

НИЙГМИЙН
АРДЧИЛАЛ
МОНГОЛЫН
ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН
ХОЛБОО

FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG

ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН АМЬДРАЛЫН ЧАНАР 2021

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

УЛААНБААТАР
2021

“ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН АМЬДРАЛЫН ЧАНАР 2021” Судалгааны тайлан

Энэхүү судалгааг НАМЭХ-ны захиалгаар, Фридрих-Эбертийн Сангийн санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр

“Залуу судлаачдыг дэмжих сан” ТББ хэрэгжүүлэв.

Нийтэлсэн: ХБНГУ-ын Фридрих-Эбертийн Сангийн Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газар

Эх бэлтгэл: ЗСДС ТББ График дизайнер Б. Билгүүн

©ХБНГУ-ын Фридрих-Эбертийн сангийн Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газар эрхлэн гаргав. Уг бүтээлийн эрх хуулийн дагуу хамгаалагдсан тул зөвшөөрөлгүйгээр болон эшлэлгүйгээр хуулбарлах, олшруулах, хэсэгчлэн авах, ашиглах, арилжааны зориулалтаар хэвлэн нийтлэхийг зохиогчийн эрх зөрчсөнд тооцно.

Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанар 2021

Судалгааны тайлан

1. Судалгааны тухай	13
1.1 Судалгааны зорилго	13
1.2 Судалгааны арга зүй.....	13
1.3 Судалгааны хязгаарлагдмал тал.....	15
1.4 Түүвэр судалгааны арга зүй, түүврийн шинж чанар.....	16
2. Баримт бичгийн судалгаа	18
2.1 Судлагдсан байдлын тойм.....	18
2.1.1 Олон улсад судлагдсан байдал	18
2.1.2 Монгол улсад судлагдсан байдал.....	24
2.2 Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг иргэний эрхийн хэрэгжилтээр үнэлэх нь	26
2.3 Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанар ба бодлогын орчин.....	38
3. Түүвэр судалгааны үр дүн.....	41
3.1 Амьжиргаа буюу материаллаг хэрэгцээ.....	41
3.2 Аюулгүй байдал, нийгмийн баталгаа.....	50
3.3 Амьдрах орчин нөхцөл, хүрээлэн буй орчин.....	56
3.4 Гэр бүл, нийгмийн харилцаа.....	60
3.5 Боловсрол, ур чадвар.....	63
3.6 Эрүүл мэндийн байдал.....	69
3.7 Нийгмийн оролцоо, нийгэмд эзлэх байр суурь.....	73
3.8 Чөлөөт цаг, Ажил амьдралын тэнцвэр.....	76
3.9 Засаглал, жендэрийн эрх.....	80
3.10 Улс төрийн оролцоо.....	83
3.11 Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанар ба КОВИД-19 цар тахлын нөлөөлөл.....	85
4. Дүгнэлт, Зөвлөмж	88
НОМЗҮЙ.....	91

Бусад орнуудын нэгэн адил Монгол Улс олон улсын эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах өдрийг 3-р сарын 8-нд тэмдэглэдэг тогтсон уламжлалтай.

Энэ өдөр эмэгтэйчүүдэд цэцэг бэлэглэж, баярын мэнд дэвшүүлж, ил захидал өгдөг. Гэсэн хэдий ч эмэгтэйчүүдэд тулгамдаж буй бодит асуудлууд хөндөгдөхгүй үлдсээр байна. Ижил хөдөлмөрт ижил цалин олгох зарчмыг хэрэгжүүлэх тэмцэл, гэр бүлийн гишүүдийг асран халамжлах үүргийг тэнцүү хуваарилах, эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцоог нэмэгдүүлэх – эдгээр болон бусад асуудлуудыг нэг өдрийн дотор шийдэх боломжгүй юм. Үүний тулд цогц, урт хугацааны судалгаа хийх шаардлагатай байдаг.

21-р зуунд Монгол Улс эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах тал дээр хаана явна вэ? Эмэгтэйчүүдийн аж амьдрал ямар байна вэ? Тэдний хэрэгцээ, шаардлага хууль тогтоомжид бүрэн дүүрэн тусгагдаж чадаж байна уу?

Энэ удаагийн судалгаагаар Фридрих-Эбертийн сангийн Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газраас эмэгтэйчүүдийн асуудал, жендэрийн тэгш байдлыг хангахын төлөө ажилладаг бүх хүмүүсийн нийгмийн хэлэлцүүлэгт дэмжлэг үзүүлэхийн тулд энэхүү судалгааг хийлээ. Манай сан нийгмийн ардчиллын үнэт зүйлс эв санааны нэгдэл, шударга ёс, эрх чөлөөнд суурилан дэлхийн 100 гаруй улс оронд жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангахын төлөө идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулдаг.

Энэ судалгааны бүх оролцогч талуудад талархал илэрхийлье. Бидний ажил энэ судалгаагаар дуусахгүй. Цаашид судалгаанаас гарсан үр дүнг бид хамтдаа улс төрийн бодлого практикт тусган хэрэгжүүлэхийг зорьж байна.

Фридрих-Эбертийн сангийн Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газрын зүгээс цаашид сургалт, семинар зохион байгуулж, оролцогч талуудыг нэгтгэж, жендэрийн тэгш байдлыг хангах чиглэлээр олон улсын яриа хэлэлцээг өрнүүлэх болно.

Та бүхэнтэй хамтарч ажиллахдаа баяртай байна.

Бенедикт Ивановс

Фридрих-Эбертийн сангийн Монгол дахь суурин төлөөлөгч

Нийгмийн Ардчилал Монголын Эмэгтэйчүүдийн Холбоо нь олон нийтэд үйлчлэх үүргийн хүрээнд Монгол Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг цогцоор хэмжсэн энэхүү судалгаагаа олон нийтэд болон эрдэмтэн судлаачид, бодлого боловсруулагчдад өргөн барьж байна.

Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг олон хэмжээсээр харуулсан судалгаа одоог хүртэл Монгол улсын хэмжээнд хийгдээгүй, эмэгтэйчүүдэд холбогдох аливаа шийдвэр гаргахад судалгаа, мэдээлэл дутмаг байгаа зэргийг харгалзан бид энэхүү ажлыг санаачиллаа.

Уг судалгааны үр дүнгүүд цаашид олон нийтэд өргөнөөр хэрэглэгдэн, бусад судалгаануудтай харьцуулагдах эх сурвалж болж, эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг сайжруулахад чиглэсэн төсөл, хөтөлбөрүүдийн эхлэл болоосой хэмээн хүсэж байна. Бид цаашид энэхүү судалгааны аргазүй, хамрах хүрээг улам сайжруулан, тогтмол тайлагнаж байхаас гадна ижил төрлийн үйл ажиллагаа явуулж буй олон нийтийн байгууллагуудтай нягт хамтран ажиллахад бэлэн байна.

Судалгааны төслийг дэмжиж, санхүүжүүлсэн Монгол дахь Фридрих Эбертийн сангийн хамт олонд онцгойлон талархал илэрхийлье! Мөн судалгааг санаачлан, мэргэжлийн зөвлөгөөгөөр хангасан НАМЭХ-ны ажлын хэсэгт болон хийж гүйцэтгэсэн Залуу судлаачдыг дэмжих санд талархлаа.

*Хүндэтгэсэн,
НАМЭХ-ны Ерөнхийлөгч
Д. Сарангэрэл*

“Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанар” баримт бичгийн болон түүвэр судалгааг “Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сан ТББ”-ын судалгааны баг хийж гүйцэтгэлээ. Энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэхдээ Нийгмийн Ардчилал Монголын Эмэгтэйчүүдийн Холбоо (НАМЭХ), Фридрих Эбертийн сантай харилцан зөвшилцөж, хамтран ажилласан болно.

Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сан ТББ-ын судалгааны багийн зүгээс Монгол улсын нийт эмэгтэйчүүдэд тулгамдаад байгаа асуудлуудыг тодорхойлж, амьдралын чанарыг нь дээшлүүлэхэд төрийн болон улс төрийн намын зүгээс ямар дэмжлэг хэрэгтэй байгааг таньж мэдэх зорилгоор энэхүү судалгааг гүйцэтгэсэн билээ. Энэхүү судалгааг гүйцэтгэхэд дэмжлэг туслалцаа үзүүлэн хамтран ажилласан Нийгмийн Ардчилал Монголын Эмэгтэйчүүдийн Холбооны ерөнхийлөгч хатагтай Д.Сарангэрэл, судалгааны багт зөвлөхөөр хамтран ажилласан НАМЭХ-ны ТУЗ-ийн гишүүн хатагтай А.Гантуяа, Фридрих Эбертийн сангийн суурин төлөөлөгч ноён Бенедикт Ивановс, Фридрих Эбертийн сангийн захиргаа, санхүү хариуцсан захирал хатагтай О.Цэенбадам, Фридрих Эбертийн сангийн төслийн менежер хатагтай Б.Сарангуа, судалгааг хянан чиглүүлж, зөвлөхөөр ажилласан ШУТИС-ийн Хүндэт Профессор, Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сан ТББ-ын зөвлөх багш хатагтай М.Оюунцэцэг нарт гүнээ талархаж байгаагаа илэрхийлье.

*Хүндэтгэсэн,
Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сан ТББ-ын Гүйцэтгэх Захирал
Ж.Номин*

СУДАЛГААНЫ БАГ

Мижидийн ОЮУНЦЭЦЭГ	Судалгааны багийн зөвлөх багш, ШУТИС-ийн хүндэт профессор
Ариунсангийн ГАНТУЯА	Судалгааны багийн зөвлөх, НАМЭХ-ны ТУЗ-ийн гишүүн
Элдэв-Очирын УЯНГА	Судалгаа зохион байгуулагч, Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сан ТББ-ын Төслийн зохицуулагч
Жаргалсайханы НОМИН	Судалгааны багийн гишүүн, Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сан ТББ-ын гүйцэтгэх захирал
Лувсандандарын ДОЛГОР	Судалгааны багийн гишүүн, Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сангийн ТББ-ын ахлах судлаач
Зоригтийн САЙНЗАЯА	Судалгааны багийн гишүүн, Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сан ТББ-ын судлаач
Баттүвшингийн АНУДАРЬ	Түүвэр судалгааны багийн ахлах, Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сан ТББ-ын хөтөлбөрийн зохицуулагч
Даваасүрэнгийн СОЛОНГО	Түүвэр судалгааны багийн чанарын хянагч, Олон Улсын Харилцаа (ВА)
Эрхэмбаярын ОЧМАА	Түүвэр судалгааны багийн мониторинг, Залуу Судлаачдыг Дэмжих Сан ТББ-ын сургалтын менежер

Графикийн жагсаалт

График 1	Орлогын эх үүсвэр, хувиар.....	42
График 2	Орлогын эх үүсвэрийн тоо, хувиар.....	42
График 3	Санхүүгийн бие даасан байдал, хувиар.....	43
График 4	Өөрийн нэр дээрх хуримтлалтай эмэгтэйчүүдийн тоо, хувиар.....	43
График 5	Өөрийн нэр дээр хуримтлалтай эсэх тоо, хувиар, насны ангиллаар.....	43
График 6	Өөрийн нэр дээр хуримтлалтай эсэх, бүс нутгаар.....	44
График 7	Хуримтлалаараа зардлаа санхүүжүүлэх хугацаа сар, жил, хувиар.....	44
График 8	Хуримтлалаараа зардлаа санхүүжүүлэх хугацаа, бүс нутгаар.....	45
График 9	Сарын тогтмол зардлаа нөхөж, бүх төлбөрөө төлөх чадавхийн нөхцөл байдал.....	45
График 10	Сарын тогтмол зардлаа нөхөж, бүх төлбөрөө төлөх чадавхи, бүс нутгаар.....	46
График 11	Кабел, интернэт, гэрийн утас, байрны түрээс /түрээсийн орон сууцтай бол/, байр ашиглалтын зардал, тог, ус, хог, СӨХ гэх мэт, утасны төлбөр, автомашин ашиглалт /түлш, засвар гэх мэт/ нийтийн тээврийн үйлчилгээ, түлш, нүүрс, түлээ, хоол, хүнс, ипотекийн зээлийн төлбөр /зээлтэй бол/, гоо сайхны бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ зэрэгт зарцуулдаг тогтмол зардлууд, төгрөгөөр.....	46
График 12	Амьдарч буй орон сууцны өмчлөл, хувиар.....	47
График 13	Эмнэлгийн үйлчилгээ, эрүүл амьдралын хэв мэягт суралцах сургалт, фитнес гэх мэт, энтертайнмент, зугаа, чөлөөт цагийн үйл ажиллагаа, хувцас худалдан авах, гэр ахуйн бараа, цахим, технологи зэрэгт зарцуулдаг тогтмол зардлуудын хэмжээ, төгрөгөөр.....	47
График 14	2021 онд амьжиргаагаа дээшлүүлэхийн тулд хийхийг хүсч буй зүйлс.....	48
График 15	Нийгмийн даатгал төлдөг эсэх, хувиар.....	51
График 16	Аюултай байдал эрсдлийн түвшин.....	51
График 17	Нийгмийн даатгалаас үр шим хүртэж чадаж байгаа эсэх.....	52
График 18	Таны одоо төлж буй нийгмийн даатгал таны ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт та итгэлтэй байгаа эсэх, хувиар.....	52
График 19	Нийгмийн даатгалын үр шимийг хангалттай хүртэж чадаж байгаа эсэх, нийгмийн үеүд ээр.....	53
График 20	Нийгмийн даатгал ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт итгэлтэй байгаа эсэх, нийгмийн үеүдээр.....	53
График 21	Нийгмийн даатгалын үр шимийг хангалттай хүртэж чадаж байгаа эсэх, салбараар.....	54
График 22	Нийгмийн даатгалын үр шимийг хангалттай хүртэж чадаж эсэх, ажил хөдөлмөр эрхлэх хэлбэрээр.....	54
График 23	Хувийн даатгалд хамрагддаг эсэх, хувиар.....	54
График 24	Хувийн даатгалд хамрагдсан байдал, даатгалын төрөл, хувиар.....	54
График 25	Хувийн даатгалд хамрагддаг эсэх, насны ангилал, үеэр.....	55
График 26	Эрүүл мэндийн даатгалын үйлчилгээнд хамрагддаг эсэх, насны ангилал, үеэр.....	55
График 27	Халамжийн хөтөлбөрүүдийн үнэлгээ.....	55
График 28	Амьдардаг орон сууцны төрөл, хувиар.....	56
График 29	Амьдрах орчны чанарын үнэлгээ.....	56
График 30	Дэд бүтцийн хүртээмж.....	57
График 31	Дэд бүтцийн хүртээмж, бүсээр.....	57
График 32	Амьдарч буй орчны үнэлгээ.....	57
График 33	Амьдрах орчны сэтгэл ханамж.....	57
График 34	Амьдарч буй орчны сэтгэл ханамж, бүсээр.....	58

График 35	Амьдрах орчны аюулгүй байдал, хот/хөдөөгөөр.....	58
График 36	Орчны аюулгүй байдал, бүсээр.....	58
График 37	Амьдрах орчны тав тух, хот/хөдөөгөөр.....	58
График 38	Амьдрах орчны тав тух, бүсээр.....	58
График 39	Цэцэрлэгийн хүртээмж, түүвэрлэсэн байршлаар.....	59
График 40	Сургуулийн хүртээмж түүвэрлэсэн байршлаар.....	59
График 41	Гэрлэлтийн байдал, хувиар.....	60
График 42	Ам бүлийн тоо.....	60
График 43	Ойр дотны хүмүүстэйгээ харилцах байдал.....	60
График 44	Ойр тойрондоо “Маш дотно” харилцдаг хүмүүсийн эзлэх хувь.....	61
График 45	Хосын харилцаан дахь сэтгэл хангалуун байдал, хувиар.....	61
График 46	Хөршийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун байдал.....	61
График 47	Хамт олондоо сэтгэл хангалуун байдал.....	61
График 48	Нийгмийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун байдал.....	61
График 49	Аз жаргалтай байдлын үнэлгээ.....	62
График 50	Аз жаргалтай байдлын үнэлгээ, насны үечлэлээр.....	62
График 51	Ганцаарддаг эсэх үнэлгээ.....	62
График 52	Ганцаарддаг эсэх үнэлгээ, насны үечлэлээр.....	62
График 53	Боловсролын байдалдаа сэтгэл хангалуун байдал.....	63
График 54	Боловсролын байдалдаа сэтгэл хангалуун эсэх, хот, хөдөөгөөр.....	64
График 55	Боловсролдоо сэтгэл хангалуун байдал, насны үечлэлээр.....	64
График 56	Эмэгтэйчүүдийн ур чадвараа үнэлсэн байдал.....	64
График 57	Эмэгтэйчүүдэд дутагдаж буй ур чадварын үнэлгээ.....	65
График 58	Эмэгтэйчүүдэд дутагдаж буй ур чадварын үнэлгээ, хот хөдөөгөөр.....	65
График 59	Эмэгтэйчүүдэд дутагдаж буй ур чадвар, нийгмийн үеүдээр.....	66
График 60	Сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдсан хэрэгцээ шаардлага.....	66
График 61	Сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдсан давтамж.....	66
График 62	Сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдаагүй шалтгаан, хот/хөдөөгөөр.....	67
График 63	Сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдаагүй шалтгаан, нийгмийн үеүдээр.....	67
График 64	Өөрийн санаачлагаар сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдсан байдал, насны үечлэлээр.....	67
График 65	Англи хэлний түвшин.....	67
График 66	Англи хэлний түвшин, насны үечлэлээр.....	68
График 67	Ашигладаг гадаад хэлний тоо, хувиар.....	68
График 68	Ашигладаг гадаад хэлний тоо, нийгмийн үеүдээр.....	68
График 69	Эрүүл мэндийн байдлын үнэлгээ.....	69
График 70	Биеийн эрүүл мэндийн байдлын үнэлгээ.....	69
График 71	Сэтгэл зүйн эрүүл мэндийн байдлын үнэлгээ.....	69
График 72	Эрүүл мэндэд эерэгээр нөлөөлж буй хүчин зүйлс.....	70
График 73	Эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйлс.....	70
График 74	Биеийн жингийн индекс.....	70

График 75	Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдалтын байдал.....	70
График 76	Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагддаггүй шалтгаан, хувиар.....	71
График 77	Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагддаггүй шалтгаан, хот/хөдөөгөөр.....	71
График 78	Эрүүл мэндийн байгууллагаас шаардлагатай үйлчилгээ авч чаддаг эсэх.....	72
График 79	Эрүүл мэндийн байгууллагаас шаардлагатай үйлчилгээ авч чаддаг эсэх, бүсээр.....	72
График 80	Ажлын байрны хэлбэр.....	73
График 81	Эрхэлж буй ажил/хийж буй зүйлдээ дуртай эсэх.....	73
График 82	Эрхэлж буй ажил/хийж буй зүйлдээ дуртай эсэх, нийгмийн үеүдээр.....	73
График 83	Эрхэлж буй ажлын орчин нөхцөлдөө сэтгэл хангалуун байдаг эсэх, хувиар.....	74
График 84	Эрхэлж буй ажлын орчин нөхцөлдөө сэтгэл хангалуун байдал, нийгмийн үеүдээр.....	74
График 85	Эрхэлж буй ажлын орчин нөхцөлдөө сэтгэл хангалуун байдал бүсээр.....	74
График 86	Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн оролцооны хэлбэрүүд, хувиар.....	75
График 87	Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн оролцооны түвшин.....	75
График 88	Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн оролцооны хэлбэрүүд, нийгмийн үеүдээр.....	75
График 89	Нийгэмд эзлэх байр суурийг тодорхойлоход чухал байр суурь эзэлдэг хүчин зүйлс, хувиар.....	76
График 90	Илүү цагаар ажилладаг эсэх, хувиар.....	77
График 91	Ажил амьдралын балансын түвшин.....	77
График 92	Амьдралын хэв маягт 7 хоногт дунджаар зарцуулдаг хугацаа, цагаар.....	78
График 93	Амьдралын хэрэгцээний үйл ажиллагаанд 7 хоногт зарцуулдаг дундаж хугацаа, хот/хөдөөгөөр.....	78
График 94	Амьдралын хэрэгцээний үйл ажиллагаанд 7 хоногт зарцуулдаг дундаж хугацаа, хот/хөдөөгөөр, нийгмийн үеүдээр.....	79
График 95	Интернетэд чөлөөт цагаа өнгөрөөдөг байдал.....	79
График 96	Монгол Улсын нөхцөл байдал, сэтгэл ханамжийн түвшин.....	80
График 97	Ардчилалын үнэт зүйлс, сэтгэл ханамжийн түвшин.....	80
График 98	Жендэрийн талаарх ойлголтын түвшин.....	81
График 99	Жендэрийн талаарх ойлголтын түвшин, нийгмийн үеүдээр.....	81
График 100	Хүйсийн ялгаварлал мэдэрч байсан эсэх, хувиар.....	81
График 101	Эмэгтэйчүүдийн хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байдал.....	81
График 102	Эмэгтэйчүүдийн хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байдал, нийгмийн үеүдээр.....	81
График 103	Эмэгтэйчүүдийн дундах жендэрийн хэвшмэл ойлголтын түвшин.....	82
График 104	Эмэгтэйчүүдийн дундах жендэрийн хэвшмэл ойлголтын түвшин, нийгмийн үеүдээр.....	82
График 105	Эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцооны байдал.....	83
График 106	Эмэгтэйчүүдийн улс төрийг сонирхдог эсэх, нийгмийн үеүдээр.....	83
График 107	Улс төрийн үзэл баримтлалуудын ялгааг мэддэг эсэх.....	83
График 108	Улс төрийн үзэл баримтлалуудын ялгааг мэддэг эсэх, нийгмийн үеүдээр.....	83
График 109	Сонгуулийн тогтолцооны ялгааг (мажоритар, пропорциональ) мэддэг эсэх, хувиар.....	83
График 110	Сонгуулийн тогтолцооны ялгааг (мажоритар, пропорциональ) мэддэг эсэх, нийгмийн үеүдээр.....	84
График 111	Эмэгтэй улс төрчдийг дэмждэг эсэх, хувиар.....	84
График 112	Эмэгтэй улс төрчдийг дэмждэг эсэх, нийгмийн үеүдээр.....	84
График 113	Цар тахлын нөлөөлөл ба хэрэгцээгээ хангах түвшин.....	85
График 114	Цар тахлын нөлөөлөл, өөрчлөлт.....	85
График 115	Цар тахлын амьдралын чанарт үзүүлсэн нөлөө.....	85
График 116	Цар тахлын амьдралын чанарт үзүүлсэн нөлөө, бүсээр.....	85
График 117	Цар тахлын үед гэр орны ажилд зарцуулах цаг өөрчлөгдсөн байдал.....	86
График 118	Цар тахлын үе санхүүгийн бие даасан байдалд нөлөөлсөн байдал.....	86
График 119	Цар тахлын үед өөртөө зарцуулах цагт орсон өөрчлөлтийн байдал.....	86
График 120	Цар тахлын үед хүүхдүүддээ зарцуулах цагт орсон өөрчлөлтийн байдал.....	86

График 121	Цар тахлын үед хүүхдийн хичээл сургуулийг давтуулах цагт орсон өөрчлөлтийн байдал.....	86
График 122	Цар тахлын үед ажлын бүтээмжид орсон өөрчлөлтийн байдал.....	86
График 123	Цар тахлын үед цахим ур чадварт орсон өөрчлөлтийн байдал.....	86
График 124	Цар тахлын үед хуримтлалд орсон өөрчлөлтийн байдал.....	86
График 125	Цар тахлын үед сарын орлогын өөрчлөлт, бүсээр.....	86
График 126	Цар тахлын үед сарын зардлын өөрчлөлт, бүсээр.....	87
График 127	Ковид-19-ыг даван туулах бэлэн байдал /төсөөлмөл асуулт/.....	87

Хүснэгтийн жагсаалт

Хүснэгт 1	Судалгааны ерөнхий арга зүй.....	14
Хүснэгт 2	Судалгаанд ашигласан эх сурвалжуудыг бүдүүвчлэн харуулбал:.....	15
Хүснэгт 3	Түүврийн нэгжийн хэмжээ.....	16
Хүснэгт 4	ОУ-ын байгууллагуудын хэрэглэж буй амьдралын чанарын үнэлгээний үзүүлэлтүүдийн харьцуулалт.....	21
Хүснэгт 5	Амьдралын чанарын асуудлаар гадаад улс орны эрдэмтдийн судалгааны дүгнэлтүүдийн нэгтгэл.....	21
Хүснэгт 6	Хэмжүүрүүдийн харьцуулалт.....	24
Хүснэгт 7	Амьдралын чанарыг хэмжих хэмжүүрүүдийг тусгасан нээлттэй эх сурвалжуудын нэгтгэл (Монгол улсын хэмжээнд хийгдсэн судалгааны ажлууд).....	25
Хүснэгт 8	Амьдралын чанарыг хэмжих хэмжүүр үзүүлэлтүүд ба Монгол улсын үндсэн хуулиар баталгаажсан иргэний эрхийн уялдаа.....	27
Хүснэгт 9	Монгол улсын эмэгтэйчүүдийн эрхийн хэрэгжилтийн талаарх судалгаануудын үр дүнгийн нэгтгэл.....	28
Хүснэгт 10	Бодлогын баримт бичгийн жагсаалт.....	38
Хүснэгт 11	Амьдралын чанарын үзүүлэлтүүд ба засгийн газраас хэрэгжүүлж буй төсөл хөтөлбөрүүд.....	39
Хүснэгт 12	Гэнэтийн байдлаар орлого тасрахад сарын зардлаа хуримтлалаараа нөхөж чадах чадавхийн нөхцөл байдал.....	45
Хүснэгт 13	Гэр бүлийн амьжиргааны үнэлгээ.....	48
Хүснэгт 14	Эмэгтэйчүүдийн аюулгүй байдлын түвшин хангагдсан байдал.....	50
Хүснэгт 15	Нийгмийн даатгал төлдөг эсэх, бүс нутгаар.....	51
Хүснэгт 16	Таны одоо төлж буй нийгмийн даатгал таны ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт та итгэлтэй байгаа эсэх, бүс нутгаар.....	53
Хүснэгт 17	Эмэгтэйчүүдийн ур чадвараа үнэлсэн байдал, хот/хөдөөгөөр.....	64
Хүснэгт 18	Эмэгтэйчүүдэд дутагдаж буй ур чадвар, нийгмийн үеүдээр.....	66
Хүснэгт 19	Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдалтын байдал, нийгмийн үеүдээр.....	71
Хүснэгт 20	Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдалтын байдал, бүсээр.....	71
Хүснэгт 21	Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагддаггүй шалтгаан, насны үечлэлээр.....	72
Хүснэгт 22	Эрүүл мэндийн байгууллагаас шаардлагатай үйлчилгээ авч чаддаг эсэх, түүвэрлэсэн байршлаар.....	72
Хүснэгт 23	Эрхэлж буй ажил/хийж буй зүйлдээ дуртай эсэх, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар.....	74
Хүснэгт 24	Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн оролцооны түвшин, нийгмийн үеүдээр.....	76
Хүснэгт 25	Ажил амьдралын балансаа зохицуулж чаддаг эсэх, хувиар.....	77
Хүснэгт 26	Өдөр тутмын амьдралын үйл ажиллагаануудад зарцуулдаг хугацаа, минутаар.....	77
Хүснэгт 27	Амьдралын хэрэгцээний үйл ажиллагаанд 7 хоногт зарцуулдаг дундаж хугацаа, цагаар.....	78
Хүснэгт 28	Нийгэмд тогтсон хэвшмэл ойлголтууд.....	82

1. Судалгааны тухай

Залуу судлаачдыг дэмжих сан нь Нийгмийн Ардчилал Монголын Эмэгтэйчүүдийн Холбоо болон Фридрих Эбертийн сангийн захиалгаар 2021 оны 6-р сарын 20-ноос 2021 оны 8-р сарын 31-ныг хүртэлх хугацаанд энэхүү судалгааг хийж гүйцэтгэв.

Уг судалгааны ажил нь үндсэн хоёр бүлэгтэй бөгөөд баримт бичгийн судалгаа, түүвэр судалгааны үр дүнгүүдээс бүрдэж байгаа юм.

Баримт бичгийн судалгааны хэсэгт судлагдсан байдлын тойм буюу онолын үндэслэл, төрөөс баримталж буй бодлогын орчин, үндсэн хуулиар олгогдсон эрхийн хэрэгжилтийн үнэлгээг тус тус багтаасан бөгөөд хоёрдогч эх сурвалжийн мэдээллүүдэд түшиглэсэн.

Харин түүвэр судалгааны хэсэгт нийслэлийн 3 дүүрэг, 10 аймгийн төлөөлөл бүхий 1110 эмэгтэйг хамруулан судалж, амьдралын орчин нөхцөл, аюулгүй байдал, гэр бүл, нийгмийн харилцаа, ажил амьдралын тэнцвэр, засаглал гэх мэт 10 бүлэг хэмжүүрийн хүрээнд анхдагч эх сурвалжийн мэдээллийг цуглуулан тоон үр дүнгүүдийг гаргасан болно. Мөн цаг үеийн нөхцөл байдалтай уялдуулан цар тахлын нөлөөлөл эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарт хэрхэн тусч байгааг тодруулахыг зорилоо.

1.1. Судалгааны зорилго

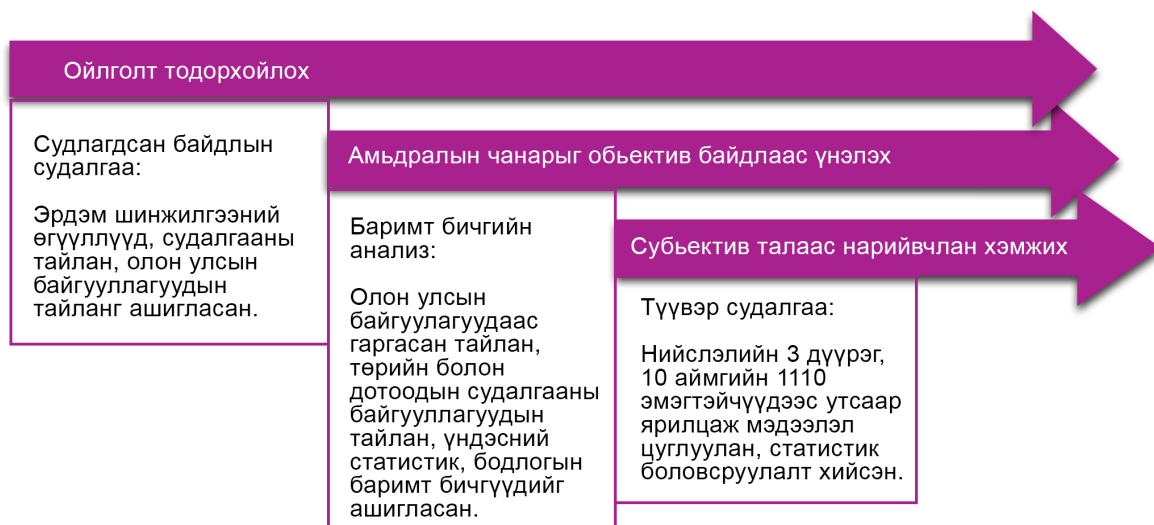
Судалгааны ерөнхий зорилго нь эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг хэмжиж, үндэсний хэмжээнд хэрэгжихүйц бодлогын зөвлөмж гаргахад оршино. Үүний тулд:

1. Амьдралын чанар хэмээх онолын ойлголтыг тодорхойлох
2. Амьдралын чанарыг хэмжсэн олон улсын болон өөрийн орны судалгаа, судлаачдын үзэл баримтлалыг судалж, судалгааны арга зүйг оновчлох
3. Судалгааны зорилгыг хангах өгөгдөл, мэдээлэл бүрдүүлэн тухайн өгөгдөл, мэдээлэлд (хоёрдогч эх сурвалжуудад) тулгуурлан эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг илтгэх тоон болон чанарын хэмжүүр үзүүлэлтүүдийг тодорхойлон нэгтгэн дүгнэж, амьдралын чанарын үнэлгээнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг тогтоох
4. Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг сайжруулах бодлогын орчныг шинжлэн, эмэгтэйчүүд үндсэн хуулиар олгогдсон иргэний эрхээ эдэлж чадаж буй эсэхийг үнэлэх
5. Үндэсний хэмжээнд төлөөлөхүйц (нийт эмэгтэйчүүдийг төлөөлөхүйц) түүвэрлэлтээр тоон мэдээлэл цуглуулан эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг объектив болон субъектив талаас үнэлэх
6. Судалгааны үр дүнд суурилан эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг сайжруулах бодлогын зөвлөмжүүдийг гаргаж холбогдох талуудад тайлагнах гэсэн зорилтуудаар судалгааны зорилгоо хэрэгжүүлэх болно.

1.2. Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгаагаар эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг хэмжих өмнөх туршлагауд, судалгаануудад түшиглэн, анхдагч болон хоёрдогч эх сурвалжийн мэдээллүүдийг нэгтгэн дүгнэлээ. Судалгаа ерөнхий арга зүйг дараах байдлаар зураглаж, мэдээлэл цуглуулах үйл явцыг зохион байгуулав.

Судлах асуудлууд	Арга зүй	Дэлгэрэнгүй (хийгдэх ажлууд)
Амьдралын чанарыг тодорхойлох гол үзүүлэлтүүд юу вэ?	▶ Судлагдсан байдлын тойм	▶ Олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн амьдралын чанарыг хэмжих онолын судалгаануудын арга зүйг харьцуулах ▶ Олон улсын байгууллагуудаас гаргадаг ижил төстэй тайлангуудын амьдралын чанарыг хэмжих арга зүйг харьцуулах ▶ Дотоодод хийгдсэн судалгаанууд болон ФЭС-ээс 2014 онд хийгдсэн судалгааны арга зүйг харьцуулах
Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанар ямар түвшинд байна вэ?	▶ Баримт бичгийн анализ ▶ Кейс анализ	▶ Монгол улсад хийгдэж байсан эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарт хамаарах судалгаа, тайлангуудын ерөнхий дүгнэлтүүдийг нэгтгэх ▶ Хоёрдогч эх сурвалжийн тоон болон чанарын мэдээлэлд үндэслэн одоогийн нөхцөл байдлыг дүгнэх ▶ Үндсэн хуулиар олгогдсон эрхийг эмэгтэйчүүд хангалттай түвшинд эдэлж байгаа эсэхийг статистик болон кейс шинжилгээгээр бататгах
Эмэгтэйчүүд өөрсдийн амьдралын чанарыг ямар түвшинд үнэлж байна вэ? Амьдралын чанарт нөлөөлж буй хүчин зүйлс?	▶ Түүвэр судалгаа Баримт бичгийн анализ ▶ Түүвэр судалгаа	▶ Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг хэмжих дараах бүлэг үзүүлэлтүүдээр субъектив сэтгэл ханамжийг түүвэр судалгаа, асуулгын аргаар тодорхойлох ▶ Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарт нөлөөлөх хүчин зүйлсийг урьд хийгдсэн тайлан мэдээллүүдэд үндэслэн тогтоох ▶ Түүвэр судалгаа хийж асуумжаар баталгаажуулах
Амьдралын чанарыг хэрхэн сайжруулах вэ? Бодлогын орчин хангалттай эсэх?	▶ Бодлогын шинжилгээ ▶ Түүвэр судалгаа	▶ Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг сайжруулах чиглэлд төрөөс баримталж буй бодлогыг шинжлэх ▶ Уг бодлогын хэрэгжилт болон сүүлийн жилүүдэд үзүүлж буй ахиц дэвшлийг баримт бичгийн болон түүвэр судалгааны үр дүнгээр үнэлэх
Цар тахал эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарт хэрхэн нөлөөлөв?	▶ Түүвэр судалгаа ▶ Кейс анализ	▶ Цаг үеийн нөхцөл байдалтай холбогдуулан цар тахал, эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарт үзүүлж буй нөлөөллийг түүвэр судалгаагаар тодорхойлох ▶ Өмнө хийгдсэн тайлангуудын үр дүн болон тодорхой кейсүүдээр баяжуулах

Баримт бичгийн судалгаанд олон улсын байгууллагаас гаргасан ижил төстэй 10 орчим индекс судалгаа, олон улсын сэтгүүлүүдэд хэвлэгдсэн 20 гаруй онолын өгүүлэл, Монголын улсын хэмжээнд хийгдсэн 30 орчим судалгаа, Үндэсний Статистикийн Хорооны сүүлийн гурван жилд гаргасан статистик мэдээллийг тус тус ашиглав.

Тоон судалгааны анхдагч мэдээллийг урьдчилан туршсан асуулгын дагуу дунджаар 40 орчим минутын утсан ярилцлагаар дамжуулан цуглуулж, цаг тухайд нь мониторинг хийж ажилласан.

Нийт 70 ерөнхий асуулт, 272 хувьсагч бүхий өргөн хэмжээний асуулгын дагуу судалгаанд оролцогчдоос цуглуулсан 301,920 ширхэг тоон мэдээллийг SPSS 26.0 програмд оруулан статистик боловсруулалт хийсэн болно. Мөн 6 нээлттэй асуултаар 6500 орчим чанарын мэдээллийг цуглуулж, NVIVO програмын тусламжтайгаар боловсрууллаа.

1.3 Судалгааны хязгаарлагдмал тал

Хэдийгээр бид судалгааны үрдүнг чанарын өндөр түвшинд боловсруулдаг ч дараах хязгаарлагдмал талууд ажиглагдсан.

1. Баримт бичгийн судалгааг хийхэд дараах хязгаарлагдмал байдал үүссэн. Эмэгтэйчүүдийн насны ангиллыг статистик үзүүлэлт бүрт өөр өөр ангилал ашиглаж илэрхийлсэн учраас тодорхой насны бүлгийн төлөв байдлыг харьцуулж, нэгдсэн дүгнэлт гаргахад хүндрэлтэй байлаа.
2. Монгол улсад төрийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны тайлан болон нийгмийн салбарын судалгааны нээлттэй мэдээллийн сан ховор байгаа нь мэдээллийн хязгаарлагдмал нөхцөлийг үүсгэж байна.
3. Монгол улсын хэмжээнд эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг хэмжсэн ижил төстэй судалгаа ховор учраас судалгааны арга зүй болон үр дүнг харьцуулан дүгнэх боломжгүй байлаа.
4. Тоон судалгааг хийхэд цар тахлын нөхцөл байдлаас шалтгаалан утсаар болон онлайн формоор мэдээлэл цуглуулсан тул алслагдмал хөдөө орон нутагт амьдардаг эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг оролцуулах боломж хомс байв.

1.4 Түүвэр судалгааны арга зүй, түүврийн шинж чанар

Олон шатат дизайнаар, зорилтот түүврийг санамсаргүй түүвэртэй хослон хэрэглэж тоон мэдээлэл цуглуулав. Түүврийг үндэсний хэмжээнд төлөөлөхүйц (нийт эмэгтэйчүүдийг төлөөлөхүйц) байлгахын тулд Монгол улсын 21 аймаг, 9 дүүргээс 4 бүс нутгийг төлөөлөх нийт 10 аймаг, УБ хотоос гурван дүүргийг тус тус сонгосон. Монгол улсад аж төрж буй 18-аас дээш насны нийт эмэгтэйчүүдийн олонлогоос 95% ач холбогдлын түвшинд, 3% алдааны хязгаарт байхаар тооцож 1110 түүврээс мэдээлэл цуглууллаа.

Хүснэгт 3 Түүврийн нэгжийн хэмжээ

Бүс	Аймаг /Дүүрэг	Эмэгтэйчүүдийн тоо	Түүврийн тоо	Түүвэрт эзлэх хувь
Улаанбаатар	Налайх	19586	52	4.7
	Сонгинохайрхан	170161	276	24.9
	Хан-Уул	102441	165	14.9
Хангайн бүс	Архангай	47,391	48	4.3
	Өвөрхангай	58654	113	10.2
	Баянхонгор	45,419	33	3
Төвийн бүс	Дархан	52,690	57	5.1
	Сэлэнгэ	53328	37	3
Баруун бүс	Баян-Өлгий	52976	69	6.2
	Завхан	36,686	46	4.1
Зүүн бүс	Хэнтий	38,754	44	4.0
	Сүхбаатар	31,972	46	4.1
	Дорнод	41372	70	6.3
Бусад			54	4.9
Нийт			1110	100

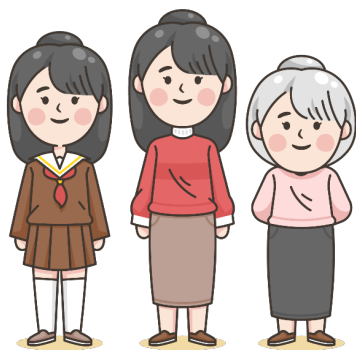
Судалгаанд нийт 1110 эмэгтэй хамрагдсан бөгөөд хүн ам зүйн мэдээллийг нарийвчлан харвал:

Насны хэлбэлзэл

Дундаж нас

18-83

34

25.4%

45.3%

25.7%

3.5%

0.1%

GenZ

1997-2010

GenY

1981-1996

GenX

1965-1980

GenBB

1946-1964

GenT

1945-

Боловсролын түвшин жигд төлөөлөлтэй

Боловсрол эзэмшээгүй	Бага сургууль төгссөн
0.4%	0.5%
Дунд сургууль төгссөн	Бүрэн дунд боловсролтой
1.9%	14.4%
Ахлах сургуулийн боловсролтой	Бакалавр
5.7%	47.3%
Мэргэжлийн сургууль төгссөн	техникийн коллеж төгссөн
3%	6.5%
магистр	Доктор
18.9%	1.5%

Өрхийн дундаж орлогын хэлбэлзэл сарын 50.000-30.000.000 төгрөг

дундаж орлого

1,567,261

медиан орлого

1,000,000

Ажил эрхлэлтийн байдал

Төрийн байгууллага

35.7%

Тэтгэвэрт

6.8%

Ажилгүй

5.9%

Хувийн байгууллага

18.7%

Малчин

16.2%

Оюутан

13.3%

Бусад

2.8%

Гэрлэсэн

54,1%

гэр бүл салсан

5,2%

хамтран амьдрагчтай

7,6%

ганц бие

30%

бэлэвсэн

3,1%

Ерөнхий үзүүлэлтүүдээр түүврийн шинж чанарыг харвал хүн ам зүйн хувьд жигд тархалттай, насны байдал нийт хүн амын насны бүлэгтэй пропорциональ, боловсролын түвшингээр хот, хөдөөгийн нийт хүн амын шинж чанарыг сайн төлөөлж чадахуйц, орлогын бүлгүүдийг жигд тархааж, салбар бүрт ажилладаг иргэдийг хамруулсан байна. Өөрөөр хэлбэл энэхүү түүврийн мэдээллээр эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарын үзүүлэлтүүдийг төлөөлүүлэн таамаглах бүрэн боломжтой.

2. Баримт бичгийн судалгаа

Баримт бичгийн судалгаа буюу судалгааны асуудлуудыг тодорхойлоход шаардлагатай урьдач мэдээллүүдийг дараах байдлаар ангилан хийж гүйцэтгэлээ.

1. Амьдралын чанар хэмээх ойлголтыг онолын хувьд оновчтой тодорхойлж, хэмжүүр үзүүлэлтүүдийг сонгох үүднээс олон улсад судлагдсан байдлыг;
2. Монгол улсад өмнө нь хийгдэж байсан судалгааны үр дүнтэй харьцуулах боломжийг бодолцон Монгол улсад судлагдсан байдлыг;
3. Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг үндсэн хуулиар олгогдсон иргэний эрхээ эдэлж байгаа эсэхээр явцуу хүрээнд үнэлэх боломжтойг үндэслэн иргэний эрхийн хэрэгжилтийн дүн шинжилгээг;

4. Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг объектив байдлаар хэмжиж, одоогийн нөхцөл байдал, түвшинг тодорхойлох үүднээс хоёрдогч эх сурвалжийн статистик болон чанарын мэдээллийн дүн шинжилгээг;
5. Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг сайжруулах чиглэлд төрөөс баримталж буй бодлогуудыг жагсаан, хэрэгжилт болон бодлогын түвшинд гарч буй ахиц дэвшлийн үнэлгээг тус тус хийлээ.

2.1. Судлагдсан байдлын тойм

2.1.1. Олон улсад судлагдсан байдал

Амьдралыг тав тухтай, сэтгэл хангалуун, аз жаргалтай байлгах нөхцөлийг бүрдүүлэхэд нөлөөлдөг олон хүчин зүйлсийг судлан шинжилж хэмжсэн байдаг бөгөөд түүний нэг нь “амьдралын чанар” хэмээх ойлголт юм. Амьдралын чанарыг үнэлэх, хэмжих оролдлогууд анх нийгмийн шинжлэх ухааны салбараас эхэлж өдгөө эдийн засаг, төрийн удирдлага, улс төр судлал, сэтгэл судлал, эрүүл мэнд гэх мэт олон салбарт судлагдсаар байна.

Амьдралын чанарыг хэмжсэн судалгаануудыг субъектив, объектив, холимог гэсэн 3 ерөнхий төрөлд хуваан авч үзэх боломжтой.

- **объектив талаас** амьдралын чанар гэдгийг хүний амьдралд нөлөөлж буй бодит нөхцөл байдал гэж тодорхойлж, эдгээр нь тухайн хүний үзэл бодол, нийгэмд эзлэх байр суурь, сэтгэлзүйд нөлөөлнө гэсэн хандлагаар судалдаг.
- **субъектив талаас** амьдралын чанар гэдэг нь хувь хүний сэтгэл хангалуун байдал, сэтгэл ханамж, хүлээлтийн түвшингээр хэмжигддэг бөгөөд амьдралын үнэ цэнэ гэсэн өнцгөөс судалдаг.
- **Холимог байдлаар** амьдралын чанарыг судална гэдэг нь хувь хүний сэтгэл ханамж, аз жаргал гэх мэт субъектив мэдрэмжийн түвшинг эдийн засаг, нийгэм, эрүүл мэндийн гэх мэт объектив үзүүлэлтүүдтэй уялдуулан судлах юм.

Сүүлийн жилүүдэд эрдэм шинжилгээний болон бодлогын судалгааны хүрээнд амьдралын чанар болон сайн сайхан байдлыг индексжүүлэн хэмжиж, албан ёсны тоо мэдээлэл бүхий статистикийн тайлангуудыг олон нийтийн хүртээл болгож байна. Тухайлбал:

- НҮБ-ын Хөгжлийн Хөтөлбөрөөс эрхлэн гаргадаг **“Хүний хөгжлийн илтгэл”**-д¹ амьдралын нөхцөл байдлыг объектив талаас нь голчлон авч үздэг. Хүний хөгжлийн гол үзүүлэлтүүд нь дундаж наслалт, бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин, нэг хүнд ногдох үндэсний нийт орлого зэрэг байдаг. Улс орны хүний хөгжлийг эдийн засгийн үзүүлэлтүүдээр хэмжих бус хүн амын чанартай амьдралд хүрэх эрх чөлөө, боломжийг харгалзан хэмждэгээрээ давуу талтай.
- НҮБ-ын Тогтвортой хөгжлийн асуудал эрхэлсэн хорооноос жил бүр гаргадаг **“Дэлхийн аз жаргалын тайлан”**-д² дундаж наслалт, нийгмийн халамж, авилгын түвшин, нэг хүнд ногдох ДНБ, иргэний эрх чөлөө, эрүүл мэнд зэрэг хэд хэдэн үзүүлэлтийг харгалзан улс орнуудыг жагсаадаг. Анх гарсан тайланд аз жаргалын индексийн үнэлгээг улс орны хүн амын сайн сайхан байдал, дундаж наслалт, экологийн нөөцийн эрэлтийн тоо мэдээлэлд үндэслэн тооцсон бол сүүлийн жилүүдэд хувь хүний сэтгэл ханамжийн түвшинг субъектив хэмжиж тооцдог болжээ. Харин 2021 тайлангийн үзүүлэлтэд Ковид-19 цар тахлын сөрөг нөлөөллийг онцолсон байна.

– 1948 онд ДЭМБ-аас амьдралын чанартай холбогдох гол хүчин зүйл бол эрүүл мэнд буюу бие махбод, сэтгэц, нийгмийн хувьд сайн сайхан байх гэж тодорхойлжээ. Дундаж наслалт, нэг хүнд ногдох орлогын хэмжээ, гэр бүлийн тогтвортой байдал, хувийн аюулгүй байдал, цаг агаар болон тухайн бүс нутгийн уур амьсгал, нийгмийн идэвхи оролцоо, нөхөрлөл, хүйсийн тэгш эрхт байдал, орчны аюулгүй байдал, ажлын байрны тогтвортой байдал, улс төрийн эрх чөлөө зэрэг үзүүлэлтүүдээр амьдралын чанарыг хэмждэг байна (ДЭМБ 2005).

– Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага-аас хувь хүний сайн сайхан байдлыг хэмжихдээ амьдралын чанар болон материаллаг нөхцөл байдал гэсэн 2 бүрэлдэхүүн үзүүлэлтүүдийг ашигладаг бөгөөд эрүүл мэнд, ажил амьдралын тэнцвэрт байдал, боловсрол болон ур чадвар, нийгмийн харилцаа, иргэдийн тохиролцоо болон засаглал, хүрээлэн буй орчны чанар, хувийн аюулгүй байдал, субъектив сайн сайхан байдал гэсэн бүлэг хэмжүүрүүдийг хэрэглэдэг байна (ЭЗХАХБ 2017).

¹Хамгийн сүүлд гаргасан хүний хөгжлийн илтгэлийг <http://hdr.undp.org/en/2020-report> эндээс үзэх боломжтой.

²НҮБ нь 2012 оноос хойш дэлхий дахины иргэдийн аз жаргал, сайн сайхан байдлын талаарх жилийн тайланг гаргаж эхэлжээ. Энэхүү тайланг “Дэлхийн аз жаргалын тайлан” гэж нэрлэсэн бөгөөд уг тайланд дэлхий даяар 150 гаруй улс орон бүрт ойролцоогоор 1000 хүний субъектив сайн сайхан байдлыг хэмждэг. Амьдралын сайн сайхан байдал гэдгийг хүний сайн сайхан байдлын түвшинг үнэлэх гэсэн утгаар хэрэглэжээ. Хамгийн сүүлд гаргасан болон өмнөх бүх тайланг <https://worldhappiness.report/archive/> линкээр үзэх боломжтой.

- 2020 онд **Амьдралын чанарын индексийг**³ 80 улсаар жагсаахад Дани улс тэргүүлсэн бол Швейцарь, Финланд, Австрали, Нидерланд зэрэг улс орнууд эхний тавд бичигдсэн байна. Амьдралын чанарын индексийг тодорхойлохдоо худалдан авалтын чадамжийн индекс, аюулгүйн индекс, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний индекс, агаарын бохирдлын индекс, уур амьсгалын индекс зэрэг дэд индексүүдэд хуваажээ (Numbeo 2020).
- Сүүлийн 50 жилийн хугацаанд **Европын орнуудад** субъектив сайн сайхны талаарх судалгаанууд ихээр хийгдэх болсон. Европын холбооны төв статистикийн байгууллагаас тодорхойлсон амьдралын чанарыг хэмжих бүлэг хэмжүүрт материаллаг нөхцөл байдал, эдийн засгийн бүтээмж, эрүүл мэнд, боловсрол, чөлөөт цаг болон нийгмийн оролцоо, эдийн засгийн болон бие физиологийн аюулгүй байдал, засаглал болон хүний суурь эрх, байгаль болон амьдрах орчин, амьдралын туршлага гэсэн хэмжүүрүүд багтжээ (ЭЗХАХБ 2017).
- **АНУ-д** 1970 оноос эхлэн амьдралын чанарын тухай судалгаа идэвхжиж, эдийн засгийн орчин, улс төрийн орчин, эрүүл мэнд болон байгаль орчин гэх зэргээр ангилан хэмжих оролдлогууд хийж эхэлсэн. Гэвч АНУ-ын дундаж иргэний бодит орлого 1945-1979 он хүртэлх 34 жилийн хугацаанд 70 хувь өссөн ч өөрсдийгөө аз жаргалтайгаар мэдрэх түвшин 10 пунктээр буурсан байна (Kim Young-seop, Yoo Jong-hae, Kim Beon-woong 1982). Тиймээс 1980-аад оноос эхлэн амьдралын чанарыг судлахдаа субъектив аз жаргал, сэтгэл ханамжийн түвшинг тооцох болжээ.
- БНСУ-д амьдралын чанарыг хэмжихдээ 11 бүлэг 70 үзүүлэлтийг ашигладаг. Үүнд гэр бүлийн харилцаа, эрүүл мэнд, боловсрол, цалин болон хөдөлмөр эрхлэлт, орлого хэрэглээ болон хөрөнгө, чөлөөт цаг, орон сууцны нөхцөл байдал, хүрээлэн буй орчин, аюулгүй байдал, иргэний нийгэм дэх оролцоо, субъектив сайн сайхан байдал гэсэн бүлэг хэмжүүрүүд багтана (Statistical Office 2020).

³Numbeo нь хүнсний үнэ, амьдралын чанар, гэмт хэргийн гаралт зэрэг дэлхийн улс орнуудын салбар статистикийн мэдээллийг агуулдаг олон улсын мэдээллийн сан юм. 2013 онд амьдралын чанарын индексийн судалгаанд 67 улс орныг хамруулж байсан бол 2014 онд 68, 2015 онд 86 болж өссөн байна. Холбогдох жагсаалтыг https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp авч үзэж болно.

ДЭМБ	НҮБ-ын Хүний хөгжлийн тайлан	Дэлхийн аз жаргалын тайлан	Европын Холбоо	ЭЗХАХБ
Нэг хүнд ногдох орлогын хэмжээ Дундаж наслалт Ажлын байрны тогтвортой байдал Цаг агаар, уур амьсгал Хувийн аюулгүй байдал Нийгмийн идэвх оролцоо Хүйсийн тэгш эрх байдал Орчны аюулгүй байдал	Нэг хүнд ногдох ДНБ Дундаж наслалт Бүх шатны боловсролд хамрагдалтын түвшин Насанд хүрэгчдийн бичиг үсэг тайлагдалтын түвшин	Нэг хүнд ногдох ДНБ Дундаж наслалт Иргэний эрх чөлөө Эрүүл мэнд Нийгмийн халамж Авилгын нөхцөл байдал Өгөөмөр байдал	Эрүүл мэнд Эдийн засгийн бүтээмж Материаллаг нөхцөл байдал Чөлөөт цаг болон нийгмийн оролцоо Байгаль орчин Эдийн засгийн болон бие физиологийн аюулгүй байдал Засаглал болон хүний эрх Амьдралын туршлага Боловсрол	Эрүүл мэнд Боловсрол ба ур чадвар Ажил амьдралын тэнцвэр Нийгмийн харилцаа Засаглал Хүрээлэн буй орчны чанар Сайн сайхан байдал

Дээрх хүснэгтээс харахад амьдралын чанарыг хэмжихэд эдийн засгийн нөхцөл байдал, хүрээлэн буй орчин, эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн оролцоо, жендэрийн эрх, гэр бүл, нийгмийн харилцаа, аюулгүй байдал гэсэн бүлэг хэмжүүрүүд давтагдаж байна. Иймээс бид энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд эдгээр бүлэг хэмжүүрүүдийг ашиглан олон улсын амьдралын чанарын үзүүлэлтүүдтэй харьцуулахуйц үр дүн бий болгох боломжтой гэж үзэж байна.

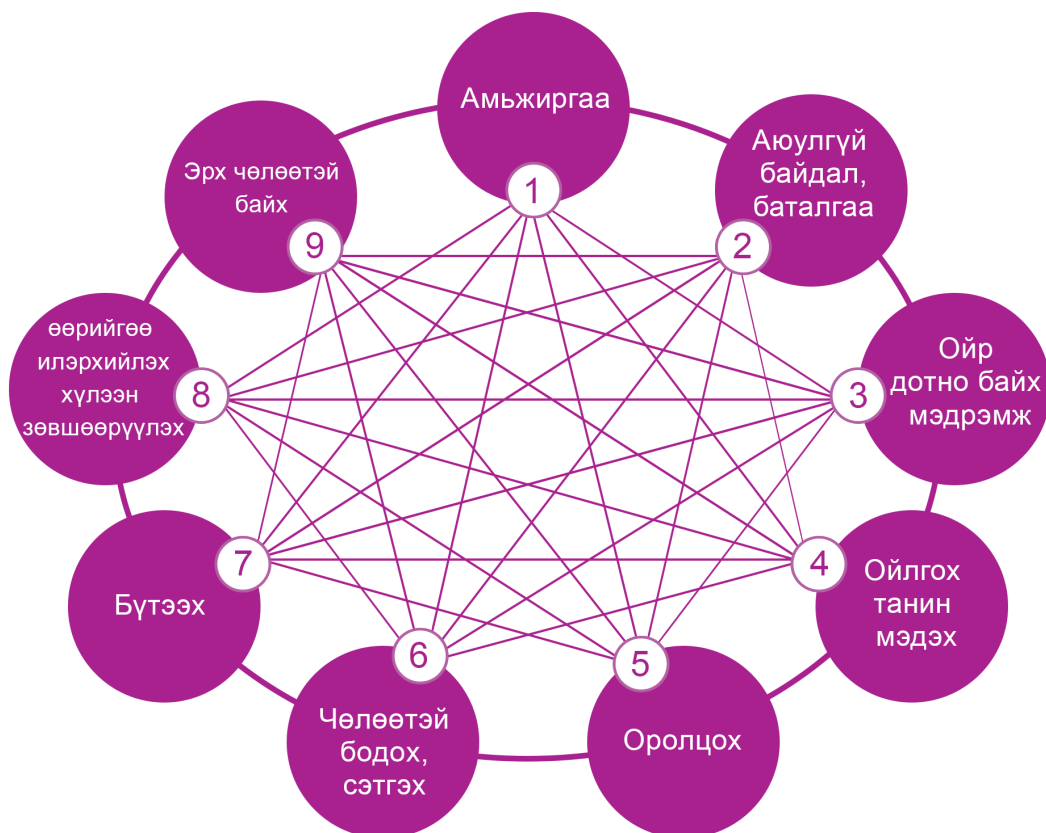
Амьдралын чанарыг судалсан эрдэм шинжилгээний бүтээлүүдийг нэгтгэн, үндсэн дүгнэлтүүдийг дор авч үзлээ.

№	Зохиогч	Он	Бүтээлийн нэр	Судалгааны дүгнэлтүүд
1	(Felce)	1995	Quality of Life: Its definition and measurement	Амьдралын бодит нөхцөл байдал болон хувь хүний сэтгэл ханамжийн түвшинг хамтатган судална.
2	(Thomas M. Gill and Alvan R. Feinstein)	1994	A Critical Appraisal of the Quality of Quality-of-Life Measurements	Хувь хүний амьдралыг үзэх үзэл, үнэ цэнийн тухай ойлголтууд нь амьдралын чанарыг субъективээр хэмжихэд чухал ач холбогдолтой.
3	(Diener)	1997	Measuring Quality of Life: Economic, Social, and Subjective indicators	Хувь хүний амьдралын чанарын тухай ойлголт нь тухайн хүний туршлагад үндэслэсэн байдаг тул улс орны түвшин дэх ойлголтоос ангид судлах нь зүйтэй.
4	(Veenhoven)	2005	Apparent Quality of Life in Nations. How Long and Happy People Live	Хүрээлэн буй орчны чанар, хувь хүний амьдралын чадавх, амьдралын хэрэгцээ, сэтгэл ханамж гэсэн 4 бүлгээр тодорхойлсон.

5	(Frey)	2002	What Can Economists Learn from Happiness Research?	Амьдралын чанарыг энгийнээр амьдралын стандарт эсвэл сайн сайхан байдлаар хэмжиж хэрэглэж болно.
6	(Ericsson)	1993	Quality of Life Among Children in the Nordic Countries	Амьдралын чанарт нөлөөлөх хүчин зүйлсийг гадаад болон дотоод хэмээн ангилсан. Хүний эрх, улс төрийн нөхцөл байдал, амьдралын стандарт, ажлын байр, орон гэр зэргийг гадаад хүчин зүйлд, гэр бүл харилцаа холбоо, хувь хүний зан араншинг дотоод хүчин зүйл гэж үзсэн.
7	(Cummins)	2000	Objective and Subjective Quality of Life: an Interactive Model	Амьдралын чанарыг хэмжихдээ материаллаг хэрэгцээ, эрүүл мэнд, хувийн аюулгүй байдал, нийгмийн харилцаа, гэр бүл, сэтгэцийн тогтвортой байдал зэргийг авч үзсэн.
8	(Hagerty)	2001	Quality of Life Indexes for National Policy: Review and Agenda for Research	Амьдралын чанарыг хэмжихдээ материаллаг хэрэгцээ, эрүүл мэнд, хувийн аюулгүй байдал, нийгмийн харилцаа, гэр бүл, ажлын байр, сэтгэцийн тогтвортой байдал зэргийг авч үзсэн.
9	(Kenny)	2005	The Economist Intelligence Unit's Quality-of-life Index	Амьдралын чанарыг хэмжихдээ макро эдийн засгийн орчин, улс төрийн тогтвортой байдал, эрүүл мэнд, цаг агаар, жендэрийн тэгш байдал, нийгмийн харилцаа, гэр бүл, ажлын байрны тогтвортой байдал, сэтгэцийн эрүүл мэнд зэргийг авч үзсэн.
10	(Edgerton J.D.)	2012	Education and Quality of Life	Боловсрол хамрагдалтын түвшин нэмэгдэх тусмаа амьдралын чанарын объектив үзүүлэлтүүд сайжирдаг.
11	(Keles)	2012	The quality of life and the environment	Амьдралын чанар ба хүрээлэн буй орчны харилцан хамаарлын онцлон судалсан.
12	(D'Ambrosio)	2019	Money and Happiness: Income, Wealth and Subjective Well-being	Орлого ба субъектив сайн сайхан байдлын хоорондын хамаарлыг тодруулсан бөгөөд тогтмол орлого хэлбэлзэх нь амьдралын чанарын талаарх ойлголтод сөргөөр нөлөөлдөг.
13	(Mogilner and Norton)	2018	Time, Money, and Subjective Well-Being	Субъектив сайн сайхан байдал нь ихэнхдээ түр зуурынх бөгөөд нийгмийн аз жаргалын байдлыг тодорхойлоход цаг хугацаа, мөнгө хэрхэн нөлөөлдгийг судлах ёстой.
14	(Haraldstad)	2019	A systematic review of quality of life research in health sciences	Амьдралын чанар нь өвчин эмгэг, эмчилгээний үр дагаврыг үнэлэхэд чухал ач холбогдолтой бөгөөд анагаах ухаан, эрүүл мэндийн судалгааны гол сэдвүүдийн нэг юм.
15	(Lagadec)	2018	Factors influencing the quality of life of pregnant women: a systematic review	Эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндтэй холбоотой амьдралын чанарын талаар субъектив ойлголтыг тодруулахад эх, хүүхдийн эрүүл мэнд чухал хэмжүүр болгодог.
16	(Şahin, Özer and Yanardağ)	2019	Perceived social support, quality of life and satisfaction with life	Ахмад настнуудын хувьд нийгмийн хамгаалал, дэмжлэг нэмэгдэх нь тэдний сэтгэл ханамжийн түвшинг нэмэгдүүлж, амьдралын чанар дээшлэхэд нөлөөлдөг.

17	(Medvedev and Landhuis)	2018	Exploring constructs of well-being, happiness and quality of life	Аз жаргал, эсвэл субъектив сайн сайхан байдлыг сэтгэлзүйн талаас нь хэмждэгээс гадна бие махбодийн эрүүл мэнд, нийгмийн харилцаа, хүрээлэн буй орчин гэх зэрэг гадаад хүчин зүйлсийг хэмжихэд чиглэсэн дэд үзүүлэлтүүдийг багтаахыг зөвлөсөн.
18	(Guimaraes)	2019	Governance and quality of life in smart cities: Towards sustainable development goals	Засгийн газрын зүгээс ил тод байдал, хамтын ажиллагаа, оролцоо ба түншлэл, харилцаа холбоо ба хариуцлагын үйл ажиллагааг идэвхжүүлэх замаар амьдралын чанарыг сайжруулах хөтөлбөрийг хэрэгжүүлдэг.
19	(Batz and Tay)	2018	Gender Differences in Subjective Well-Being	Сайн сайхан байдлын талаарх субъектив санаа бодлыг тодруулахын тулд жендэрийн ялгаатай байдлыг авч үзэх шаардлагатай гэж үзсэн.
20	(Vanleerbegehe and al)	2017	The quality of life of older people aging in place: a literature review	Ихэвчлэн амьдралын чанарыг эрүүл мэндийн талаас нь тайлбарладаг байсан бол энэ судалгаанд амьдралын чанарыг хэмжихдээ хүний үзэл бодлоос илүүтэй бие даасан байдал, орон сууцны нөхцөл, хөршийн харилцаа зэргийг харгалзах нь зүйтэйг онцолсон.

Схем.3 Макс Нээцийн тодорхойлсон хүний суурь хэрэгцээ

Хүний амьдралын чанарыг үнэлэх олон онол, аргачлал байдгаас хүний хэрэгцээний хангагдсан түвшингээр хүний амьдралын чанарыг тодорхойлж болох юм. Чили улсын эрдэмтэн, эдийн засагч Макс Ниф боловсруулсан хүний хэрэгцээний таксономийн (Neef 2017) дагуу улс орнуудын хөгжлийн түвшинг иргэдийн суурь хэрэгцээгээ хангаж буй байдлаар хэмжих боломжтой. Түүний энэхүү бүтээл нь эрдэм шинжилгээнд олонтоо туршигдсан ба нэн ялангуяа хөгжиж байгаа орнуудад ихээхэн ашиглагдаж байна.

Хүснэгт 6 Хэмжүүрүүдийн харьцуулалт

ОУБ-уудын нийтлэг бүлэг хэмжүүрүүд	ЭШ-ий бүтээлүүдийн нийтлэг бүлэг хэмжүүрүүд	Хүний хэрэгцээний хангагдсан түвшинг хэмжих бүлэг хэмжүүрүүд /Макс Ниф/
– Эдийн засгийн нөхцөл байдал – Хүрээлэн буй орчин – Эрүүл мэнд – Боловсрол – Нийгмийн оролцоо – Жендэрийн эрх – Гэр бүл, нийгмийн харилцаа – Аюулгүй байдал	– Субъектив аз жаргал – Хэрэгцээний хангагдсан түвшин ба сэтгэл ханамж – Нийгмийн сайн сайхан байдал – Орлого, эдийн засаг – Амьдрах орчин, аюулгүй байдал – Нийгмийн баталгаа – Жендэрийн тэгш байдал – Эрүүл мэнд – Хувь хүний мэдлэг чадвар, ажлын байр – Хувийн харилцаа холбоо, гэр бүл	– Амьжиргаа – Аюулгүй байдал, баталгаа – Ойр дотно байх – Ойлгох танин мэдэх – Оролцох – Чөлөөтэй бодох, сэтгэх, өөрийгөө сорих – Бүтээх – Өөрийгөө илэрхийлэх, хүлээн зөвшөөрүүлэх – Эрх чөлөөтэй байх

Бид олон улсын байгууллагуудын хэрэглэж буй аргачлал, арга зүй болон эрдэмтэн судлаачдын эрдэм шинжилгээний ажлуудын үр дүнгүүд, дэвшүүлсэн санал зөвлөмжид үндэслэн амьдралын чанарыг хэмжих дараах бүлэг хэмжүүрүүдийг санал болгож байна. Үүнд:

1. Амьжиргаа буюу материаллаг хэрэгцээ
2. Аюулгүй байдал, нийгмийн баталгаа
3. Амьдрах орчин нөхцөл, хүрээлэн буй орчин
4. Гэр бүл, нийгмийн харилцаа
5. Боловсрол, ур чадвар
6. Эрүүл мэндийн байдал
7. Нийгмийн оролцоо, нийгэмд эзлэх байр суурь
8. Чөлөөт цаг, ажил амьдралын тэнцвэр
9. Засаглал, жендэр, эмэгтэйчүүдийн эрх
10. Улс төрийн оролцоо, шийдвэр гаргалтыг тодорхойлох хэмжүүр үзүүлэлтүүд

2.1.2. Монгол улсад судлагдсан байдал

Монгол улсад хүн амын амьдралын чанарын тухай судалгаа харьцангуй цөөн хийгдсэн байна. “Монгол хүний амьдралын чанар”-ыг тасралтгүй дээшлүүлэх зорилгоор ирэх 30 жилийн хөгжлийн бодлогын баримт бичиг болох “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны бодлогыг 2020 онд Монгол Улсын Их Хурлын 52 дугаар тогтоолоор баталсан билээ. Энэхүү бодлогын баримт бичигт хүний хөгжлийн 2050 онд 0.9-д хүргэх зорилтыг тусгасан бөгөөд Монгол улсад хүний хөгжлийн индекс 2019 онд 0.744 болж, 2011 оноос 0.035 нэгжээр өссөн үзүүлэлттэй байна. (ҮСХ, Хүний Хөгжил 2020). Үндэсний хэмжээнд эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг Нийгмийн Ардчилал Монголын Эмэгтэйчүүдийн Холбоо, Фридрих Эбертийн Сан хамтран 2014 онд судалсан бөгөөд Монголын 21 аймаг, Улаанбаатар хотын 9 дүүргийн нийт 15004 эмэгтэйг хамруулсан уг судалгаанд хүн ам зүйн мэдээлэл, эдийн засгийн байдал,

байдал, эрүүл мэнд, боловсролын байдал, улс төрийн байдал, гэр бүлийн байдал, байгаль цаг уурын нөхцөл байдал, ажлын байрны нөхцөл байдал, эмэгтэйчүүдийн эрхийн байдал гэсэн 8 бүлэг асуулгын хүрээнд амьдралын чанарыг үнэлэх оролдлого хийжээ (НАМЭХ 2014). Судалгааны үр дүнд амьдралын чанарыг нийт 80 оноогоор үнэлэхэд судалгаанд оролцсон эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанар 17 оноо гарсан байна (НАМЭХ 2014).

Улаанбаатарт оршин суудаг тэтгэврийн насны нийт 348 хүнийг хамруулан амьдралын чанарт нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодруулсан судалгаанд (Даваасүрэн 2021) боловсролын түвшин, хадгаламжид байгаа мөнгөний хэмжээ, орлогын түвшин өндөр байх тусам тэтгэврийн насныхан амьдралдаа сэтгэл хангалуун байна гэж үзсэн байна. Мөн Сүхбаатар дүүрэгт оршин суудаг 300 хүнийг хамруулж, субъектив буюу хувь хүнийн сэтгэл ханамжийн түвшингээр амьдралын чанарыг нь хэмжсэн ба судалгааны үр дүнд дийлэнх хувь нь сэтгэл хангалуун бус гэдгээ илэрхийлж амьдралын чанар муу гэсэн үнэлгээг өгчээ. Ингэхдээ хүн ам зүйн байдал, эдийн засгийн байдал, соёл боловсролын байдал, эмнэлгийн үйлчилгээ, орон сууцны байдал, нийгмийн халамж, тээвэр, байгаль орчин 8 бүлэг асуулгын хүрээнд судалгаа авсан байдаг.

Амьдралын чанарыг хэмжих бүлэг хэмжүүрүүдийг дангаар нь судалсан болон нийгэм эдийн засгийн үзүүлэлтүүдийг бүхлээр нь судалсан тайлангууд, тэдгээрийн нээлттэй эх сурвалж харьцангуй олдоцтой байна. Тухайлбал:

Хүснэгт 7 Амьдралын чанарыг хэмжих хэмжүүрүүдийг тусгасан нээлттэй эх сурвалжуудын нээлтгэл (Монгол улсын хэмжээнд хийгдсэн судалгааны ажлууд)

№	Судалгааны нэр	Он	Холбоос
1	Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай НҮБ-н конвенцийн хэрэгжилтийн асуудлаар Монгол улсын Засгийн газраас бэлтгэсэн 8 ба 9 дүгээр ээлжит илтгэлийн сүүдэр илтгэл	2015	Холбоос
2	Монгол улс дахь жендэрийн эрх тэгш байдал	2014	Холбоос
3	Монголын эмэгтэйчүүд ба хөдөлмөрийн ирээдүй	2019	Холбоос
4	Монгол улс дахь хүний эрхийн төлөв байдлын талаарх үндэсний илтгэл	2021	Холбоос
5	Жендэрийн статистик: Суурь судалгааны тайлан	2020	Холбоос
6	Хүчирхийллийн нүцгэн үнэн: Жендэрт суурилсан хүчирхийллийн судалгааны тайлан	2017	Холбоос
7	Аз жаргалын индекс: Тогтвортой сайн сайхан байдлын индекс / орчуулга/	2012	Холбоос
8	Жендэрийн шинжилгээ: Хууль эрх зүй, цалин хөлс, хөдөлмөр эрхлэлт	2014	Холбоос
9	Нэг цэгийн үйлчилгээний төв/ Түр хамгаалах байраар үйлчлүүлэгчдийн сэтгэл ханамж болон олон нийтийн мэдлэг, ойлголт, хандлагыг үнэлэх судалгааны тайлан	2020	Холбоос
10	Эмэгтэйчүүдийг ялгаварлан гадуурхах бүх хэлбэрийг устгах тухай 10 дахь удаагийн Альтернатив тайлан		Холбоос
11	Монгол улс: Хөдөлмөрийн зах зээл дахь жендэрийн тэгш бус байдал, бодлогын зөвлөмж	2013	Холбоос
12	Дотны хамтрагчийн зүгээс үйлдсэн хүчирхийллийн эдийн засгийн өртөг зардлын судалгааны үр дүн	2020	Холбоос
13	Study on the Effects of Social Participation Activities on the Quality of Life among Mongolian Urban Elderly/солонгос хэл дээрх докторын зэрэг хамгаалах судалгааны ажил/	2020	Холбоос

14	Research on the residents of ger village area quality of life and analyze in Sukhbaatar district, Ulaanbaatar city, Mongolia /солонгос хэл дээрх магистрын зэрэг хамгаалах судалгааны ажил/	2011	Холбоос
15	A study on the participation of Mongolian women in politics and the constraint factor /солонгос хэл дээрх магистрын зэрэг хамгаалах судалгааны ажил/	2015	Холбоос
16	A Study on the Political Participation of Mongolian Women /солонгос хэл дээрх магистрын зэрэг хамгаалах судалгааны ажил/	2013	Холбоос
17	Mongolia Women's Political Participation /англи хэл дээрх магистрын зэрэг хамгаалах судалгааны ажил/	2010	Холбоос
18	Mongolian women and politics /солонгос хэл дээрх магистрын зэрэг хамгаалах судалгааны ажил/	2018	Холбоос
19	Жендэрийн тэгш байдлыг хангах ажлын үр дүн төслийн гүйцэтгэлийн тайланд зөвлөх хуудас №5	2012	Холбоос
20	Зөвлөх хуудас №1: Жендэрийн тэгш байдлын үзэл баримтлалыг бодлого төлөвлөлт, үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх зэрэглэлүүд, тэдгээрийн хэрэглээ	2013	Холбоос
21	Монгол Улс дахь хүний эрхийн төлөв байдлын талаарх үндэсний илтгэл	2021	Холбоос
22	Монгол улсад REDD+ хэрэгжүүлэхтэй холбоотой ниймийн бүлгүүдийн тэгш оролцоо болон жендэрийн шинжилгээ	2017	Холбоос
23	Монгол улс: Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа - 2018 Нэгдсэн тайлан	2018	Холбоос
24	Охид, эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд ба эрх	2021	Холбоос
25	Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо	2019	Холбоос
26	Монгол улс дахь эмэгтэйчүүдийн эрхийн нөхцөл байдал /2015-2019/ он	2020	Холбоос
27	Монгол Улсын хөдөлмөрийн зах зээлийн жендэрийн тэгш байдалд Ковид -19 цар тахлын үзүүлж буй нөлөө	2020	Холбоос

Энэ хэсгээс нэгтгэн дүгнэхэд Монгол хүний амьдралын чанарыг торохойлох асуудлыг системийн хандлагаар судлан үнэлэх нэгдмэл арга зүйг тодорхойлон, эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг үнэлэх аргачлалыг боловсруулж, сайжруулах арга замыг хуулиар баталгаажуулж, хэрэгжилтийг үнэлэн төрийн бодлогын хүрээнд авч үзэх хэрэгтэй байна. Мөн хүний амьдралын чанарын стандартын асуудлыг хөндөн дэвшүүлж судлах нь хүн төрөлхтний амин чухал асуудал юм.

2.2. Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг иргэний эрхийн хэрэгжилтээр үнэлэх нь

Монгол улсын үндсэн хуулиар баталгаажуулсан иргэний эрх, эрх чөлөө нь судлагдсан байдлын судалгааны үр дүнд бидний санал болгож буй амьдралын чанарыг хэмжих бүлэг хэмжүүрүүдтэй нягт уялдсан байна. Тиймээс эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарын одоогийн нөхцөл байдлыг тогтоохын тулд үндсэн хуульд заасан эрхийн хэрэгжилтээр үнэлэх боломжтой гэж үзлээ.

№	Санал болгож буй бүлэг хэмжүүрүүд	Монгол улсын Үндсэн хуульд заасан иргэний эрх, эрх чөлөөний уялдсан байдал
1	Амьжиргаа	16.1 Амьд явах эрхтэй 16.3 Хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө шударгаар олж авах, эзэмших, өвчлөх, өв залгамжлуулах эрхтэй 16.4 Ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах, цалин хөлс авах, амрах, хувийн аж ахуй эрхлэх эрхтэй.
2	Аюулгүй байдал, нийгмийн баталгаа	16.2 Эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй 16.5 Өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвар алдах, хүүхэд төрүүлэх, асрах болон хуульд заасан бусад тохиолдолд эд мөнгөний тусламж авах эрхтэй. 16.14 Монгол Улсын хууль, олон улсын гэрээнд заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн гэж үзвэл уул эрхээ хамгаалуулахаар шүүхэд гомдол гаргах, бусдын хууль бусаар учруулсан хохирлыг нөхөн төлүүлэх, өөрийн болон гэр бүлийн гишүүд, эцэг эх, үр хүүхдийнхээ эсрэг мэдүүлэг өгөхгүй байх, өөрийгөө өмгөөлөх, хууль зүйн туслалцаа авах, нотлох баримтыг шалгуулах, шударга шүүхээр шүүлгэх, хэргээ шүүх ажиллагаанд биеэр оролцох, шүүхийн шийдвэрийг давж заалдах, уучлал хүсэх эрхтэй.
3	Амьдрах орчин нөхцөл, хүрээлэн буй орчин	16.2 Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй;
4	Гэр бүл, нийгмийн харилцаа	16.11 Улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэнэ. Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална.
5	Боловсролын байдал	16.7 Сурч боловсрох эрхтэй 16.8 Соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах, бүтээл туурвих, үр шимийг нь хүртэх эрхтэй.
6	Эрүүл мэндийн байдал	16.6 Эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй. Иргэдэд эмнэлгийн төлбөргүй тусламж үзүүлэх болзол, журмыг хуулиар тогтооно;
7	Нийгмийн оролцоо, нийгэмд эзлэх байр суурь	16.4 Ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах, цалин хөлс авах, амрах, хувийн аж ахуй эрхлэх эрхтэй. 16.8 Соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах, бүтээл туурвих, үр шимийг нь хүртэх эрхтэй. 16.9 Шууд буюу төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан төрийг удирдах хэрэгт оролцох эрхтэй. Төрийн байгууллагад сонгох, сонгогдох эрхтэй. 16.10 Нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс нам, олон нийтийн бусад байгууллага байгуулах, сайн дураараа эвлэлдэн нэгдэх эрхтэй. 16.17 төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй.

8	Чөлөөт цаг, ажил амьдралын тэнцвэр	16.8 Соёл, урлаг, шинжлэх ухааны үйл ажиллагаа явуулах, бүтээл туурвих, үр шимийг нь хүртэх эрхтэй. 16.4 Ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах, цалин хөлс авах, амрах, хувийн аж ахуй эрхлэх эрхтэй. Хэнийг ч хууль бусаар албадан хөдөлмөрлүүлж болохгүй;
9	Засаглал, жендэрийн эрх	16.11 Улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. 16.13 Халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй. 16.18 Улсынхаа нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй зорчих, түр буюу байнга оршин суух газраа сонгох, гадаадад явах, оршин суух, эх орондоо буцаж ирэх эрхтэй. 16.5 Шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөтэй;
10	Улс төрийн оролцоо, шийдвэр гаргалт	16.12 Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй. 16.16 итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй

Иймд Монгол улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1-16.18 дахь хэсэгт баталгаажуулсан иргэний эрхийн хэрэгжилтийг эрх тус бүрээр задалж, хоёрдогч эх сурвалжийн мэдээлэл, статистикаар баталгаажуулсан болно. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанар улс орны хэмжээнд, макро түвшинд ямар нөхцөл байдалтай байгааг объектив талаас нь баримт бичгийн шинжилгээгээр тодрууллаа.

2020 оны жилийн эцсийн байдлаар Монгол улсад 1.708.563 эмэгтэй амьдарч, нийт хүн амын 50.8 хувийг бүрдүүлж байна (ҮСХ 2019). Эдгээр эмэгтэйчүүд Монгол хүнд баталгаатай олгогдсон эрхүүдээ эдэлж чадаж байгаа эсэхийг дараах хүснэгтээр үзүүлэв.

Хүснэгт 9 Монгол улсын эмэгтэйчүүдийн эрхийн хэрэгжилтийн талаархи судалгаануудын үр дүнгийн нэгтгэл

Эрхүүд	Эх сурвалжийн мэдээллүүд, статистик үзүүлэлтүүд
Амьд явах эрхтэй.	– 2011-2020 буюу сүүлийн 10 жилийн үзүүлэлтээр тэдний дундаж наслалт 73.7-76.2 болж 3.5 жилээр нэмэгдсэн байна. Энэ нь эрэгтэйчүүдийн дундаж наслалтаас 9.5 жилээр өндөр үзүүлэлт юм. (ҮСХ, 2019) – Эмэгтэйчүүдийн 68 хувь нь тэтгэврийн насандаа, 24 хувь нь хөдөлмөрийн насандаа нас барсан байна. (ЭМХТ 2020) – Эмэгтэйчүүдийн нас баралтын 19.3 хувийг зүрх судасны тогтолцооны өвчин, 12.6 хувийг хавдар, 3.4 хувийг гэмтэл, хордлого ба гадны шалтгаант бусад эмгэг, 3.2 хувийг хоол боловсруулах тогтолцооны өвчлөл, 1.7 хувийг амьсгалын тогтолцооны өвчин эзэлж, тэргүүлэх таван шалтгаанд багтжээ (Г.Урангоо 2020). – Сүүлийн арван жилийн дунджаар жил бүр 27.2 эх эндсэн байна (ҮСХ 2021).

Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй.	– “Улаанбаатар хотын гадаад орчны агаарын бохирдол ба эрүүл мэнд” РМ2.5 тоосонцрын агууламж хүлээн зөвшөөрөгдөх хэмжээнээс илүү гарснаар хүний биеийн бүхий л эрхтэн тогтолцоо ялангуяа жирэмсэн эхийн ураг, 5 хүртэлх насны хүүхдийн эрүүл мэндэд сөрөг нөлөөтэй (Г.Урангоо 2019). – Уур амьсгалын өөрчлөлт, агаарын бохирдлын нөлөөгөөр сүүлийн жилүүдэд жирэмсэн эмэгтэйд болон ургийн жин, амьгүй дутуу төрөлтийн тохиолдлууд ихэссээр байгаа. Амьгүй төрөлтийг судлахад жирэмсэн эмэгтэйчүүдийн ихэнх нь гэр хорооллын дүүргүүдийн харьяалалтай, дутуу төрөлтийн түвшин 1000 амьд төрөлтөд 15.5 байсан нь ажиглагджээ. (ЖҮХ 2020). – НҮТС-2018 судалгааны үр дүнгээс тооцож үзвэл, 15-49 насны эмэгтэйчүүдийн 83.2 хувь нь ундны усны суурь үйлчилгээгээр хангагдсан, 16.8 хувь нь суурь үйлчилгээгээр хангагдаагүй байна. (МЭХ 2020). – Монгол улсад 2019 онд бүртгэгдсэн гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас хохирсон 10 хүн тутмын 5 нь хүчирхийлэл үйлдэгчийн эхнэр, гэмт хэргийн улмаас нас барсан 10 хүн тутмын 3 нь эмэгтэй, хүчиндэх гэмт хэргийн улмаас хохирсон 492 хүний 483 буюу 98.2 хувь нь эмэгтэйчүүд, гэр бүлийн хүчирхийллийн хохирогчдын 89.8 хувь нь эмэгтэйчүүд байна (Ц.Дулмаа 2020).
Хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгө шударгаар олж авах, эзэмших, өмчлөх, өв залгамжлуулах эрхтэй.	– Эмэгтэйчүүдийн хөрөнгө эзэмших эрх хязгаарлагдмал, хөрөнгийг эрэгтэйчүүдийн нэр дээр бүртгэн өвлүүлэх хандлага түгээмэл байна. 2013 онд хот, хөдөөгийн 800 өрхийг хамруулсан үнэлгээгээр газрын зөвхөн 27.2 хувийг эмэгтэйчүүд өмчилж байгаа гэдгийг олж тогтоожээ (Монголын эмэгтэйчүүдийн сан, 2020). – Нийт эрэгтэйчүүдийн 60 хувь, эмэгтэйчүүдийн 33 хувь нь орон сууцаа өөрсдөө өмчилдөг, харин өмчлөлөө баримтжуулсан байдал нь эрэгтэйчүүдийнх 55 хувь, эмэгтэйчүүдийнх 27 хувь байна. – Хөдөөгийн эрэгтэйчүүдийн 65 хувь, эмэгтэйчүүдийн 42.8 хувь мал аж ахуй эзэмшдэг, эрэгтэйчүүдийн 6.4 хувь, эмэгтэйчүүдийн дөнгөж 0.6 хувь том оврын тоног төхөөрөмж эзэмшдэг. – Өмч хөрөнгийг өвлүүлэхэд мөн жендэрийн ялгаварлал гарч байгаа нь газрын тухайд хөвгүүддээ өвлүүлэх хандлага хүчтэй байсаар байгаа нь хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгийг өв залгамжлуулах эрхийн хэрэгжилтийг хангаж чадахгүй байна (Азийн хөгжлийн сан; ЖҮХ; ХНХЯ, 2019). – Түүнчлэн Монгол улсын 2019 оны хүний эрхийн тайланд дурьдаснаар гэр бүлийн дундын хөрөнгө, бизнес голдуу өрхийн тэргүүний нэр дээр бүртгэлтэй байдаг тул гэр бүл салах үед өмчлөх эрх нь нөхөрт шууд хадгалагдаж үлдэх явдал байсаар байна.
	– 2019 оны мэдээллээр (ҮСХ, 2020) эмэгтэйчүүдийн ажиллах хүчний оролцооны түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс 15 гаруй хувь бага байна. – Монгол Улсын хөдөлмөрийн зах зээл дэх жендэрийн тэгш бус байдлын талаарх чанарын судалгааны үр дүнгээс үзэхэд гэрлэлт, гэр орны ажил болон үр хүүхдээ өсгөн хүмүүжүүлэх ёстой гэсэн хэвшмэл ойлголтоос үүдээд хөдөлмөрийн зах зээлд оролцоход нь сөргөөр нөлөөлдөг. – Эмэгтэй ажиллагчдын ажлын цаг нь хангалттай уян хатан биш байгаа нь олон эмэгтэйчүүдийн хувьд хөдөлмөрийн зах зээлд оролцоход бэрхшээл учруулдаг (ОУСБХБ 2021).

Ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах, цалин хөлс авах, амрах, хувийн аж ахуй эрхлэх эрхтэй.	– Эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийг бодвол аливаа эдийн засгийн хямралд хөдөлмөрийн оролцооны хувьд илүү өртөмхий байна. Эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийн оролцоо хямралын жилүүдэд огцом буурахын зэрэгцээ дахин сэргэх үйл явц нь эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад маш удаан байгаа нь тусгайлсан бодлогын дэмжлэг хэрэгтэйг харуулдаг. Энэ нь нийгэмд зонхилж буй жендэрийн стереотип, цалингийн зөрүү, хүүхдээ асрах хугацаа, гэр орны “нэргүй” ажлуудад цаг илүү зарцуулдаг зэрэгтэй холбоотой. (А.Гантуяа, 2020). – Цалин хөлсний бүтцийн судалгааны тоо мэдээнд үндэслэн удирдах албан тушаал, шийдвэр гаргах түвшний ажил мэргэжил дээр эрэгтэйчүүдийн цалин өндөр байхад дунд, доод албан тушаалд эмэгтэйчүүд давамгайлж байна. – Ажлын байрны тодорхойлолтоос хамаарч эмэгтэй хүмүүсийг бодвол эрэгтэй хүмүүсийг ажилд авах сонирхол байгаа учраас ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох эрхийн хэрэгжилт хангагдахгүй нөхцөл бүрдэж байна (ХСИ 2014). – Ажиллах хүчний судалгааны тоо мэдээнд үндэслэн эмэгтэйчүүдийн нэлээд хувь нь албан бус салбарт болон цалингүй гэрийн ажил хийж буй бөгөөд бизнесийн үйл ажиллагаанд оролцох, удирдах албан тушаалд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь нь эрэгтэйчүүдээс бага тул ажил мэргэжлээ чөлөөтэй сонгох, хувийн аж ахуй эрхлэх эрхийг хязгаарлаж байна (ФЭС 2019). – Ажлын байрны дарамт, ялгаварлан гадуурхалтад эмэгтэйчүүд өртөж байгаа нь хөдөлмөрийн аятай нөхцөлөөр хангуулах эрхийн хэрэгжилтийг хангахгүйд хүрч байна (Монголын эмэгтэйчүүдийн сан, 2019). – Монгол улсын хөдөлмөрийн зах зээл дэх эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн цалин хөлсний ялгаа болон ажил мэргэжлийн ялгарал их байна.
Өндөр наслах, хөдөлмөрийн чадвар алдах, хүүхэд төрүүлэх, асрах тохиолдолд эд, мөнгөний тусламж авах эрхтэй.	– Монгол улсын хүн ам орон сууцны улсын тооллогын дүнгээр нийт ахмад настны тоо 232097 байгаагийн 59 хувь нь эмэгтэйчүүд бөгөөд тэдний 87.1 хувь нь өндөр настны тэтгэвэр авч байна. – Эмэгтэйчүүд эрт тэтгэвэрт гарах нь тэдний орлогын түвшинд нөлөөлж улмаар хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй дүйцэхүйц тэтгэвэр авч байгаа нь хүний суурь хэрэгцээний нэг болох амьжиргаанд хүрэлцэхгүй байна гэдгийг онцолжээ (З.Сайнзаяа, 2018). – Тэтгэвэр авагчдын орлоготой хамааралтай магистрын судалгааны ажилд өмнөх судалгаатай адилаар өндөр насны тэтгэвэр авч байгаа иргэд тэр дундаа эмэгтэйчүүдийн тэтгэврийн бодит орлого нь тэтгэвэрт гарахаас өмнөх бодит цалингийн маш бага хувийг эзэлж байгааг тодотгосон (Д.Оюунтуяа, 2020). – ҮСХ-ээс гаргасан судалгаагаар эрэгтэйчүүд гэр орны цалин хөлсгүй ажилд зориулж өдөрт 117 минут зарцуулдаг бол эмэгтэйчүүд дунджаар 281 минутыг зарцуулдаг байна.
Эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхтэй.	– Эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнд 20-оос доош насны охид, эмэгтэйчүүдийн жирэмслэлт, үр хөндөлт, хөгжлийн бэрхшээлтэй эмэгтэйчүүдийн нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ, малчин эмэгтэйчүүдийн жирэмслэх, төрөх үеийн эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ тулгамдсан асуудал болж байна (Монголын эмэгтэйчүүдийн сан 2020).

Сурч боловсрох эрхтэй.	– Их, дээд сургууль, коллежийн суралцагчдыг хүйсээр гарган харвал, 2010/2011 оны хичээлийн жилд эмэгтэй суралцагчдын тоо 101.5 мянга байхад эрэгтэй суралцагчдын тоотой харьцуулахад 32.8 мянгаар их байна. 2019/2020 оны хичээлийн жилд энэ зөрүү нь мөн л 32.8 мянга байсан байна (ҮСХ, www.1212.mn 2019). – 15 ба түүнээс дээш хүн амын боловсролын түвшнийг хүйсээр авч үзвэл нийт эрэгтэйчүүдийн 27.6 хувь нь техникийн болон мэргэжлийн боловсролтой байхад эмэгтэйчүүдийн 29.3 хувь нь дээд боловсролтой байна. Эмэгтэйчүүдийн боловсролын түвшин эрэгтэйчүүдийнхээс өндөр байгаа хэдий ч хөдөлмөрийн зах зээлд эрэгтэйчүүд шиг идэвхтэй оролцож чадахгүй байна (ҮСХ, www.1212.mn 2019).
Шууд болон төлөөлөгчдийн байгууллагаараа уламжлан төрийг удирдах хэрэгт оролцох эрхтэй. Төрийн байгууллагад сонгох, сонгогдох эрхтэй.	– Шат шатны сонгуульд нэр дэвшигчдийн дийлэнх хувь нь эрэгтэйчүүд байдаг. Эмэгтэйчүүдийн квот тогтоох аргыг хэрэгжүүлж байгаа ч Монгол улс Парламент дахь эмэгтэйчүүдийн суудлын тоогоор 91-т жагсаж байна. – УИХ-д нэр дэвшигчдэд эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь 1992 онд 5.3 хувь (4 эмэгтэй) байсан бол 2016 онд 17.1 хувь (13 эмэгтэй) болж нэмэгдсэн боловч бодлого боловсруулж шийдвэр гаргах түвшинд дорвитой нэмэгдэхгүй л байна. улс төр дэх эмэгтэйчүүдийн оролцоо сайдын түвшинд 12.5%, дэд сайдын түвшинд 38.0% байна (ҮСХ 2019). – Төрийн захиргааны удирдах албан тушаалд ажиллаж байгаа эмэгтэйчүүдийн эзлэх хувь яамдын төрийн бичгийн даргын түвшинд 7.7% аймаг, нийслэлийн ЗДТГ-ын даргын түвшинд 18.2% байжээ. Харин доорх дараалласан 3 жилийн статистикийн тоо мэдээнээс харахад аймаг, нийслэлийн ИТХ-ын даргын түвшинд эмэгтэйчүүд огт ажиллахгүй байна (ҮСХ 2019).
Улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй.	– Монгол улс дахь Нэгдсэн үндэстний байгууллагын ажлын үрдүнгийн “ШИЙДВЭР ГАРГАХ ТҮВШИНД ЭМЭГТЭЙЧҮҮД, ЗАЛУУЧУУДЫН (34 ХҮРТЭЛХ НАСНЫ) ТӨЛӨӨЛЛИЙГ НЭМЭГДҮҮЛЭХ”-д чиглэсэн 2017-2019 онуудад хийсэн ажлын тайланд Эмэгтэй ажиллагчдын эрхийг хамгаалах хуулийг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл тооны хувьд өсөн нэмэгдэж, үндэсний болон олон улсын түвшинд сайжирч байна гэж дүгнэжээ.

	– Үндэсний статистикийн хороо нь “Нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгаа”-г 2018 онд Эмэгтэйн ганцаарчилсан асуулга, мэдээлэл цуглуулалтад компьютер ашиглан ярилцлага авах аргыг хэрэглэсэн. Мөн судалгааны мэдээлэл цуглуулалтын (тооллого, түүвэр судалгааны мэдээлэл боловсруулах систем) програмыг ашигласан бөгөөд энэхүү судалгаанд гэрлэлтийн байдал нь хүн амыг ганц бие, гэрлэсэн, бэлэвсэн, салсан гэсэн үзүүлэлтүүдээр ангилан харуулсан. Нийгмийн анхдагч нэгж болох гэр бүлийн хөгжлийг төрийн бодлогоор нэн тэргүүнд дэмжих хэрэгтэйг судалгаанаас харж болно. Гэрлэлт өмнөх онуудыхаас 3,3 хувиар нэмэгдсэн хэдий ч гэр бүл цуцлалт 26,2 хувиар өссөн үзүүлэлт нь Монгол гэр бүлийн үнэт зүйл алдагдаж байгааг нотолж байна. 30-44 насны эмэгтэйчүүдийн дунд гэр бүл цуцлалт хамгийн өндөр байна. Гэр бүл салалтын үндсэн шалтгаануудын дотроос хүчирхийлэл 41.3 хувийг эзэлж байна. – Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагаас амьдралын чанарын үзүүлэлтүүдийг улс орнуудаар харьцуулсан судалгаанд Монгол Улс 2009 онд амьдралын чанарын индексээр 10-аас 5.47 оноо авсан. Ингэснээр судалгаанд хамрагдсан 160 орноос 87 дугаарт жагсаж байна. Монгол улсын амьдралын чанарын индексийг АНУ -ын амьдралын чанарын индекстэй харьцуулахад: Монгол Улсын амьжиргааны өртөг АНУ-аас дунджаар 52.09% -иар доогуур байна. Монгол дахь түрээс АНУ-аас дунджаар 76.35% -иар бага болох нь судалгаагаар гарсан байна. Аюулгүй байдлын индексээр 44,21 буюу дэлхийн дундаж үзүүлэлттэй ойролцоо байна. Судалгаагаар эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний индексээр 49,68 буюу мөн дундаж үзүүлэлттэй гарсан. Орчны бохирдолт уур амьсгалын индексээр -3,54 буюу маш муу үнэлгээтэй гарсан буюу эрүүл орчны стандартыг хангахгүй байна. – Эдийн засаг, нийгэм соёлын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд эрэгтэй, эмэгтэй тэгш эрхтэй. Гэрлэлт нь хуулиар тогтоосон насанд хүрсэн эрэгтэй, эмэгтэй хоёрын тэгш эрх, сайн дурын харилцаанд үндэслэдэг. Гэвч дээрх судалгааны үр дүнгээс үзэхэд гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлын төрийн хамгаалалтыг сайжруулах хэрэгтэй байна. – Дээрх судалгаануудын үр дүнгүүдээс харахад эмэгтэйчүүдийн нэлээд хувь нь албан бус салбарт болон цалингүй гэрийн ажил хийж буй бөгөөд бизнесийн үйл ажиллагаанд оролцох нь эрэгтэйчүүдээс бага байна.
Төрийн байгууллага, албан тушаалтанд өргөдөл, гомдлоо гаргаж шийдвэрлүүлэх эрхтэй.	– Монголын эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлтийн 2019 оны судалгаанд Хөдөлмөрийн зах зээл дэх эрэгтэйчүүд ба эмэгтэйчүүдийн оролцоог ялгаварлан хандахыг хуулиар зөвшөөрдөг эсэхийг судлаачид авч үзсэн байна. – Улс төрийн онолын хувьд сонгогдох буюу нэр дэвшүүлэн сонгуульд өрсөлдөх эрх нь сонгох эрх дээр суурилдаг. Харин бодит байдал дээр нэр дэвшигчдийн ихэнх нь эрэгтэйчүүд байдгаас эмэгтэйчүүд хууль тогтоох байгууллагад сонгогдож ажиллах нь тодорхой хязгаартай байсаар байна. Эмэгтэйчүүдийн квот тогтоох арга нь хууль тогтоох байгууллагад эмэгтэйчүүдийн тоо нэмэгдэхэд хамгийн үр дүнтэй механизм юм. Парламент дахь эмэгтэйчүүдийн суудлын тоогоор 91-т байгаа нь Үндсэн хуулийн 12 дахь хэрэгжилт хангалтгүй байна.

Халдашгүй, чөлөөтэй байх эрхтэй.	– Үндэсний статистик, Швейцарын агентлаг, Australian Aid, UNFPA хамтран жендэрт суурилсан хүчирхийллийн судалгааны тайланг 2017 онд хийж гүйцэтгэсэн бөгөөд Үүнд: эмэгтэйчүүд ба ядуурал, эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн эрх, эмэгтэйчүүдийн боловсрол, эмэгтэйчүүд ба эрүүл мэнд, эмэгтэйчүүдийн хүчирхийллийн эсрэг, эмэгтэйчүүдийн эрх мэдэл ба шийдвэр гаргах түвшин дэх оролцоо, эмэгтэйчүүдийн хөгжлийн төлөөх үндэсний механизм, эмэгтэйчүүдийн хүний эрх, эмэгтэйчүүд ба хэвлэл мэдээлэл, эмэгтэйчүүд ба хүрээлэн буй байгаль орчин, охидын эрхийн асуудлыг тус тус бүлэглэн авч үзсэн. Судалгаанд оролцсон эмэгтэйчүүдийн 29.7 хувь нь амьдралдаа хамтрагчийн зүгээс үйлдсэн бие махбодын хүчирхийлэлд өртсөн байна. Судалгаанд оролцсон эмэгтэйчүүдийн 14.0 хувь нь бусдын зүгээс үйлдсэн бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн байгаа нь Ази Номхон Далайн Бүсийн бусад орнуудтай харьцуулахад Монгол орны хувьд өндөр байна. – Хамтрагчийн зүгээс үйлдсэн хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүдийн 42.8 хувь нь хүчирхийллийн улмаас бэртэл, гэмтэл авсан эмэгтэйчүүдийн 71.6 хувь нь хүнд буюу ноцтой бэртсэн байна. Бие махбодын болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн эмэгтэйчүүд ихэвчлэн өөрсдийн эрүүл мэндийн байдлыг муу гэж үнэлсэн бөгөөд сэтгэцийн эрүүл мэндийн эмгэгийн олон шинж тэмдгүүдийг нэрлэж байсан. Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь хүүхдүүдэд болон гэр бүлийн бусад гишүүдэд мөн сөргөөр нөлөөлдөг. Тодруулбал, Хүүхэд насандаа гэр бүлийн хүчирхийллийг харж, сонсож, хүчирхийлэлд өртөх нь насанд хүрсэн хойноо хүчирхийлэгч болох магадлал өндөр байгааг судалгааны дүн харуулж байна. Эмэгтэйчүүд тэдний нас, боловсролын түвшин, хөдөлмөр эрхлэлт, орлогын түвшин, хаана амьдарч байгаагаас үл хамааран хүчирхийлэлд өртөж байгааг судалгааны дүн харуулж байна. Иймд үндсэн хуулийн 13-р зүйлийн хэрэгжилт хангалтгүй байна.
Шүүхэд гомдол гаргах эрхтэй.	– Гэмт хэргийн хохирогчийн өнөөгийн байдалд хийсэн баримтын судалгаанд дурдахдаа 2012 оны байдлаар гэмт хэргийн улмаас хохирсон 10000 хүн тутмын 28 нь эмэгтэй хохирогч байсан бол 2013 онд 34 эмэгтэй болж өссөн үзүүлэлттэй гарчээ (ҮСХ, Гэмт хэргийн хохирогчийн өнөөгийн байдалд хийсэн баримтын судалгаа 2014). – Гэмт хэргээс хохирсон нийт иргэдийн ихэнх нь эмэгтэйчүүд, хүүхдүүд байгааг статистик үзүүлэлт харуулдаг байна. Хүн амины гэмт хэрэгт ял шийтгүүлж, хорих 407 дугаар ангид ял эдэлж буй эмэгтэйчүүдийн үйлдсэн гэмт хэргийн шалтгаан нөхцлийн 2012 оны судалгааны үр дүнгээс харахад ял эдэлж буй дийлэнх эмэгтэйчүүд шүүхээс хэргийг үнэн зөв шийдвэрлээгүй гэж үзсэн байна. Үүний шалтгаан нь нотлох баримт хангалтгүй байхад зөвхөн хохирогчийн гомдол, мэдүүлэг дээр үндэслэж хүчээр ял тулгадаг гэж хариулжээ. – Мөн өмгөөлөх эрхээ эдлэх үүднээс өмгөөлөгч, хууль зүйн туслалцаа авах эрхийг хааж боогдуулдаг тухай дурджээ. Бүлгийн ярилцлагын дүнд гэмт хэрэг үйлдсэн шалтгаан нь сэтгэл зүй, бие махбодийн хүчирхийлэлд байнга автаж аргагүй хамгаалалт байсан гэж хариулжээ (ХҮЭК 2012) Эмэгтэйчүүдийг хохироох, тэдний эрх ашгийг зөрчих явдал нь гэмт хэрэгтэй ихээхэн холбоотой байгаа нь харагдаж байна.

Шашин шүтэх, эс шүтэх эрх чөлөөтэй	– Арван тав, түүнээс дээш настай нийт хүн амын 61.4 хувь (1.17 сая хүн ам) нь шашин шүтэж байгаагийн дийлэнх (86.2%) нь буддын шашинтан юм. Шашин шүтэгч эмэгтэйчүүд (65.6%) эрэгтэйчүүдээс (57.1%) олон бөгөөд буддын болон христийн шашин шүтэгчдийн дунд хүйсийн зөрүүтэй байдал хамгийн өндөр байна (ХНХЯ 2020). Гэвч эмэгтэйчүүдийн шашин шүтэх эрхээ эдэлж байгааг харуулах статистик үзүүлэлт байж болох юм. – Хүн бүр чөлөөтэй бодож сэтгэх, шашин шүтэх, эс шүтэх эрхтэйг Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын” 18 дугаар зүйлд зохицуулж өгчээ. Монгол Улсын иргэн шашин шүтэх, эс шүтэх нь хувь хүн өөрийн үзэл бодол, итгэл үнэмшлийн хэрэг байх, шүтдэг шашнаар нь ялгаварлан гадуурхах, доромжлохыг хуулиар хориглосон байдаг. Гэвч хувь хүний шашин шүтэх эрх зөрчигдөж байгааг иргэдээс авсан санал асуулга, судалгаануудаас харж болохоор байна. Тухайлбал: Санал асуулгад Буддын лам 28, Христийн номлогч 7, нийт 35 хүн оролцсон. Оролцсон хүмүүсээс “Таныг гадуур явж байхад шашинаар ялгаварлан гадуурхах, элдэв үгээр дайрч доромжлох үйлдэлд өртөж байсан уу” гэсэн асуултанд 32 хун буюу 91,4 хувь нь “Тийм” гэж хариулсан байна. Хэний ч өөрийн сонгосон шашин шүтлэгтэй байх эрх чөлөөг хязгаарлахаар албадан шахах ёсгүй байдаг. Мөн шашин шүтэх эрхийн нөгөө тал болох шашин эс шүтэх эрхийн хоорондын зөрчилдөөн, ялгаварлан гадуурхах нөхцлүүд цахим орчинд бий болж байна. – Иргэдээс авсан санал асуулгад “Таныг гадуур явж байхад шашнаар ялгаварлан гадуурхах, элдэв үгээр дайрч доромжлох үйлдэлд өртөж байсан уу” гэсэн асуултад 32 хун буюу 91,4 хувь нь “Тийм” гэж хариулсан байна (Б.Амарбаяр n.d.).
Итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөөтэй.	– Үндсэн хуулийн 16-р зүйлийн 16.16-д заасан Итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийн хэрэгжилттэй холбоотой эрдэм шинжилгээний өгүүлэлд дурдахдаа доромжлол, гүтгэлгийг гэмт хэрэгт тооцож шийтгэх нь үндсэн эрхийн хязгаарлалтад тавигдах гол нөхцөлийг үл хангадаг учраас үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг зөрчдөг тухай үндэслэлийг тодорхойлсон байна (Мөнхсайхан 2017). Эрүүгийн хууль, зөрчлийн тухай хуулиар үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрхийг хязгаарлаж их хэмжээгээр торгох, хорих шийтгэл ногдуулж байгаа нь уг эрхийн хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөө үзүүлж байна. – Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх эрх зөрчигдсөн эсэхэд дүгнэлт хийх боломжгүй тухай онцолжээ. Учир нь энэхүү эрхийн хэрэгжилтийн үнэлэх шалгуур, хэмжүүр үзүүлэлтүүд тодорхойгүйгээс үүдэж ямар хүрээнд хэрхэн эрхээ эдлэх нь эргэлзээтэй байна (Б.Баялагмаа 2014). – Хэвлэлийн эрх чөлөөний тайланд 2017-2018 онд гарсан үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөөний зөрчлийн дийлэнх буюу 59% нь шүүх, хүчний байгууллагын дарамт/ шүүхэд нэхэмжлэл гаргасантай холбоотой байжээ. Хэвлэн нийтлэх эрхийн зөрчлийн бүртгэл 2017 оны 7 дугаар сарын 1-нээс хэрэгжиж эхэлсэнтэй шууд холбоотой юм. Үндсэн хуулиас гадна Эрүүгийн хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.3 дахь хэсэгт “Хүний үзэл бодол, итгэл үнэмшлийн төлөө эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй” гэж заасан байдаг боловч энэ эрх хэрэгжих боломжгүй талаар онцлон дурдсан (Глоб Интернэшнл Төв 2017).

	– Үүнтэй холбоотойгоор НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооноос Эрүүгийн болон Иргэний хуулийн хүний нэр төрд халдах, гүтгэхтэй холбоотой зүйл заалтууд нь үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг хэт хязгаарлахгүй байхад анхаарвал зохино гэж зөвлөжээ.
Төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй.	– Мэдэх эрх ба Мэдээллийн ил тод байдал, мэдээлэл авах эрхийн тухай Монгол улсын хуулийн тухай судалгаанд мэдээлэл хүлээн авах буюу мэдэх эрхтэй холбоотой зохицуулсан Монгол улсын хуулиуд үйлчилж байгаа хэдий ч хууль хоорондын уялдаа холбоо муутайгаас зөрчил, маргаан үүсч болзошгүй тул системчлэх шаардлагатайг онцолжээ (С.Батбуян 2014). – Мөн төрийн захиргааны байгууллагуудын мэдээллийн хамрах хүрээ бага тул мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрх хязгаарлагдсан шинжтэй байна. Хэвлэлийнхэн эмэгтэй улс төрчдийн тухай мэдээлэлд төдийлөн ач холбогдол өгдөггүй учир эмэгтэй улс төрчидтэй холбоотой мэдээлэл дамжуулахад буруутгасан өнгө аястай хандлага ажиглагдаж байгааг дүгнэжээ (Э.Хишигжаргал 2014) Үүнээс улбаалаад эмэгтэйчүүдийн эмэгтэй улс төрчдийн талаарх мэдээлэл хайх, хүлээн авахад хүндрэлтэй байж болзошгүй гэж дүгнэж болох юм. Иргэн, хуулийн этгээдийн зүгээс төрийн байгууллагын албан тушаалтанд хандан мэдээлэл авах оролдлогуудыг хийсээр байна. – Монгол улсын хуулийн хүрээнд мэдээлэл авах хүсэлтийг хүлээн авч, хянан шийдвэрлэх, хариу өгөх нэгдсэн системгүйгээс үүдээд хариу өгөхгүй дарах эсвэл байгууллага, хувь хүний нууцтай холбоотой мэдээлэл байгаа учраас өгөх боломжгүй зэрэг хариу өгсөөр байгаа юм. Судалгаанд хамрагдсан төрийн байгууллагууд харьцангуй мэдээлэл авах хүсэлтийг хүлээн авч байгаа хэдий ч мэдээлэл хүсэж байгаа төрийн бус байгууллагын судалгааны багийн гишүүдийг хардах, мэдээллээ нууцлах зэрэг бэрхшээлүүдтэй тулгарч байгааг онцолжээ (Глоб Интернэшнл төв 2014). Энэхүү судалгааны дүгнэлтээс харахад “Мэдээлэл”, “ил тод болгох”, “нээлттэй болгох”, “мэдээлэл авах хүсэлт” зэрэг нэр томъёоны тодорхойлоогүйгээс ойлголтын зөрүү их гарч байгааг дурджээ. Төрийн байгууллага нь хэвийн үйл ажиллагаатай нийгмийн системд бүрдүүлбэл зохих хэв шинжүүд дундаас чанартай мэдээллийг цуглуулж, боловсруулж, түгээдэг байх ёстой хэв шинжүүдийг бүрдүүлээгүйг энэхүү судалгааны дүгнэлтээс шинжлэн харах боломжтой байна. – Төсвийн ил тод байдал, иргэдийн оролцоог дээшлүүлэх хөшүүрэг, арга замын талаарх судалгаанд оролцогчдын ихэнх нь төсөв болон худалдан авалтын тухай мэдээллийг илүү ил тод, ойлгомжтой болгохыг чухалчилдаг тухай үр дүн гарчээ. Учир нь төсвийн тухай дэлгэрэнгүй мэдээллийг олж авахад хүндрэлтэй. дээр иргэдийн оролцоо дутмаг байдаг байна (Эдийн засгийн судалгаа 2014).
	– Хүн ам, орон сууцны 2015 оны завсрын тооллогоор 87.4 мянган хүн гадаадад ажиллаж, амьдарч байна гэж тоологдсон. Гадаадад оршин суугаа иргэдийн хүйсийн харьцаа 87.4 буюу 100 эмэгтэйд 87.4 эрэгтэй ногдож байна. Гэхдээ явсан улсаар харвал, БНСУ, ОХУ-д байгаа монголчуудын дийлэнх эрэгтэйчүүд байхад АНУ, БНХАУ, БНЧУ, Япон улсад байгаа монгол иргэдийн дийлэнх нь эмэгтэйчүүд байна (ҮСХ, Хүн ам, орон сууцны 2015 оны завсрын тооллого: Нэгдсэн дүн 2016)

Улсынхаа нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй зорчих, түр буюу байнга оршин суух газраа сонгох, гадаадад явах, оршин суух, эх орондоо буцаж ирэх эрхтэй.	– Улаанбаатар хот буюу нийслэлд нийт шилжин ирэгсдийн 56.4% нь эмэгтэйчүүд байгаа нь шилжих хөдөлгөөнд эмэгтэйчүүд түлхүү оролцож байгааг харуулж байна (Шинжлэх Ухааны Академи 2013). – Мөн 2018 онд хийгдсэн Хүн амын дотоод шилжих хөдөлгөөний судалгаанд хамрагдсан шилжигчдийн насны бүтцийг харахад 25-39 насны залуучууд буюу хөдөлмөрийн насны хүн ам байжээ. Хүйсээр харвал 20-24 насны эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийг бодвол дотоод шилжих хөдөлгөөнд илүү их оролцжээ. Учир нь энэ насны бүлгийн эмэгтэйчүүдийн хувьд Улаанбаатар хотод их, дээд сургуульд суралцах, нөхрөө дагаж хотод шилжин суурьших нь илүү өндөр байгааг судалгааны үр дүн харуулжээ. Шилжигч нийт эмэгтэйчүүдийн 23% нь дээд боловсролтой байсан бол эрэгтэйчүүдийн хувьд энэ үзүүлэлт 17% байжээ. Хүйс хамаарахгүй шилжигч хүн амын боловсролын түвшин шилжигч бус хүн амын түвшингээс өндөр байгааг дурдан онцолжээ. Хөдөлмөр эрхлээгүй шилжигч эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийг бодвол хүүхэд, гэр бүлийн гишүүдээ асран халамжилж байгаа энэ үзүүлэлтээр өндөр буюу тус тус 41%, 16% байна. – Эдийн засаг, гэр бүлийн шалтгааны улмаас шилжигч өрхүүд шилжих хөдөлгөөнд оролцож байгаа нь хамгийн гол хүчин зүйлс болжээ. Гэр бүлийн шалтгаанаар шилжин суурьшсан эмэгтэй тэргүүлэгчтэй өрх уг шалтгаанаар шилжсэн эрэгтэй тэргүүлэгчтэй өрхтэй харьцуулахад 13 хувиар илүү байна. Дотоод шилжих хөдөлгөөний шийдвэр гаргахад өрхийн тэргүүлэгчийн хүйсээс үл хамааран эмэгтэйчүүд илүүтэй оролцож байгааг судалгааны үр дүн харуулжээ. Шилжин суурьшсан өрхийн хувьд амьдрахад хүндрэл, бэрхшээл тулгарч байгаа хэдий ч хүүхдийн боловсрол, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнд хамрагдах боломж сайжирсан гэсэн хариултууд дийлэнх нь байжээ (Хүн ам сургалт судалгааны төв 2018). – Хууль зүйн судалгааны төвөөс гаргасан судалгаанд дурдахдаа үндсэн хуулиндаа гадаадад явах, оршин суух, эх орондоо буцаж ирэх эрхийг хуулиар зохицуулж өгсөн нь нэг талдаа сайн буюу гадаад шилжих хөдөлгөөнд оролцогчдын хувьд боловсрол, аж амьдралаа дээшлүүлэх боломжийг олгож байгаа юм. Энэ нь илгээгч орны хувьд гадаад шилжих хөдөлгөөний эерэг тал билээ. Гадаадад явах, оршин суухаар явж буй Монгол улсын иргэдийн нэгдсэн тоо бүр бүртгэлийг баримтуулж хөтлөх нь зайлшгүйг онцолжээ (Хууль зүйн судалгааны төв 2018)
--	---

Монгол улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд заасан иргэний эрхийн хэрэгжилтээр эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг үнэлэх зорилгоор өмнө хийгдсэн, статистик мэдээллүүд, холбогдох судалгааны үр дүнгүүдийг нэгтгэв.

1. Монгол улсад эмэгтэйчүүдийн дундаж нас тасралтгүй нэмэгдэж байгаа ч, нас баралт тэр дундаа эхийн эндэгдэл, гэмт хэргийн улмаас нас барсан эмэгтэйчүүдийн тоонд дорвитой буурсан өөрчлөлт ажиглагдахгүй байна.
2. Агаарын бохирдлоос эмэгтэйчүүдэд үзүүлэх нөлөөллийг зөвхөн нөхөн үржихүйн тогтолцооны эрүүл мэнд, ялангуяа жирэмслэлттэй холбон судалсан байна. Эмэгтэйчүүдийн эрүүл, аюулгүй, орчинд амьдрах эрхийн хэрэгжилтийг үнэлэхдээ байгаль орчны үнэлгээний тайлангууд хийгддэг ч, тэрхүү өөрчлөлтийн хүний эрүүл мэнд, нийгмийн үйл ажиллагаанд үзүүлж буй сөрөг нөлөөллийг үнэлсэн тооцоолол, мэдээлэл ховор байна.
3. Эмэгтэйчүүдийн өмчлөх эрхийн хэрэгжилт эрэгтэйчүүдтэй харьцуулахад доогуур байна. Мөн эмэгтэйчүүдийн дундаж цалин, орлогын хэмжээ, цаашлаад тэтгэвэрийн хэмжээ нь эрэгтэйчүүдээс доогуур тогтсон байгаа нь нийгмийн харилцаанд тэгш оролцох боломжийг үйгүйсгэж байна.
4. Эмэгтэйчүүдийн дундаж наслалт жил ирэх тусам нэмэгдэж байгаа нь таатай үзүүлэлт боловч өндөр настны тэтгэвэрийн хэмжээ ажиллаж буй үеийн бодит орлогоос доогуур тогтоогдож байгаа тул тэтгэвэрт гарснаар амьжиргааны чадавх, амьдралын чанар буурч байна.
5. Эмэгтэйчүүд боловсролд хамрагдалт өндөр боловч энэ нь хөдөлмөрийн оролцооны түвшинтэй төдийлөн уялдахгүй байна. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэйчүүд эзэмшсэн боловсролынхоо үр шимийг хангалттай хүртэж чаддаггүй бөгөөд энэ нь шийдвэр гаргах түвшинд ажиллах боломжийг бууруулж байх талтай.
6. Дээрх судалгааны үр дүнгүүдээс харахад эмэгтэйчүүд эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах эрхийн агуулгыг өөр өөрөөр ойлгодог бөгөөд эмэгтэйчүүдийн эрхийг голчлон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээтэй холбож ойлгодог дутагдалтай тал байна.
7. Хэдийгээр эрх зүйн хүрээнд эмэгтэйчүүд сонгогдох эрхээ эдлэх нь нээлттэй боловч бодит байдал эсрэг үр дүнг харуулж байна. Улс төрийн албан тушаал эрхэлж буй эмэгтэйчүүдийн тоо, сонгуульд нэр дэвшиж буй эмэгтэй горилочдын тоо төдийлөн нэмэгдэхгүй байгаа нь анхаарах асуудал мөн.

2.3. Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанар ба бодлогын орчин

Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг сайжруулахад чиглэсэн бодлогын орчныг шинжлэхийн тулд Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого, холбогдох төсөл хөтөлбөрүүдийг жагсааж, тэдгээрт чухалчлан дурдсан эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанартай холбогдох заалтуудыг оруулав.

Хүснэгт 10 Бодлогын баримт бичгийн жагсаалт

Бодлогын бичиг баримт	Тусгасан заалтууд
Алсын хараа 2050 урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт нийт хүн амын амьдралын чанарыг сайжруулахтай холбоотой зорилго, зорилтуудыг тусгасан.	- Хүн амын амьдралын чанарыг сайжруулахад чиглэсэн цогц үйл ажиллагаа хэрэгжиж, дэлхийд үнэлэгдэхүйц Монгол иргэнийг төлөвшүүлнэ. - Амьдралын баталгааг хангах нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг хөгжүүлж, амьдралын чанарыг дээшлүүлэхүйц нийгмийн даатгалын тогтолцоог бэхжүүлнэ. - Нийгмийн бүх салбарт тэгш бус байдлыг багасгаж, дундаж орлоготой иргэдийн тоог нэмэгдүүлж, амьдралын чанарыг дээшлүүлнэ. - Байгаль орчинд ээлтэй ногоон хөгжлийг эрхэмлэн экосистемийн тэнцвэрт байдлыг хадгалж, байгаль орчны тогтвортой байдлыг ханган үр өгөөжийг нь өнөө болон ирээдүй хойч үе хүртэх нөхцөлийг бүрдүүлж, хүний амьдралын чанарыг сайжруулна.
Монгол улсыг 2021-2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлд эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг дээшлүүлэхтэй холбоотойгоор боловсрол, эрүүл мэнд, гэр бүл, амьдрах ээлтэй орчин, хөдөлмөрийн зах зээлийн нөхцөл байдлыг сайжруулах шинэчлэлүүдийг эхлүүлэхээр тусгасан.	- Нийгмийн хамгааллын тогтолцоог шинэчилнэ. - Өрх, гэр бүлийн худалдан авах чадварт нийцсэн өртөг бүхий сууцаар хангах тогтолцоог бүрдүүлнэ. - Хөдөлмөр эрхлэлт, бүтээлч санаачилга, хандлага болон ур чадварыг хөгжүүлэх, аж ахуй эрхлэлтийг дэмжсэн үйл ажиллагааг эрчимжүүлнэ. - Дундаж давхаргыг тэлэхэд чиглэсэн санхүүгийн үйлчилгээг бэхжүүлнэ. - Биеийн тамир, спортын чанар, хүртээмжтэй, үр дүнтэй тогтолцоог бүрдүүлнэ. - Монгол Улсын газрын харилцаа, геодези, зураг зүйн салбарын бодлого, төлөвлөлт, хэрэгжилтийн үр нөлөө, хүртээмжийг дээшлүүлж, хүн амын эрүүл, аюулгүй, ая тухтай орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр 2020-2024 боловсруулахдаа эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанартай холбоотой дараах заалтуудыг тусгасан.	• Шийдвэр гаргах түвшин дэх эмэгтэйчүүдийн төлөөллийг нэмэгдүүлж, улс төр, эдийн засаг, нийгмийн амьдралын бүх хүрээнд эмэгтэйчүүд үр дүнтэй оролцох, манлайлан ажиллах тэгш боломжоор хангана. • Эмэгтэйчүүд, хүүхэд, ахмад настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хангах түр хамгаалах байрыг байгуулж, хуульд заасны дагуу мэдээллээр хангана. • Хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг бэлгийн мөлжлөг, хүн худалдаалах гэмт хэрэгт өртөж хохирохоос урьдчилан сэргийлэх, нөлөөллийн арга хэмжээг төр, хувийн хэвшлийн түншлэлд тулгуурлан өргөжүүлнэ. • Хүн бүрд чанартай боловсрол эзэмших тэгш боломж бүрдүүлэх зорилгоор Яслийн үндэсний тогтолцоог сэргээж 1-2, хүүхэд харах үйлчилгээнд 2-3 насны хүүхдийг хамруулж, эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ гэсэн заалтуудыг тус тус тусгасан байна.
Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үндэсний хөтөлбөр 2017-2021 нь нийгэм, улс төр, гэр бүлийн амьдралд жендэрийн ялгаварлан гадуурхалтыг багасгахыг зорьсон.	• Охид, эмэгтэйчүүдийг хүний наймаа, бэлгийн мөлжлөгт өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг үе шаттайгаар төлөвлөн хэрэгжүүлэх; • Эмэгтэйчүүдийг шийдвэр гаргах түвшинд ажиллахад бэлтгэх, чадавхжуулах, манлайллыг бий болгох чиглэлээр эмэгтэйчүүдийн төрийн бус байгууллагатай хамтран ажиллах;
“Эрэгтэй, эмэгтэй хүний дундаж наслалтын зөрүүг багасгах талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө 2020-2022	• 2020 оны байдлаар хүн амын дундаж наслалт эрэгтэй 66.71, эмэгтэй 76.22 байна. Иймээс энэхүү бодлогын баримт бичиг нь эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг сайжруулахтай шууд холбоогүй ч монгол улсын хүн амын дундаж наслалт тэр дундаа эрэгтэй, эмэгтэй хүний дундаж наслалтын зөрүүг багасгах зорилгоор батлагдсан.

Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг хэмжих бүлэг үзүүлэлтүүдийн хүрээнд шууд холбогдох эрх зүйн болон бодлогын баримт бичгүүдийг хүснэгтлэн үзүүлэв. Ингэхдээ засгийн газраас хэрэгжүүлж буй төсөл хөтөлбөрүүдийг эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг бүлэг хэмжүүрүүдтэй харгалзуулан жагсаав.

Хүснэгт 11 Амьдралын чанарын үзүүлэлтүүд ба засгийн газраас хэрэгжүүлж буй төсөл хөтөлбөрүүд.

№	Бүлэг хэмжүүрүүд	Засгийн газрын төсөл хөтөлбөрүүд / хэрэгжиж буй/
1	Амьжиргаа буюу материаллаг хэрэгцээ	– Ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулах үндэсний хөтөлбөр – Хүн амын хоол тэжээл үндэсний хөтөлбөр – Малын эрүүл мэнд үндэсний хөтөлбөр – Жижиг дунд үйлдвэрлэлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр

2	Аюулгүй байдал, нийгмийн баталгаа	– Зорилтот өрхийн хөгжил хамгааллыг сайжруулах үндэсний хөтөлбөр – Хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөр – Хүүхдийн хөгжил, хамгааллын үндэсний хөтөлбөр – Ахмад настны хөгжил, хамгааллын үндэсний хөтөлбөр – Цалинтай ээж хөтөлбөр
3	Амьдрах орчин нөхцөл, хүрээлэн буй орчин	– Агаар орчны бохирдлыг бууруулах үндэсний хөтөлбөр – Уур амьсгалын өөрчлөлтийн үндэсний хөтөлбөр – Цөлжилттэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр – Эрчим хүч хэмнэх үндэсний хөтөлбөр – Хүнсний ногоо үндэсний хөтөлбөр – Орчны эрүүл мэнд үндэсний хөтөлбөр – Биологийн олон янз байдлын үндэсний хөтөлбөр
4	Гэр бүл, нийгмийн харилцаа	– Эх хүүхэд, нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд үндэсний хөтөлбөр – Залуучууд хөгжлийн үндэсний хөтөлбөр
5	Боловсролын байдал	– Боловсрол үндэсний хөтөлбөр – Судалгаанд суурилсан их сургуулийг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр – Мэргэжлийн болон техникийн боловсролыг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр – Бүх нийтийн эрх зүйн боловсролыг дээшлүүлэх үндэсний хөтөлбөр – Зөв Монгол хүүхэд үндэсний хөтөлбөр
6	Эрүүл мэндийн байдал	– Эрүүл хүнс, эрүүл Монгол хүн үндэсний хөтөлбөр – Халдварт өвчнөөс сэргийлэх хянах үндэсний хөтөлбөр – Халдварт бус өвчинтэй тэмцэх үндэсний хөтөлбөр – Элэг бүтэн Монгол үндэсний хөтөлбөр
7	Нийгмийн оролцоо, нийгэмд эзлэх байр суурь	– Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр – Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх оролцоо, хөгжлийг дэмжих үндэсний хөтөлбөр
8	Чөлөөт цаг, ажил амьдралын тэнцвэр	– Биеийн тамир спортыг хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр
9	Засаглал, жендэр, эмэгтэйчүүдийн эрх	– Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үндэсний хөтөлбөр 2017-2021 – Цахим засаглал үндэсний хөтөлбөр – Авилгатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр
10	Улс төрийн оролцоо, шийдвэр гаргалт	– Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах үндэсний хөтөлбөр 2017-2021

Урт болон дунд хугацааны бодлогын хэрэгслүүдийг шинжилж үзэхэд эмэгтэйчүүдэд тэгш боломж олгох, хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшинг нэмэгдүүлэх, нийгмийн дэд бүтцийн хүртээмжийг сайжруулан, эмэгтэйчүүдийн оролцоог хангахаар зорьж байгаа ч хүний хөгжил, хүн амын өсөлтийн бодлого нь энэхүү зорилгод дэмжлэг болж чадахгүй байна.

Өөрөөр хэлбэл хүн амыг өсгөхөд чиглэсэн халамжийн бодлогууд нь эмэгтэйчүүдийн төрөх, хүүхэд өсгөх, хүмүүжүүлэх ачааллыг хөнгөлөх, туслах хэлбэрээр үйлчлэхгүй байгаагаас гадна эрүүл мэнд, боловсрол гэх мэт нийгмийн дэд бүтцийн хүртээмжгүй байдлаас шалтгаалан хөдөлмөрийн оролцоог бууруулах нэг нөхцөл болоод байна.

Дүгнэн үзвэл эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг сайжруулахад шаардлагатай макро орчныг бүрдүүлэх бодлогын арга хэмжээнүүдийн хоорондын уялдаа сул байсаар байна. Түүнчлэн цар тахлын нийгэм, эдийн засагт үзүүлж буй нөлөөлөл нь бодлогын орчны уялдаагүй байдлыг илтгэх хүчин зүйл боллоо.

Тухайлбал 2021 онд батлагдсан хөдөлмөрийн хуулинд хөдөлмөрийн оролцооны уян хатан нөхцөлүүдийг тусгаснаар албан бус секторт ажиллаж буй эмэгтэйчүүд хөдөлмөрөө хуулийн дагуу үнэлүүлэх нөхцөл нь сайжирсан. Гэтэл нөгөө талд цэцэрлэг, сургуулийг өмнөх боловсролын хүртээмж дутмаг, хүүхэд асрах үйлчилгээний зардал өсч байгаа зэргээс хуулиар олгогдож буй боломжуудыг бодит амьдрал дээр бүрэн дүүрэн ашиглаж чадахгүйд хүрч байна. Түүгээр үл барам олон хүүхэдтэй эмэгтэйчүүдийн хувьд хүүхэд асрах үйлчилгээ хөлслөх эсвэл цэцэрлэгт явуулснаас гэртээ сууж, хүүхдүүдээ асрах нь эдийн засгийн хувьд үр ашигтай сонголт болдог. Харамсалтай нь засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн

эмзэг байдлыг багасгах, ажил эрхлэх боломжуудыг нэмэгдүүлэх, албан бус секторт ажиллаж буй өрхийн бичил бизнес эрхлэгч эмэгтэйчүүдийг дэмжих, урамшуулах чиглэлийн ажлууд огт тусгагдаагүй байна.

3. Түүвэр судалгааны үр дүн

Энэхүү хэсэгт Нийслэлийн 3 дүүрэг, 10 аймгийн төлөөлөл 1110 эмэгтэйгээс цуглуулсан тоон болон чанарын мэдээлэлд анализ хийж үр дүнг тайлагнав. Амьдралын чанарыг хэмжих 10 бүлэг хэмжүүрүүд болон цар тахлын нөлөөллийг тодруулах асуултуудад тулгуурлан нийт 11 дэд хэсэгт хуваан, судалгааны үр дүнг тайлбарласан болно.

3.1. Амьжиргаа буюу материаллаг хэрэгцээ

Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг хэмжих эхний бүлэг үзүүлэлт нь амьжиргааны ерөнхий түвшин, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлс болон материаллаг хэрэгцээний хангагдсан түвшин юм.

Судалгаанд оролцсон эмэгтэйчүүдийн орлогын түвшинг авч үзэхэд:

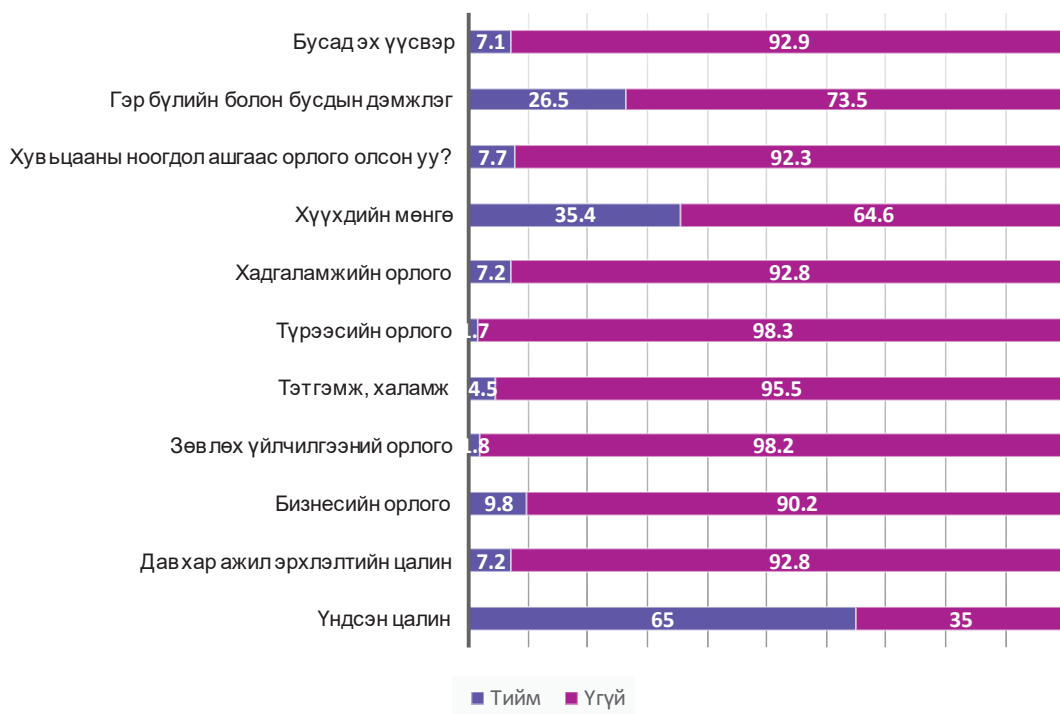
- Өрхийн сарын дундаж орлого ойролцоогоор 1,567,261 төгрөг
- Эмэгтэйчүүдийн сарын дундаж орлого 775,570 төгрөг
- Эмэгтэйчүүд дунджаар өрхийн орлогын 43,4 хувийг бүрдүүлж байна
- Одоогийн байгаа орлогоо 182 хувь өсгөвөл ханамжит түвшинд хүрэх буюу амьжиргаагаа хангахад хангалттай гэсэн тооцоо гарлаа.

Эмэгтэйчүүдийн орлогын эх үүсвэрийн мэдээллийг харвал 3 эмэгтэй тутмын 1 нь үндсэн цалингийн орлого, 4 эмэгтэй тутмын нэг нь гэр бүлийн болон бусдын дэмжлэг, 10 эмэгтэй тутмын нэг нь бизнесийн орлогоос тус тус санхүүждэг байна. Харин эмэгтэйчүүдийн 7.2 хувь нь давхар ажлын цалин, 1.8 хувь нь зөвлөх

үйлчилгээ, 7.2 хувь нь хадгаламжийн хүү, 7.7 нь хувьцааны ноогдол ашиг, 1.7 хувь нь түрээс зэрэг бусад эх үүсвэрүүдээс орлого олсон байна. Үүнээс үзвэл цалин, гэр бүлийн дэмжлэгээс гадна хөрөнгө оруулалт, хадгаламж, түрээс гэх мэт орлогын олон эх сурвалжуудыг үр дүнтэй ашиглах, санхүүгийн мэдлэгийг сайжруулж, орлогын эх үүсвэрээ төрөлжүүлэх шаардлага байгаа нь харагдаж байна.

График 1 Орлогын эх үүсвэр, хувиар

Орлогын эх үүсвэр, %

Орлогын эх үүсвэрийн тоо нэмэгдэх тусмаа санхүүгийн аюулгүй байдал хангагддаг. Доорх хүснэгтээс орлогын эх үүсвэрийн тоог нарийвчилж харвал 5 эмэгтэй тутмын 2 нь зөвхөн ганц, 3 эмэгтэй тутмын нэг нь 2.7 эмэгтэй тутмын нэг нь 3 орлогын эх үүсвэртэй тус тус байна. Харин 4 болон түүнээс дээш орлогын эх үүсвэртэй эмэгтэйчүүд дөнгөж 7.6 хувийг эзлэж байгаа юм. Орлогын эх үүсвэрийн тоо нэмэгдэх тусмаа санхүүгийн аюулгүй байдал хангагддаг. Доорх хүснэгтээс орлогын эх үүсвэрийн тоог нарийвчилж харвал 5 эмэгтэй тутмын 2 нь зөвхөн ганц, 3 эмэгтэй тутмын нэг нь 2.7 эмэгтэй тутмын нэг нь 3 орлогын эх үүсвэртэй тус тус байна. Харин 4 болон түүнээс дээш орлогын эх үүсвэртэй эмэгтэйчүүд дөнгөж 7.6 хувийг эзлэж байгаа юм.

График 2 Орлогын эх үүсвэрийн тоо, хувиар

Орлогын эх үүсвэрийн тоо, %

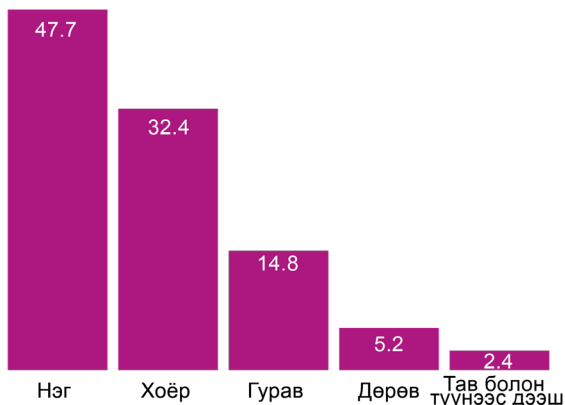
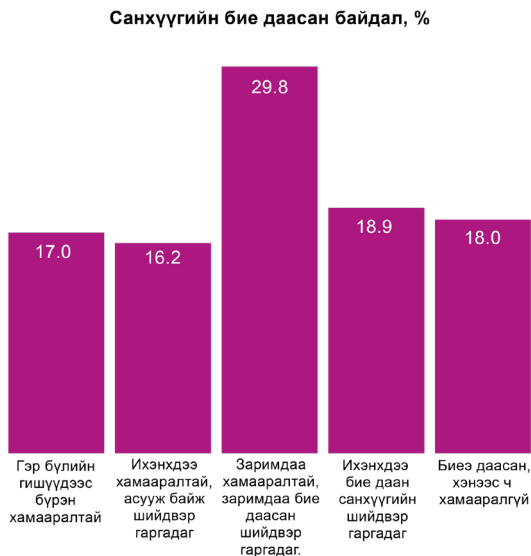

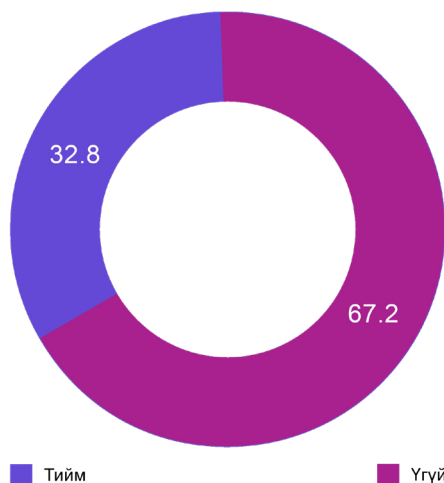
График 3 Санхүүгийн бие даасан байдал, хувиар

Эмэгтэйчүүдийн санхүүгийн бие даасан байдлыг үнэлүүлэхэд ойролцоогоор 5 эмэгтэй тутмын 1 нь гэр бүлийн гишүүдээс санхүүгийн хувьд ямар нэгэн хамааралгүй, мөн ижил тооны эмэгтэйчүүд санхүүгийн шийдвэрээ ихэвчлэн бие даан гаргадаг гэсэн байна. Судалгаанд оролцогчдын 29.8 хувь нь санхүүгийн хувьд гэр бүлийн гишүүдээс хамааралтай ч хүссэн шийдвэрээ боломжийн хэмжээнд гаргаж чаддагийг доорх графикаас харж болно. Харин 33.2 хувь буюу 3 эмэгтэй тутмын нэг нь санхүүгийн хувьд бусдаас хамааралтай, бие даасан шийдвэр гаргаж чаддаггүй байна.

График 5 Өөрийн нэр дээр хуримтлалтай эсэх тоо, хувиар, нийгмийн үеүдээр

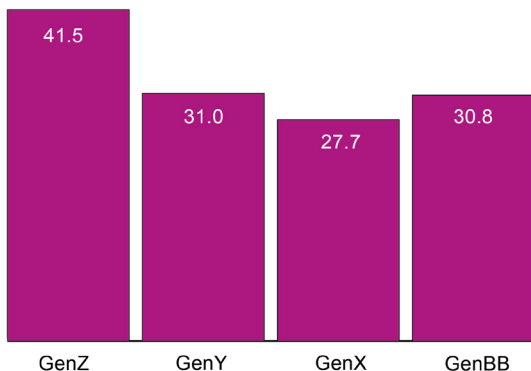
Өөрийн нэр дээр хуримтлалтай эсэх, %

Мөн эмэгтэйчүүд өөрийн нэр дээрээ хуримтлал үүсгэж, санхүүгийн баталгаагаа хангасан эсэхийг асуухад 32.8 хувь буюу ойролцоогоор 3 эмэгтэй тутмын нэг нь тодорхой хэмжээний хуримтлалтай, харин үлдсэн 67.2 хувь нь огт хуримтлалгүй гэсэн хариултыг өгчээ.

График 4 Өөрийн нэр дээрх хуримтлалтай эмэгтэйчүүдийн тоо, хувиар

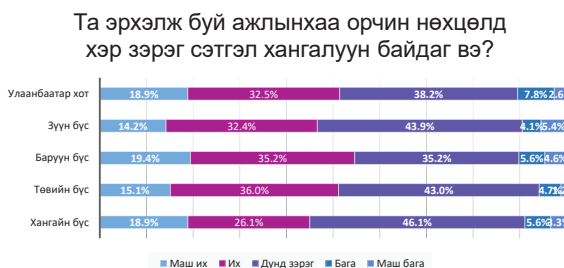
Өөрийн нэр дээр хуримтлалтай эсэх, %

Өөрийн нэр дээр хуримтлал үүсгэсэн эсэхийг үечлэн харвал 25-аас дотогш насныхан буюу GenZ үеийнхний 41.5% нь хуримтлалтай бөгөөд энэ нь бусад үеүдтэй харьцуулахад илүү өндөр байна. Үүнээс харахад ажлын гараагаа дөнгөж эхэлж буй, бага орлоготой залуу үеийнхний санхүүгийн аюулгүй байдал, бие даасан байдлын тухай ойлголт илүү өндөр түвшинд байгаа гэдэг нь нотлогдож байна.

Хуримтлал үүсгэсэн эсэхийг хот, хөдөөгийн байдлаар ялган харвал төдийлөн их ялгаа ажиглагдаагүй боловч Улаанбаатар хотод оршин суугч эмэгтэйчүүд хамгийн их буюу 36.2 нь ямарваа нэгэн хуримтлалтай гэж хариулсан байна. Нөгөө талд Хангайн бүс болон Төвийн бүсийн аймгуудад оршин сууж буй эмэгтэйчүүдийн хуримтлал үүсгэсэн байдал харьцангуй бага байгааг харж болно.

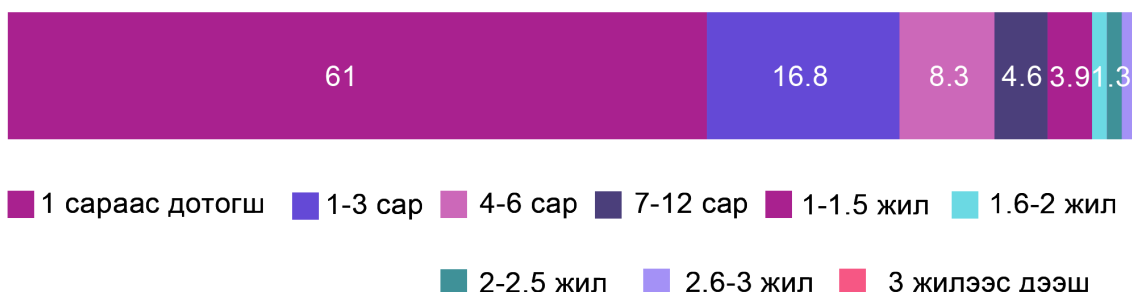
График 6 Өөрийн нэр дээр хуримтлалтай эсэх, бүс нутгаар

Эмэгтэйчүүд өөрсдийн хуримтлалаар хэдий хугацаанд сарын дундаж зардлаа санхүүжүүлэх боломжтой эсэхийг буюу эдийн засгийн эрсдэлтэй нөхцөл үүсэхэд бэлэн байгаа эсэхийг судаллаа. Нийт эмэгтэйчүүдийн 61 хувь нь дөнгөж 1 сараас дотогш хугацаанд өөрийн санхүүгийн эрсдлийг дааж, дундаж зардлаа хуримтлалаараа нөхөж чадна гэж хариулсан байна. Харин 16.8 хувь нь 1-3 сар, 8.3 хувь нь 4-8 сар, 3.9 хувь нь 7-12 сар хэмээн хариулсан бол үлдсэн 10 хувь нь л 1-ээс дээш жилд гарах зардлаа хуримтлалаараа санхүүжүүлж чадна гэжээ. Өөрөөр хэлбэл 5 эмэгтэй тутмын 4 нь 3 сараас илүүгүй хугацаанд, 10 эмэгтэй тутмын 9 нь 1 жилээс илүүгүй хугацаанд санхүүгийн аюулгүй байдлаа хангах боломжгүй байгаа нь тун чамлалттай үзүүлэлт байна.

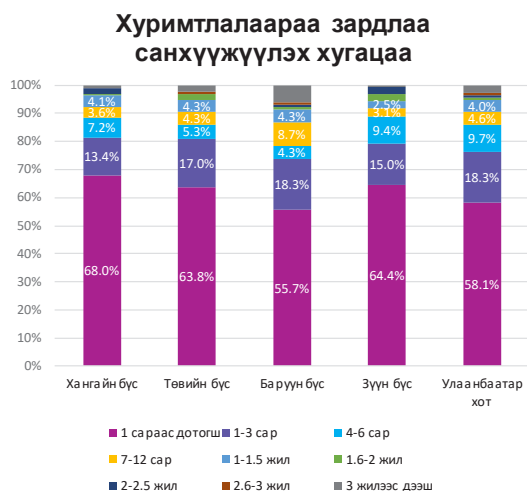
График 7 Хуримтлалаараа зардлаа санхүүжүүлэх хугацаа сар, жил, хувиар

Хуримтлалаараа зардлаа санхүүжүүлэх хугацаа

Гэнэтийн тохиолдлын улмаас орлогогүй болсон үед хуримтлалаараа зардлаа санхүүжүүлэх хугацааг бүсүүдээр ялган харвал Баруун бүс болон Улаанбаатар хотод оршин суугч эмэгтэйчүүд харьцангуй өндөр үзүүлэлттэй байна.

График 8 Хуримтлалаараа зардлаа санхүүжүүлэх хугацаа, бүсээр

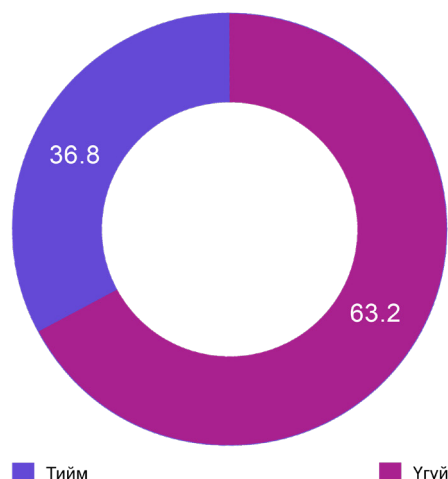
Мөн үзүүлэлтээр хот хөдөөгийн ялгааг тодруулахад хөдөө орон нутагт оршин суудаг эмэгтэйчүүдийн 63.8 хувь нь, Улаанбаатарт хотод оршин суудаг эмэгтэйчүүдийн 58.1 хувь нь 1 сарын зардлаасаа бага хэмжээний хуримтлалтай буюу хангалттай хэмжээний хуримтлалгүй байгааг харж болно. Энэ нь нэг талаар Улаанбаатар хотод оршин сууж буй эмэгтэйчүүдийн амьжиргааны үзүүлэлт хөдөө орон нутгаас ялимгүй өндөр байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 12 Гэнэтийн байдлаар орлого тасрахад сарын зардлаа хуримтлалаараа нөхөж чадах чадавхийн нөхцөл байдал

	Гэнэтийн байдлаар таны орлого тасарвал та хэдэн жил эсвэл сарын зардлаа хуримтлалаараа нөхөж чадах вэ?								
	1-ээс дотогш	1-3 сар	4-6 сар	7-12 сар	1-1.5 жил	1.6-2 жил	2-2.5 жил	2.6-3 жил	3 жилээс дээш
хөдөө	63.8%	15.5%	6.9%	4.6%	3.7%	1.4%	1.6%	0.4%	2.1%
хот	58.1%	18.3%	9.7%	4.6%	4.0%	1.1%	0.9%	0.5%	2.7%
	61.0%	16.8%	8.3%	4.6%	3.9%	1.3%	1.3%	0.5%	2.4%

График 9 Сарын тогтмол зардлаа нөхөж, бүх төлбөрөө төлөх чадавхийн нөхцөл байдал

Сарын тогтмол зардлаа нөхөж, бүх төлбөрөө төлөхөд танд хялбар байдаг уу?

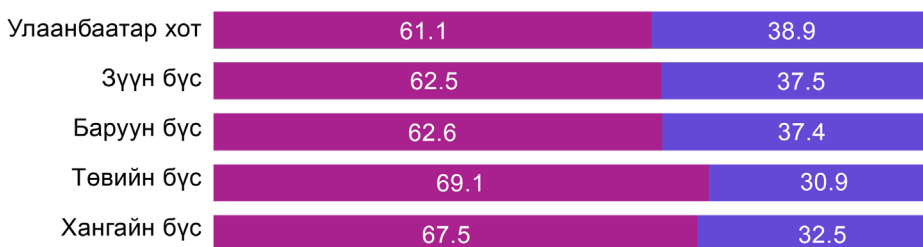
Эмэгтэйчүүдийн амьжиргааг үнэлэхийн тулд тогтмол зардлуудаа төлөхөд хүндрэл учирдаг эсэхийг тодруулсан. Доорх графикаас харахад судалгаанд оролцсон нийт эмэгтэйчүүдийн 63,2 хувь буюу ойролцоогоор 3 эмэгтэй тутмын 2 нь сарын тогтмол зардлуудаа төлөхөд хүндрэлтэй байдаг гэж хариулсан.

Энэ үзүүлэлтийг бүс нутгаар ангилан харахад Улаанбаатар хотод хамгийн өндөр буюу оршин суугч эмэгтэйчүүдийн 38,9 хувь нь сарын тогтмол зардлаа ямар нэгэн хүндрэлгүй төлж чаддаг бол Төвийн бүсийн аймгуудад 30.9 хувьтай байна. Улаанбаатар хот, Зүүн бүс, Баруун бүсийн аймгуудад энэхүү үзүүлэлт ижил түвшинд байгаа бол Төвийн болон Хангайн бүсийн аймгуудад харьцангуй доогуур байна.

График 10 Сарын тогтмол зардлаа нөхөж, бүх төлбөрөө төлөх чадавхийн нөхцөл байдал

Сарын тогтмол зардлаа нөхөж, бүх төлбөрөө төлөхөд танд

хялбар байдаг уу?

■ Үгүй ■ Тийм

Мөн амьжиргааны үзүүлэлтүүдийг илүү нарийвчлах үүднээс эмэгтэйчүүдийн гаргадаг тогтмол зардлуудыг бүлэглэн, дундаж утгуудыг гаргасан. Тухайлбал:

График 11 Тогтмол зардлууд Кабел, интернэт, гэрийн утас, байрны түрээс /түрээсийн орон сууцтай бол/, байр ашиглалтын зардал, тог, ус, хог, СӨХ гэх мэт, утасны төлбөр, автомашин ашиглалт /түлш, засвар гэх мэт/ нийтийн тээврийн үйлчилгээ, түлш, нүүрс, түлээ, хоол, хүнс, ипотекийн зээлийн төлбөр /зээлтэй бол/, гоо сайхны бүтээгдэхүүн, үйлчилгээ зэрэгт зарцуулдаг тогтмол зардлууд, төгрөгөөр

Тогтмол зардлууд

Дундаж утга /төгрөгөөр/

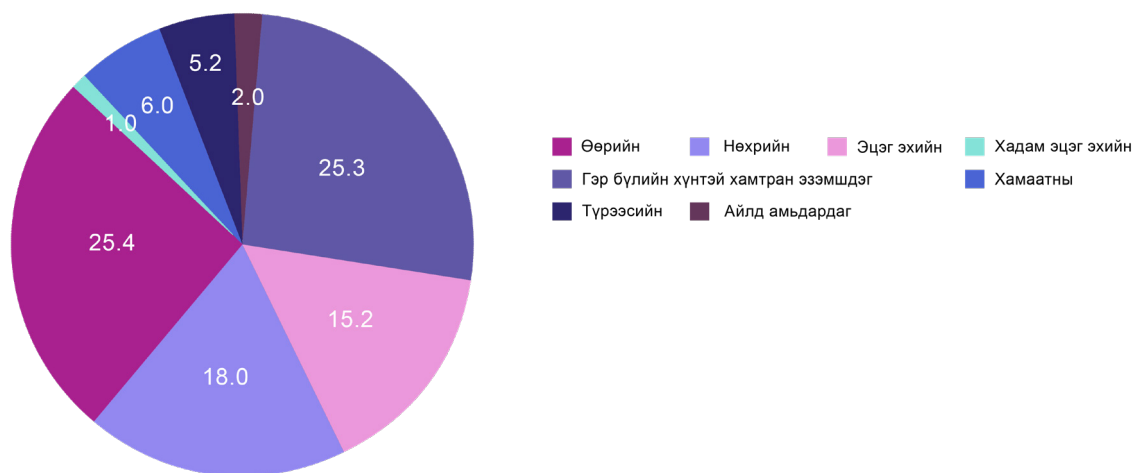
Нийт 1553688₮

Сарын тогтмол зардлын бүтцийг авч үзвэл байрны түрээс, ипотекийн зээл, байр ашиглалтын зардал, хоол хүнс зэрэгт буюу амьжиргааны наад захын нөхцөлийг хангахад орлогын 81.5 хувийг зарцуулж байна. Нэг талаас Монгол эмэгтэйчүүдийн зарлагын бүтэц төрөлжөөгүй нь амьдралын чанарын түвшин доогуур байгааг илэрхийлж болох юм.

Судалгаанд оролцсон 5 эмэгтэй тутмын 1 нь ипотекийн зээлтэй, 6 эмэгтэй тутмын нэг нь түрээсийн байранд амьдардаг гэсэн тооцоо гарсан. Харин тухайн амьдардаг орон сууц нь хэний өмчлөлд байгааг тодруулахад 25.3 хувь нь өөрийн хэмээн хариулсан. Харин үлдсэн 74.7 хувь өөрийн нэр дээр орон сууцаа өмчилдөггүй байна.

График 12 Амьдарч буй орон сууцны өмчлөл, хувиар / орон сууц, хашаа байшин/

Таны амьдардаг байр / орон сууц, хашаа байшин/ хэний өмчлөлд байдаг вэ?

Энэхүү судалгаагаар тогтмол зардлыг бүтцийг тодруулахаас гадна сүүлийн 3 сард буюу өнгөрсөн улиралд эмнэлгийн үйлчилгээ, энтертэйнмент, хувцас, гэр ахуйн бараа зэрэг хувьсан зардлуудад хэдий хэмжээний мөнгө зарлагадсаныг тооцоолсон болно. Зардлын бүтцийг харахад эмэгтэйчүүд эрүүл амьдралын хэв маягийг бүрдүүлэхэд эмнэлгийн үйлчилгээ авахаас харьцангуй өндөр зардал төсөвлөж байгаа нь боломжийн сайн үзүүлэлт байна. Мөн зардлын бүтцэд цахим бүтээгдэхүүн, технологид зарцуулж буй зардал 6.2 хувьд хүрсэн бөгөөд хот болон хөдөөгийн төдийлөн бага байгаа нь шинэ төрлийн зардал бий болсныг харуулж байна.

График 13 Эмнэлгийн үйлчилгээ, эрүүл амьдралын хэв маягт суралцах сургалт, фитнес гэх мэт, энтертайнмент, зугаа, чөлөөт цагийн үйл ажиллагаа, хувцас худалдан авах, гэр ахуйн бараа, цахим, технологи зэрэгт зарцуулдаг тогтмол зардлуудын хэмжээ, төгрөгөөр

Доорх хүснэгтэд эмэгтэйчүүд өөрсдийн амьжиргааг хэрхэн үнэлж буйг аймгуудаар ялган харуулав. Нийт эмэгтэйчүүдийн 6.3 хувь нь өөрсдийгөө хангалуун амьдарч байна гэж үнэлсэн бол 35.9 хувь нь боломжийн, дутсан зүйлгүй гэж хариулсан. Харин 5 эмэгтэй тутмын 2 нь цалингаас цалингийн хооронд амьдарч, амьжиргаагаа залгуулахад санаа зовдогоо илэрхийлсэн байна. Аймгуудын үзүүлэлтүүдийг харьцуулбал Баян-Өлгий, Хэнтий аймгуудад амьдарч буй эмэгтэйчүүд олонх нь өөрсдийн амьжиргааны түвшинг боломжийн сайн гэж үнэлсэн бол нийслэлээс Хан-Уул дүүрэгт оршин суугч эмэгтэйчүүдийн талаас илүү хувь нь амьжиргааны түвшнээ сайн гэж үнэлсэн байна. Харин Архангай, Дархан-Уул аймаг болон Налайх дүүрэг оршин суугч эмэгтэйчүүдийн 60-аас илүү хувь нь амьжиргааны түвшин доогуур байна гэж үзжээ.

Хүснэгт 13 Гэр бүлийн амьжиргааны үнэлгээ

	Та гэр бүлийнхээ амьжиргааг хэрхэн үнэлэх вэ?				
	Хаана ч хүрэлцэхгүй байна	Бага зэрэг санаа зовоож байна	Цалингаас цалингийн хооронд амьжиргаагаа залгуулж байна	Боломжийн, нэг их дутсан юм байхгүй	Хангалуун амьдарч байна
Архангай	10.4%	14.6%	45.8%	20.8%	8.3%
Баян-Өлгий	1.4%	8.7%	34.8%	34.8%	20.3%
Баянхонгор	9.1%	3.0%	54.5%	30.3%	3.0%
Дархан	1.8%	14.0%	50.9%	28.1%	5.3%
Дорнод	5.7%	10.0%	42.9%	35.7%	5.7%
Завхан	4.3%	8.7%	43.5%	39.1%	4.3%
Өвөрхангай	8.0%	14.2%	46.9%	29.2%	1.8%
Сүхбаатар	8.7%	8.7%	34.8%	43.5%	4.3%
Сэлэнгэ	8.1%	10.8%	37.8%	43.2%	0.1%
Хэнтий	4.5%	6.8%	34.1%	50.0%	4.5%
ХУД	3.6%	10.9%	30.3%	46.1%	9.1%
Налайх	11.5%	5.8%	48.1%	28.8%	5.8%
СХД	5.4%	10.5%	42.0%	37.0%	5.1%
Бусад	11.1%	22.2%	37.0%	22.2%	7.4%
Бүгд	6.0%	11.0%	40.7%	35.9%	6.3%

Энэхүү судалгааны хүрээнд оролцогчдоос амьжиргаагаа сайжруулахад ямар хүчин зүйл хэрэгтэй байгааг нээлттэй асуултаар тодруулсан. Тухайн асуултанд өгсөн хариултуудыг ижил төстэй утгаар нэгтгэн боловсруулахад дараах үр дүн гарлаа. Эмэгтэйчүүдийн 26.4 хувь нь ажил хөдөлмөр эрхлэх, албан тушаал ахих байдлаар амьжиргааны түвшнээ сайжруулахыг хүсэж байсан бол 22 хувь нь амьдардаг орон сууцны нөхцлөө сайжруулах, 14.6 хувь нь өөрсдийн гэсэн бизнес эхлүүлэх, 11.8 хувь нь орлогын эх үүсвэрээ нэмэгдүүлэх гэсэн хариултуудыг өгсөн.

Үүнээс үзвэл 4 эмэгтэй тутмын 3 нь эдийн засгийн болон хөдөлмөрийн зах зээлийн оролцоогоо нэмэгдүүлснээр амьжиргаагаа сайжруулах хүсэлтэй байгааг харж болно.

График 14 2021 онд амьжиргаагаа дээшлүүлэхийн тулд хийхийг хүсч буй зүйлс

2021 онд амьжиргаагаа дээшлүүлэхийн тулд хийхийг хүсч буй зүйлс

Судалгааны хүрээнд хувьсагч бүрээр давтамжийг тооцохоос гадна хувьсагч хоорондын корреляци буюу харилцан хамаарлыг тодруулахыг зорьсон. Ингэснээр эмэгтэйчүүдийн амьжиргаанд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг барагцаалах, логик дүгнэлт гаргах боломж бий болно. Харилцан хамаарлын шинжилгээний үр дүнг харуулбал:

- Санхүүгийн бие даасан байдал наснаас хүчтэй эерэг хамааралтай. Эмэгтэйчүүдийн нас ахих тусам хүсэмжит орлогын хэмжээ, зардлын хэмжээ нэмэгдэж, өөрсдийн амьжиргааг өндрөөр үнэлэх хандлагатай байна.
- Мөн зардлын задаргааг авч үзэхэд наснаас хүчтэй хамаарал ажиглагдаж байна. Харин цахим технологи, энтертэйнмент, гоо сайхан, эрүүл амьдралын хэв маягт зардал нь наснаас урвуу хамааралтай буюу эмэгтэйчүүдийн нас залуу байх тусмаа өөрийгөө хөгжүүлэх зориулах зардлын хэмжээ өндөр байна.
- Өрхийн ам бүлийн тоо эмэгтэйчүүдийн амьжиргааны зарим үзүүлэлтүүдтэй харилцан хамааралтай байна. Тухайлбал ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусмаа эмэгтэйчүүдийн санхүүгийн бие даасан байдал алдагддаг байна. Мөн өрхийн орлогод бүрдүүлэхэд эзлэх хувь нэмэр болон хуримтлалын хэмжээ буурдаг зүй тогтол ажиглагдана. Тогтмол зардлууд нэмэгдэж байгаа боловч гоо сайхандаа зарцуулах зардал буурч байгаа нь сонирхолтой үзүүлэлт юм. Өөрөөр хэлбэл ам бүлийн тоо нэмэгдэх тусам буюу олон хүүхэд төрүүлэх тусмаа эмэгтэйчүүд өөрт зориулах зардлаа танаж, санхүүгийн аюулгүй байдлаа алдаж эхэлдэг байна.
- Эмэгтэйчүүдийн санхүүгийн бие даасан байдал хангагдаж, амьжиргааны түвшин нэмэгдэх тусмаа нийгмийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун байх нь нэмэгдэж байна.

Үүнээс харахад эмэгтэйчүүдийн амьжиргааны наад захын хэрэгцээ хангагдсанаар нийгэмд харилцаа эрүүл болж, оролцоо нэмэгдэж, жендэрийн эрхийн хувьд тэгш хөгжих боломжтой нь гэж дүгнэж болно.

- Эмэгтэйчүүдийн амьжиргааны үзүүлэлтүүд боловсролын түвшинтэй хүчтэй эерэг хамааралтай. Тухайлбал боловсролын түвшин өндөр байх тусам санхүүгийн хувь бие даасан, хуримтлалаараа зардлаа санхүүжүүлэх хугацаа их, өрхийн орлогыг бүрдүүлдэг хувь нэмэгдэж байна. Мөн орлогын хэмжээ болон бүх төрлийн зардлын хэмжээтэй эерэг хамааралтай байна. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэйчүүдийн амьжиргааны түвшинг нэмэгдүүлэх суурь нөхцөл нь боловсролд оруулж буй хөрөнгө оруулалт байх талтай.
- Мөн эмэгтэйчүүдийн хуримтлалын хэмжээ өндөр байх тусмаа өөрийгөө хөгжүүлэхэд зарцуулах цаг нэмэгдэж байна. Мөн өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдах давтамж нь санхүүгийн байдлаас шалтгаалдаг болохыг судалгааны үр дүн харуулж байна. Санхүүгийн хувьд хараат байх тусмаа өөрийн ур чадварыг хөгжүүлэхэд шаардлагатай хөрөнгө оруулалтын хийж чаддаггүй эсвэл өөрийгөө хөгжүүлэхэд цаг, хөрөнгө зарцуулж чаддаггүй учраас санхүүгийн хувьд бие дааж чаддаггүй гэсэн нөхцөл харагдаж байна.
- Эмэгтэйчүүдийн амьжиргааны үзүүлэлтүүдэд боловсролын түвшингээс дутахгүй чухлаар нөлөөлж байгаа үзүүлэлт бол англи хэлний түвшин болон бусад гадаад хэлийг ашигладаг байдал юм. Санхүүгийн хувьд бие даасан, өрхийн орлогын бүрдүүлэхэд оруулах хувь нэмэр өндөр, орлогын түвшин сайтай эмэгтэйчүүд англи хэлний мэдлэг сайн, олон гадаад хэл дээр мэдээлэл хүлээн авах чадвартай байгаа нь ажиглагдлаа.

- Орлогын түвшин, хуримтлалын хэмжээ нэмэгдэх тусмаа биеийн эрүүл мэндийн ерөнхий байдлыг өндрөөр үнэлж байна. Харин санхүүгийн шийдвэрээ бие даан гаргадаг байх тусмаа сэтгэл зүйн эрүүл мэндээ өндрөөр үнэлдэг харилцан хамаарал байна.
- Биеийн жингийн индекс нь амьжиргааны зарим үзүүлэлтүүдтэй харилцан хамааралтай гэсэн маш сонирхолтой үр дүн гарсан. Өрхийн орлогын хэмжээ бага, байх тусам биеийн жингийн индекс өндөр буюу таргалалттай байх магадлал өндөр байна. Зардлын бүтцийг харахад биеийн жингийн индекс хэвийн хэмжээнээс өндөр байх тусмаа кабель, интернэт, автомашины ашиглалт, эмнэлгийн үйлчилгээний зардал өндөр байгаа бол нийтийн тээвэр, энтертэйнмент, эрүүл амьдралын хэв маяг хэвшүүлэх зардлууд тус тус бага байна.
- Бас нэгэн сонирхолтой үзүүлэлт бол ипотекийн зээлийн төлөлтийн хэмжээ бага байх тусам ажил амьдралын баланс сайтай байна.
- Мөн судалгааны хүрээнд эмэгтэйчүүдийн жендэрийн хэвшмэл ойлголтыг тодруулж амьжиргааны үзүүлэлтүүдтэй харилцан хамаарлыг тогтоосон. Үр дүнгээс харахад эмэгтэйчүүдийн орлого, хуримтлалын түвшин бага байх тусмаа хүйсийн үүргийн талаар хэвшмэл ойлголттой байх нь элбэг байна. Харин эсрэгээрээ орлогын түвшин, хуримтлалын хэмжээ өндөр байх тусмаа нийгмийн зүгээс хүйсийн ялгаварлал илүү мэдэрдэг гэж хариулсан байна.

3.2. Аюулгүй байдал, нийгмийн баталгаа

Монголын нийгэмд эмэгтэйчүүдийн аюулгүй байдал хэр зэрэг хангагдсан болохыг тодруулах үүднээс дараах асуултуудыг асуусан болно.

- Судалгаанд оролцсон 4 эмэгтэй тутмын 3 нь шөнө гадуур явахаас айдаг,
- 5 эмэгтэй тутмын 1 нь гэмт хэргийн халдлагад өртөж байсан,
- 5 эмэгтэй тутмын 1 нь гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж байсан,
- 4 эмэгтэй тутмын 1 нь санхүүгийн эрсдэлтэй тулгарч байсан,
- 5 эмэгтэй тутмын 2 нь дээрэлхэл, доромжлолд өртөж байсан,
- 7 эмэгтэй тутмын 2 нь эсрэг хүйстнийхээ дарамтад өртөж байсан,
- 10 эмэгтэй тутмын 1 нь ажлын байрны бэлгийн дарамтад өртөж байсан гэж тус тус хариулсан байна.

Үүнээс харахад эмэгтэйчүүдийн аюулгүй байдлын хэрэгцээ дутмаг хангагдаж, аливаа гэмт хэргийн болон бусад эрсдэлд өртөх магадлал өндөр байна.

Хүснэгт 14 Эмэгтэйчүүдийн аюулгүй байдлын түвшин хангагдсан байдал

	Тийм	Үгүй
Та шөнө гадуур явахаас айдаг уу?	75.4	24.6
Та гэмт хэргийн халдлагад өртөж байсан уу?	18.6	81.4
Та гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж байсан уу?	21.4	78.6
Та санхүүгийн эрсдэлтэй тулгарч байсан уу?	72.7	27.3
Та дээрэлхэл, доромжлолд өртөж байсан уу?	42.3	57.7
Та ажлын байрны бэлгийн дарамтад өртөж байсан уу?	10.6	89.4
Та эсрэг хүйстнийхээ дарамтад өртөж байсан уу?	28.2	71.8
Та хүүхэддээ ямар нэгэн байдлаар гар хүрч байсан уу?	35.3	4.7

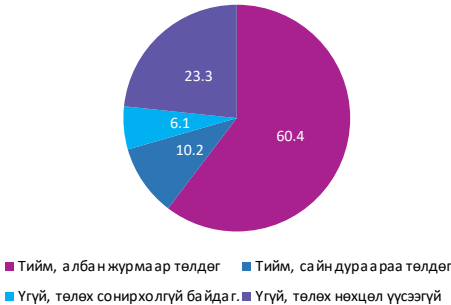
Аюулгүй байдлын эрсдлийн түвшинг 0-7 оноогоор үнэлэхэд нийт эмэгтэйчүүдийн 2.7 хувь нь маш өндөр эрсдлийн түвшинд буюу 7 оноо, 4.9 хувь нь 6 оноо, 9.2 хувь нь 5 оноо тус тус авсан бол дөнгөж 6.4 хувь нь аюулгүй байдлын түвшин бүрэн хангагдсан нөхцөлд амьдардаг болох нь доорх графикаас харагдаж байна. Харин 5 эмэгтэй тутмын 3 нь 1-3 онооны хооронд буюу аюулгүй байдлын түвшин хангагдсан боловч сайжруулах боломжтой нөхцөлд аж төрдөг.

График 16 Аюултай байдал эрсдлийн түвшин

График 15 Нийгмийн даатгал төлдөг эсэх, хувиар

Та нийгмийн даатгал төлдөг үү?

Нийгмийн баталгааны тухай ойлголтыг тодруулах үүднээс нийгмийн даатгал болон халамжийн хөтөлбөрүүдийн үр шимийн талаар дэлгэрэнгүй асууж тодрууллаа. Судалгаанд оролцогчдын 60.4 хувь нь албан журмаар, 10.2 хувь нь сайн дураар нийгмийн даатгал төлдөг бол 6.1 хувь нь нийгмийн даатгал төлөх сонирхолгүй байдаг байна.

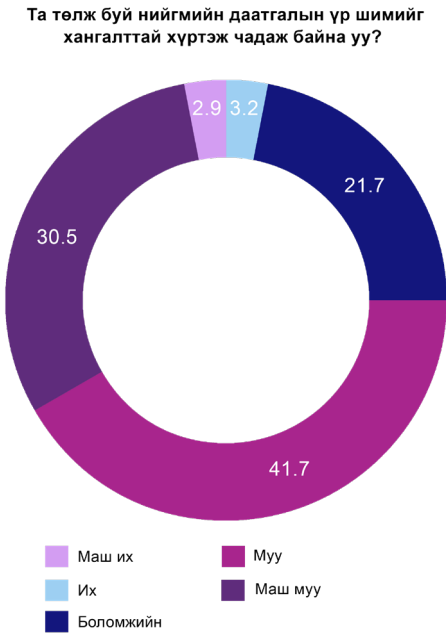
Нийгмийн даатгал төлдөг эсэхийг бүсээр ялган харвал Төвийн бүс болон Улаанбаатар хотод албан журмын нийгмийн даатгал төлөх сонирхол бусад бүстэй харьцуулахад ялимгүй бага байна.

Хүснэгт 15 Нийгмийн даатгал төлдөг эсэх, бүс нутгаар

	Та нийгмийн даатгал төлдөг үү?			
	Тийм, албан журмаар төлдөг	Тийм, сайн дураараа төлдөг	Үгүй, төлөх сонирхолгүй байдаг.	Үгүй, төлөх нөхцөл үүсээгүй
Хангайн бүс	58.8%	18.0%	4.6%	18.6%
Төвийн бүс	59.6%	11.7%	8.5%	20.2%
Баруун бүс	66.1%	9.6%	5.2%	19.1%
Зүүн бүс	57.5%	9.4%	5.0%	28.1%
Улаанбаатар хот	60.7%	7.5%	6.8%	25.0%

Гэвч судалгаанд оролцогчдын дийлэнх нь буюу 72.2 хувь нь өөрсдийн төлж буй нийгмийн даатгалынхаа үр шимийг хангалттай хүртэж чадахгүй байна гэсэн хариултыг өгсөн бөгөөд энэ нь одоогийн нийгмийн даатгалын тогтолцоонд сэтгэл дундуур байгааг илтгэж байна. Харин 6.1 хувь нь одоо төлж буй нийгмийн даатгалын үр шимийг хүртэнэ гэж итгэж байгаа бол 21.7 хувь буюу 5 хүн тутмын нэг нь боломжийн хэмжээнд үр дүн хүртэнэ гэж боддог нь судалгаагаар харагдаж байна.

График 17 Нийгмийн даатгалаас үр шим хүртэж чадаж байгаа эсэх

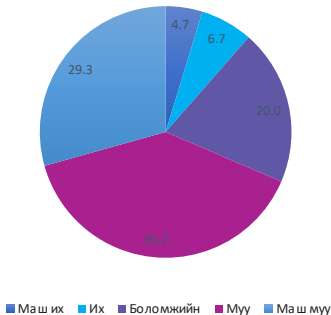

Нийгмийн даатгалын тогтолцоонд итгэх байдлыг даатгал төлөлтийн төрлөөр ялган харвал албан журмаар төлөгчдийн 10.4 хувь, сайн дураараа төлөгчдийн 23.2 хувь нь тус тус итгэлтэй байгаагаа илэрхийлсэн бол албан журмаар төлөгчдийн 80.4 хувь нь итгэлгүй байна гэж хариулжээ.

Мөн одоо төлж буй нийгмийн даатгал нь ирээдүйн амьдралын баталгаа болно хэмээн итгэж буй эсэхийг тодруулахад 11.5 хувь нь итгэлтэй, 20 хувь нь дундаж, 68.5 хувь буюу 10 хүн тутмын 7 нь огт итгэхгүй байгаагаа илэрхийлсэн. Өөрөөр хэлбэл одоо үйлчилж буй нийгмийн даатгалын тогтолцоонд эмэгтэйчүүд итгэл үзүүлэхгүй, ирээдүйн амьдралын баталгаа болно гэдэг эргэлзэж байна.

График 18 Таны одоо төлж буй нийгмийн даатгал таны ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт та итгэлтэй байгаа эсэх, хувиар

Таны одоо төлж буй нийгмийн даатгал таны ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт та итгэлтэй байна уу?

Хүснэгт 16 Таны одоо төлж буй нийгмийн даатгал таны ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт та итгэлтэй байгаа эсэх, бүсээр

	Таны одоо төлж буй нийгмийн даатгал таны ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт та итгэлтэй байна уу?				
	Маш их	Их	Боломжийн	Муу	Маш муу
Тийм, албан журмаар төлдөг	4.4%	6.0%	19.3%	42.8%	27.6%
Тийм, сайн дураараа төлдөг	7.1%	16.1%	22.3%	31.3%	23.2%
Үгүй, төлөх сонирхолгүй байдаг.	0.0%	3.9%	11.8%	39.2%	45.1%
Үгүй, төлөх нөхцөл үүсээгүй	6.0%	4.2%	23.8%	30.4%	35.7%
Нийт	4.7%	6.7%	20.0%	39.2%	29.3%

Энэ үзүүлэлтийн насны үеүдээр авч үзвэл 40-өөс дотогш насны залуучууд нийгмийн даатгалын үр шимээ хүртэж чадахгүй байна гэж ихээхэн шүүмжлэлтэй хандаж байгаа бол одоо тэтгэвэрт байгаа ахмад үеийнхэн нийгмийн даатгалын тогтолцооноос боломжийн түвшинд үр шимээ хүртэж байна гэж үзсэн. Өөрөөр хэлбэл залуу эмэгтэйчүүд одоогийн тогтолцооны тогтвортой байдалд итгэхгүй байгаа нь доорх графикаас харагдаж байна. Энэ нь нэг талаас ирээдүйн амьдралаа баталгаажуулах бусад эх үүсвэрүүдийн эрэлт байгааг илэрхийлж байгаа бөгөөд бодлогын түвшний шинэчлэлүүдийг хийх хэрэгтэй сануулсан үр дүн боллоо.

График 19 Нийгмийн даатгалын үр шимийг хангалттай хүртэж чадаж байгаа эсэх, насны ангилал, үеэр

Та төлж буй нийгмийн даатгалын үр шимийг хангалттай хүртэж чадаж байна уу?

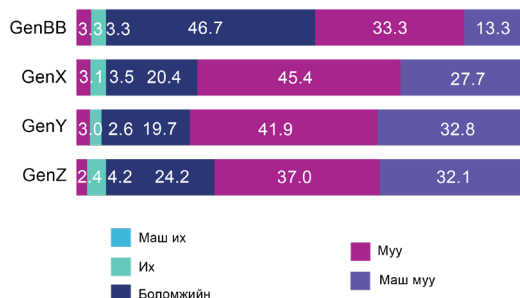
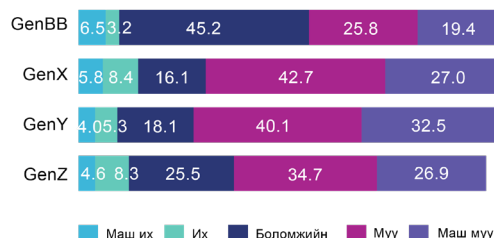

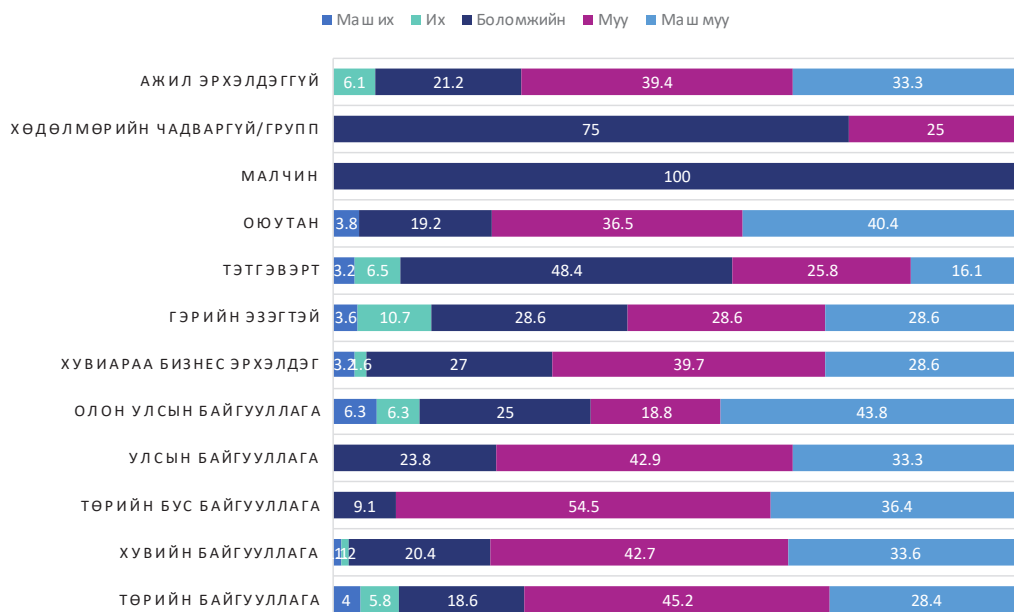
График 20 Нийгмийн даатгал ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт итгэлтэй байгаа эсэх, насны ангилал, үеэр

Та төлж буй нийгмийн даатгал таны ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт итгэлтэй байна уу?

Төлж буй нийгмийн даатгалын үр шимийг хүртэж чадаж буй эсэхийг хөдөлмөр эрхлэлтийн төрлөөр ялган харвал тэтгэвэр, группт байдаг эмэгтэйчүүдийн талаас илүү хувь, мөн гэрийн эзэгтэй болон малчин эмэгтэйчүүд тал орчим хувь нь тус тус үр шим хүртэж чадаж байна гэж үзсэн. Харин хөдөлмөр эрхэлдэг эмэгтэйчүүдээс олон улсын байгууллагад ажилладаг 5 эмэгтэй тутмын 2, хувиараа бизнес эрхлэгч 10 эмэгтэй тутмын 3 нь одоогийн нийгмийн даатгалын тогтолцооноос үр шим хүртэж байна гэж хариулжээ.

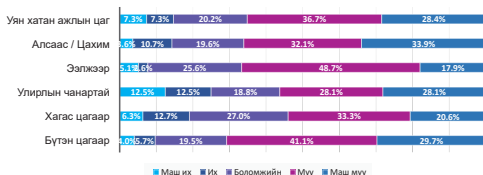
Та төлж буй нийгмийн даатгалын үр Шимийг хангалттай хүртэж чадаж байна уу?

Эдгээр үзүүлэлтийг ажил хөдөлмөр эрхлэх хэлбэрээр авч үзэхэд бүтэн цагийн болон ээлжийн ажилтай эмэгтэйчүүд нийгмийн даатгалын тогтолцоонд итгэхгүй байгаа бол улирлын болон хагас цагийн ажилтай эмэгтэйчүүд харьцангуй итгэл үзүүлж байна.

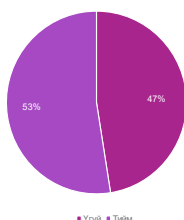
График 22 Нийгмийн даатгалын үр шимийг хангалттай хүртэж чадаж эсэх, ажил хөдөлмөр эрхлэх хэлбэрээр

Нийгмийн даатгалын үр шимийг хангалттай хүртэж чадаж байгаа эсэх, ажил хөдөлмөр эрхлэх хэлбэрээр

Судалгаанд оролцсон эмэгтэйчүүдийн хувийн даатгал хэрэглэдэг эсэхийг тодруулахад 52.2 хувь нь ямар нэгэн байдлаар хувийн даатгал хэрэглэж үзсэн байна.

График 23 Хувийн даатгалд хамрагддаг эсэх, хувиар

Задлан харвал 5 эмэгтэй тутмын 1 нь хувийн эрүүл мэндийн даатгал, 10 эмэгтэй тутмын 1 нь гэнэтийн ослын даатгал хэрэглэдэг болсон байна. Харин амь насны болон хувийн тэтгэврийн даатгалд хамрагдах түвшин бага байгаа нь эдгээр төрлийн даатгалын бүтээгдэхүүнүүдийн ач холбогдлыг хараахан ойлгоогүйг илтгэж байх талтай.

График 24 Хувийн даатгалд хамрагдсан байдал, даатгалын төрөл, хувиар

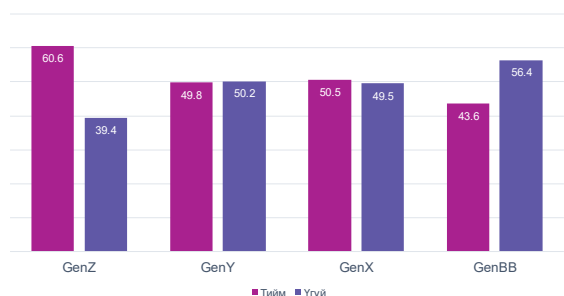

Хувийн даатгалын зах зээл Монгол улсад хөгжөөд удаагүй байгаа тул даатгалын бүтээгдэхүүнүүдийг хэрэглэх зан төлөв олон нийтийн дунд бүрэлдээгүй байж болно. Тиймээс хувийн даатгал хамрагдалтад насны нөлөө байгаа эсэхийг судалсан бөгөөд доорх графикаас GenZ

үеийнхэн хувийн даатгалд бусад үеийг бодвол илүү ихээр хамрагддаг гэдгийг харж болно. GenZ үеийнхний 60.6 хувь, GenY үеийнхний 49.8 хувь, GenX үеийнхний 50.5 хувь, GenBB 43.6 хувь нь хувийн даатгалын үйлчилгээг хэрэглэдэг.

График 25 Хувийн даатгалд хамрагддаг эсэх, насны ангилал, үеэр

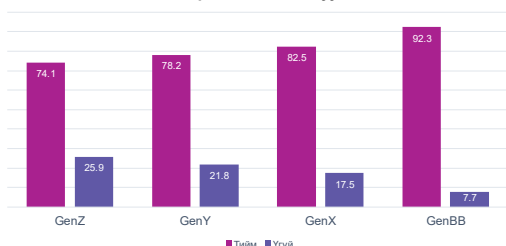
Хувийн даатгалд хамрагддаг эсэх

25-аас дотогш насны буюу GenZ үеийнхэн эрүүл мэндийн хувийн даатгалд ахмад үеийн бодвол 3 дахин илүү хамрагдаж байна. Тухайлбал GenZ үеийн 4 эмэгтэй тутмын 1 нь, GenY үеийн 5 эмэгтэй тутмын 1 нь, GenX үеийн 6 эмэгтэй тутмын 1 нь, харин GenBB үеийн 13 эмэгтэй тутмын 1 нь тус тус хувийн эрүүл мэндийн даатгалын үйлчилгээг хэрэглэж үзсэн гэдгийг доорх графикаас харж болно.

График 26 Эрүүл мэндийн даатгалын үйлчилгээнд хамрагддаг эсэх, нийгмийн үеүдээр

Эрүүл мэндийн хувийн даатгалын үйлчилгээнд хамрагдаж байсан уу?

Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй халамжийн хөтөлбөрүүд эмэгтэйчүүдийн нийгмийн баталгааг хангахад хэрхэн нөлөөлж байгааг тодруулах зорилгоор дараах хөтөлбөрүүдийг 1-5 оноогоор үнэлүүлэхэд хүртээмж муутай буюу 3-аас бага оноог өгсөн байна. Түүн дотроо цалинтай ээж, асаргааны тэтгэмжүүд, хүнсний талон зэргийг хүртээмж сул, үр ашиг бага байгааг судалгааны үр дүн харууллаа. Тиймээс эдгээр хөтөлбөрүүдийг үр ашгийг оновчилж, зорилтот бүлэгт үр дүнтэй хуваарилах нь чухал юм.

Харин жирэмсний болон амаржсаны тэтгэмжийн хүртээмж харьцангуй боломжийн түвшинд байгаа бөгөөд эмэгтэйчүүд энэ төрлийн тэтгэмжээс үр шим хүртэж байна.

График 27 Халамжийн хөтөлбөрүүдийн үнэлгээ

Нийгмийн баталгаа болон аюулгүй байдлын үзүүлэлтүүдийн бусад хувьсагчтай харилцан хамааралтай эсэхийг дор тодруулав.

- Ам бүл олон буюу олон хүүхэдтэй байх тусмаа цалинтай ээж хөтөлбөр болон одонгийн тэтгэмжийн үр шимийг өндрөөр үнэлсэн байна. Энэ нь олон хүүхэдтэй эхчүүдийн орлогын эх үүсвэр хязгаарлагдмал байдагтай холбоотой байх талтай. Харин жирэмсний тэтгэмжтэй сул хамааралтай, амаржсаны тэтгэмжтэй огт хамааралгүй байгаа нь анхаарал татаж байна.
- Өрхийн сарын дундаж орлого өндөр байх тусмаа одоо байгаа нийгмийн даатгалын тогтолцооноос үр шим хүртэж, төлж буй нийгмийн даатгал нь ирээдүйд амьдралын баталгаа болно гэдэгт итгэж байна. Харин өндөр орлоготой байх тусмаа одонгийн тэтгэмж, хүнсний талон зэрэг халамжийн хөтөлбөрүүдийг ач холбогдолгүй хэмээн үзсэн байна. Өөрөөр хэлбэл орлогын түвшин бага эмэгтэйчүүдийн хувьд эдгээр хөтөлбөрүүд нь чухал ач холбогдолтой байдаг гэж дүгнэж болно.

- Боловсролын түвшин өндөр байх тусмаа нийгмийн даатгал ирээдүйн амьдралыг баталгаажуулна гэдэгт итгэж байгаа бөгөөд амаржсаны тэтгэмжийн үр шимийг мөн өндрөөр үнэлсэн байна. Харин олон хүүхэд төрүүлсний тэтгэмж болон хүнсний талон зэргийг халамжийн үр ашиггүй хэлбэр гэж үзсэн.
- Эмэгтэйчүүд ажил амьдралын баланс сайтай байх тусмаа одоогийн нийгмийн даатгалын системд шүүмжлэлтэй ханддаг, ирээдүйн баталгаа болно гэж үздэггүй боловч эмэгтэйчүүдийн хүүхэд төрүүлж, өсгөхтэй холбоотой тэтгэмжүүдийн үр шимийг өндрөөр үнэлдэг байна. Мөн эмэгтэйчүүд ажил амьдралын тэнцвэр муутай байх тусам аюулгүй байдлын эрсдлийн түвшин нэмэгддэг болохыг судалгаагаар тогтоолоо.

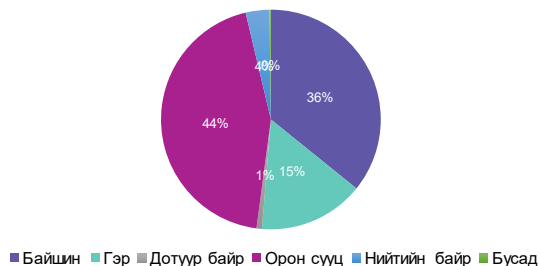
3.3. Амьдрах орчин нөхцөл, хүрээлэн буй орчин

Амьдрах орчин нөхцөл болон хүрээлэн буй орчин нь эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг илтгэх чухал үзүүлэлт юм. Тус бүлэг үзүүлэлтийг эмэгтэйчүүдийн амьдарч буй орчны чанар, дэд бүтцийн хүртээмж, аюулгүй байдал, тав тух, сэтгэл ханамж зэргээр хэмжсэн.

Судалгаанд оролцсон нийт эмэгтэйчүүдийн 44.2 хувь нь төвийн дулаан, цахилгаан болон усан хангамжид холбогдсон орон сууцанд амьдарч байгаа бол 51.3 хувь нь гэр болон байшинд амьдарч байна. Харин нийтийн байр болон дотуур байранд амьдрагсад харьцангуй цөөн буюу 3.7 хувь байгаа бөгөөд үлдсэн 0.8 хувь нь эдгээрээс бусад төрлийн орон сууцанд амьдардаг байна.

График 28 Амьдарч буй орон сууцны төрөл, хувиар

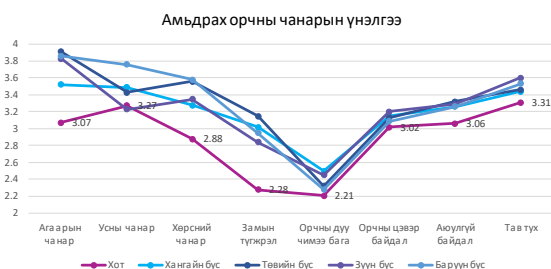
Та ямар төрлийн орон сууцанд амьдардаг вэ?

Эмэгтэйчүүдийн амьдрах орчны чанарын үзүүлэлтүүдийг бүсчлэн авч үзэхэд орчны дуу чимээ, цэвэр байдал, аюулгүй байдал, тав тух зэрэг үзүүлэлтүүд тухайн бүс бүрт ойролцоо үнэлэгджээ. Харин Улаанбаатар хотод амьдарч буй эмэгтэйчүүдийн хувьд агаар, ус, хөрсний чанар, замын түгжрэл, орчны дуу чимээ зэрэг үзүүлэлтүүд бусад бүсээс харьцангуй доогуур байна. Тухайлбал 1-5 оноогоор үнэлэхэд Улаанбаатар хотын агаарын чанар 3.07, хөрсний чанар 2.88, замын түгжрэл 2.28, орчны дуу чимээ 2.21, орчны цэвэр байдал 3.02, аюулгүй байдал 3.06, тав тух 3.31 гэсэн оноог авсан байна.

Агаарын чанарын хувьд Төвийн бүс, усны чанараар Баруун бүс, хөрсний чанараар Баруун болон Төвийн бүс, орчны цэвэр цэмцгэр байдал, тав тухаар Зүүн бүс тус тус хамгийн өндөр оноо авсан.

График 29 Амьдрах орчны чанарын үнэлгээ

Эмэгтэйчүүдийн дэд бүтцээр хангагдсан байдлын үзүүлэлт нийт 5 онооноос 2.2-3.3 оноог дундажлаж байгаа нь хангалттай үзүүлэлт биш юм. Үүнээс ундны ус 2.06 болон цахилгааны хүртээмж 2.26 оноотой хамгийн сул байгаа нь нийт эмэгтэйчүүдийн 50 гаруй хувь нь төвийн шугамд холбогдоогүй орон сууцанд амьдарч буйтай холбоотой. Мөн нийтийн тээвэр болон явган хүний зам, ногоон байгууламж талбайн хүртээмж муу байгааг онцолж байна.

График 30 Дэд бүтцийн хүртээмж

Харин Улаанбаатар хотын хувьд бусад бүс нутгуудтай харьцуулахад тус үзүүлэлтүүд өндөр байгаа боловч хүн амын нягтаршилтай холбоотойгоор сургууль, цэцэрлэг, явган хүний зам, талбай, ногоон байгууламж, нийтийн тээврийн хүртээмжийн үзүүлэлт муу байна. Улаанбаатар хотод амьдарч буй эмэгтэйчүүдийн амьдрах орчны талаарх сэтгэл ханамж бусад бүсүүдтэй харьцуулахад 10 гаруй хувиар доогуур байгаа нь дэд бүтцийн хүртээмжгүй байдалтай холбоотой юм. Харин интернет сүлжээ болон сургуулийн хүртээмж хот, хөдөө харгалзахгүйгээр боломжийн түвшинд үнэлэгдсэн байна.

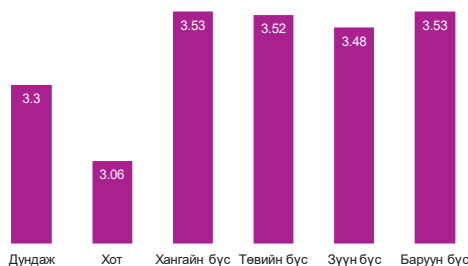
График 31 Дэд бүтцийн хүртээмж, бүсээр

Амьдарч буй орчны сэтгэл ханамжийн түвшинг үнэлэхэд Баруун, Төв, Хангайн бүсийн аймгууд харьцангуй өндөр үзүүлэлттэй байгаа бол Улаанбаатар хотод оршин сууж буй эмэгтэйчүүд амьдрах орчны талаар сэтгэл хангалуун бус байгаа нь харагдаж байна.

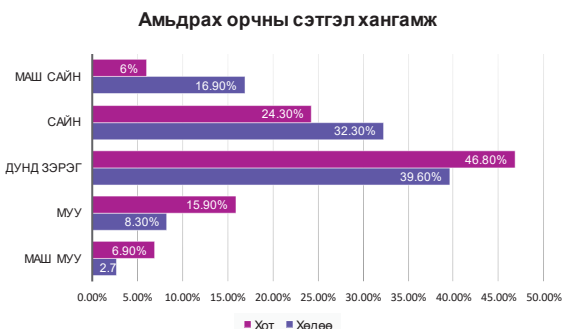
График 32 Амьдарч буй орчны үнэлгээ, бүсээр

Амьдарч буй орчны үнэлгээ

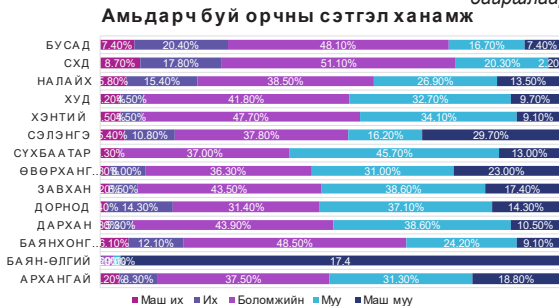
Хөдөө орон нутагт оршин суудаг эмэгтэйчүүдийн 16.9 хувь нь амьдардаг орчноо маш сайн, 32.3 хувь нь сайн гэж үнэлсэн бол энэ тоо Улаанбаатар хотод 6 хувь, болон 24.3 хувь буюу хөдөө орон нутгаас даруй 18.8 хувиар доогуур байна.

График 33 Амьдрах орчны сэтгэл ханамж, хот/хөдөөгөөр

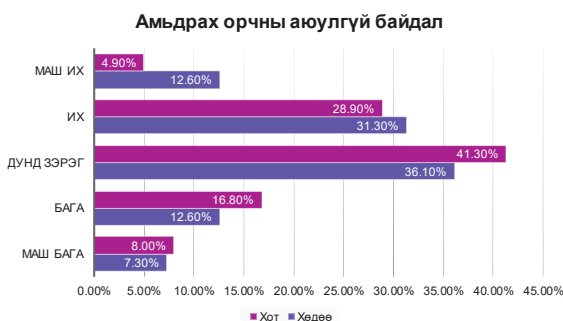
Мөн амьдрах орчны сэтгэл ханамжийг аймгуудаар үнэлбэл нэлээдгүй ялгаа ажиглагдана. Тухайлбал Сүхбаатар, Дорнод, Дархан-Уул аймгийн оршин суугчид өөрсдийн амьдарч буй орчин нөхцөлдөө харьцангуй сэтгэл хангалуун байдаг бол Баянхонгор, Хэнтий, Сэлэнгэ аймагт амьдарч буй эмэгтэйчүүд харьцангуй сэтгэл хангалуун буй байгааг дараах графикаас харж болно. Харин нийслэлийн 3 дүүргийн тухайд Хан-Уул дүүрэгт оршин суугчид Налайх болон Сонгинохайрхан дүүргийг бодвол амьдарч буй орчиндоо сэтгэл хангалуун байна.

График 34 Амьдарч буй орчны сэтгэл ханамж, түүвэрлэсэн байршлаар

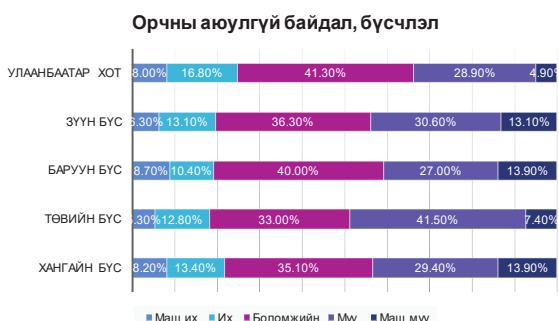
Амьдрах орчны аюулгүй байдлын үнэлгээг авч үзвэл хөдөө орон нутагт амьдарч буй эмэгтэйчүүдийн 43.9 хувь нь амьдарч буй орчноо аюулгүй хэмээн үнэлсэн бол нийслэл хотод амьдарч буй 3 эмэгтэй тутмын 1 нь аюулгүй орчинд амьдарч байна гэж үнэлжээ. Харин хөдөө орон нутагт амьдарч буй 5 эмэгтэй тутмын 1, нийслэл хотод амьдарч буй 4 эмэгтэй тутмын нэг нь амьдарч буй орчноо аюултай гэж үзсэн.

График 35 Амьдарч буй орчны аюулгүй байдал, хот/хөдөөгөөр

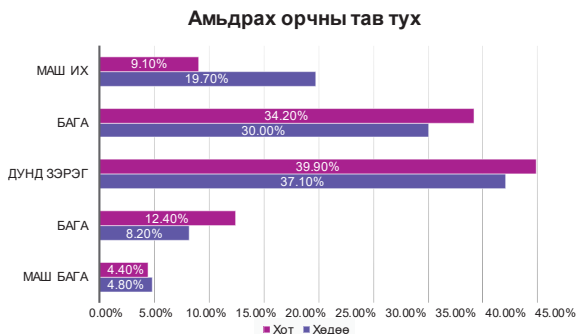
Түүнчлэн орчны аюулгүй байдлыг бүсчлэн үзэхэд Төвийн бүсийн аймгуудын оршин суугчид хамгийн аюулгүй орчинд амьдарч байгаа бол нийслэл хот болон Баруун бүсэд амьдарч буй эмэгтэйчүүд амьдарч буй орчноо харьцангуй аюултай гэж үзжээ.

График 36 Орчны аюулгүй байдал, бүсээр

Амьдрах орчны тав тухыг мөн адил үнэлэхэд ойролцоогоор хотод амьдарч буй 5 эмэгтэй тутмын 2, хөдөө орон нутагт амьдарч буй 2 эмэгтэй тутмын 1 нь тав тухтай орчинд амьдардаг гэж үзсэн байна. Харин хотод оршин суугчдын 16.8 хувь, хөдөөд оршин суугчдын 13 хувь нь тус тус амьдарч орчин нь тав тухгүй гэж үнэлсэн.

График 37 Амьдарч буй орчны тав тух, бүсээр

Бүсээр авч үзэхэд Зүүн болон Төвийн бүсийн аймгууд амьдрахад харьцангуй тав тухтай бол Улаанбаатар болон Баруун бүсийн аймгууд тав тух багатай гэдэг нь доорх графикаас харагдаж байна.

График 38 Амьдрах орчны тав тух бүсээр

Эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн болон хөдөлмөрийн оролцоонд сөргөөр нөлөөлж буй нэг хүчин зүйл нь цэцэрлэг, сургуулийн хүртээмж байдаг. Доорх графикаас харахад хүүхдийн цэцэрлэгийн хүртээмж дунджаар доогуур үнэлэгдсэн бөгөөд аймгуудад харилцан адилгүй байна. Тухайлбал Сүхбаатар, Архангай, Баянхонгор аймгуудад эмэгтэйчүүдийн 50 орчим хувь цэцэрлэгийн хүртээмж боломжийн сайн гэж дүгнэсэн бол Дорнод, Баян-Өлгий аймгуудад харьцангуй бага байна.

Цэцэрлэгийн хүртээмж

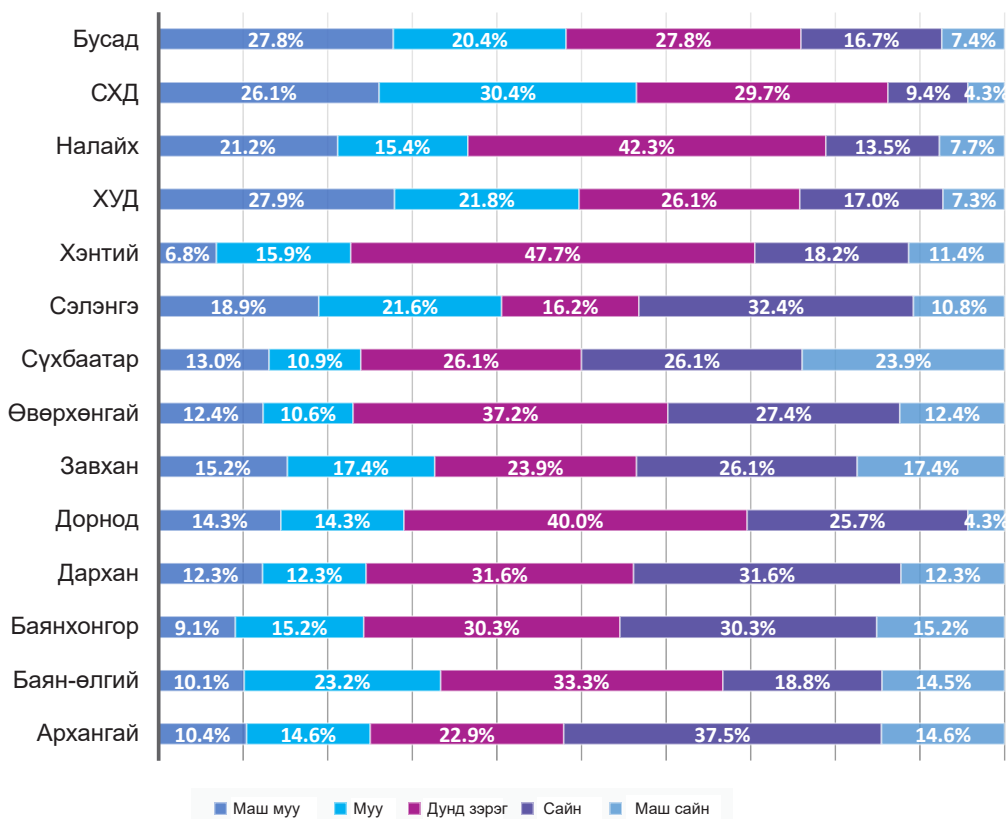
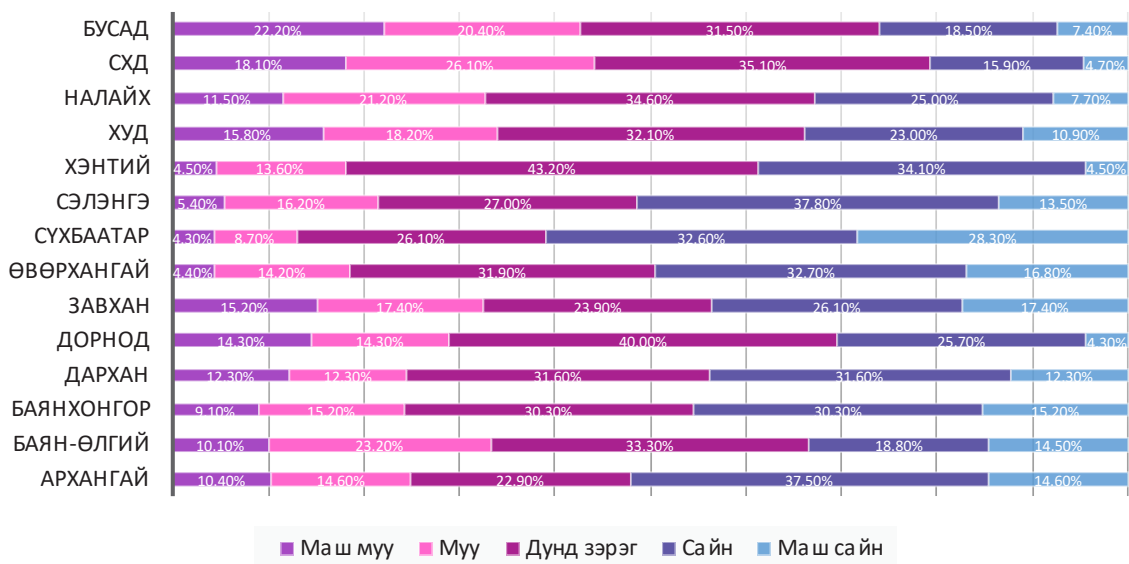

График 40 Сургуулийн хүртээмж, түүвэрлэсэн байршлаар

Сургуулийн хүртээмж

Амьдрах орчны үзүүлэлтүүдийг бусад хувьсагчуудтай харилцан хамааралтай эсэхийг тодруулахад:

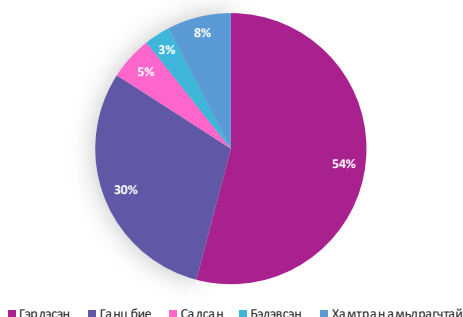
- Нас ахих тусам амьдарч буй орчин нөхцөлдөө сэтгэл хангалуун байх хандлагатай байна. Ахмадууд орчны аюулгүй байдал, тав тухыг өндрөөр үнэлж байханд залуу үеийнхэн амьдарч буй орчиндоо байдалдаа шүүмжлэлтэй ханддаг нь харагдлаа.
- Эмэгтэйчүүдийн орлого нэмэгдэх тусам цэцэрлэгжүүлэлт, ногоон тохижилт сайтай, явган хүний зам талбайн хүртээмж өндөр, интернэтийн сүлжээ сайтай, аюулгүй тайван орчинд амьдарч байна.
- Нийгмийн оролцооны түвшин өндөр байх тусмаа орчин тойрны ногоон байгууламж, интернэт сүлжээний чанар, явган хүний зам талбай, орчны аюулгүй тайван, ая тухтай, цэвэрхэн байдлыг чухалчилдаг байна.
- Ажил амьдралын тэнцвэрээ хангаж чаддаг эмэгтэйчүүд амьдрах орчны нөхцөл байдлыг илүү чухалчилдаг нь харагдаж байгаа буюу орчны аюулгүй байдал, тав тухын үзүүлэлтүүдтэй хүчтэй эерэг хамааралтай байна.

3.4. Гэр бүл, нийгмийн харилцаа

Судалгаанд оролцсон эмэгтэйчүүдийн 54.1 хувь нь гэрлэсэн, 30 хувь нь ганц бие, 7.6 хувь нь хамтран амьдрагчтай, үлдсэн 8.3 хувь нь салсан болон бэлэвсэн эмэгтэйчүүд байсан.

График 41 Гэрлэлтийн байдал, хувиар

Таны гэрлэлтийн байдал

Ам бүлийн тоо нь дунджаар 4.2, нормаль тархалттай байгаа нь гэр бүлийн харилцааны талаар дүгнэлт хийх боломжийг олгож байна.

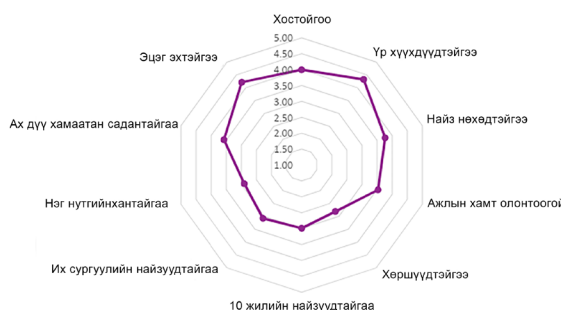
График 42 Ам бүлийн тоо

Эмэгтэйчүүд гэр бүлийн болон ойр тойрны хүмүүстэйгээ хэр зэрэг дотно харилцаа үүсгэдэг вэ гэдгийг доорх графикаас харж болно. Тухайлбал эмэгтэйчүүд эцэг эх, үр хүүхэд, өөрийн хос, ах дүү хамаатан садан буюу гэр бүлийн ойрын хүрээний хүмүүстэй илүү дотно ханддаг бол хөршүүд, нэг нутгийнхан, 10 жилийн ангийнхан, их сургуулийн найзууд зэрэг хүмүүстэй төдийлөн дотно харьцдаггүй байна.

График 43 Ойр дотны хүмүүстэйгээ харилцах байдал

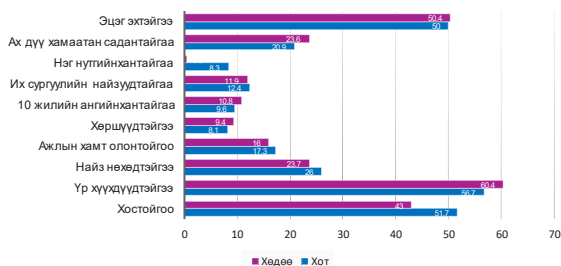
Та ойр орчмын хүмүүстэйгээ хэр дотно харилцдаг вэ?

2 эмэгтэй тутмын 1 нь хот, хөдөөд оршин суухаас үл хамааран эцэг эхтэйгээ маш дотно харилцаатай байдаг бол хөдөөний эмэгтэйчүүдийн 60.4 хувь, хотын эмэгтэйчүүдийн 56.7 хувь нь үр хүүхдүүдтэйгээ маш тодно харилцдаг байна. Харин хосын харилцааны тухайд хотын эмэгтэйчүүдийн 51.7 хувь, хөдөөний эмэгтэйчүүдийн 43 хувь нь тус тус маш дотно харилцаатай байдаг.

График 44 Ойр тойрондоо "Маш дотно" харилцдаг хүмүүсийн эзлэх хувь, хот/хөдөөгөөр

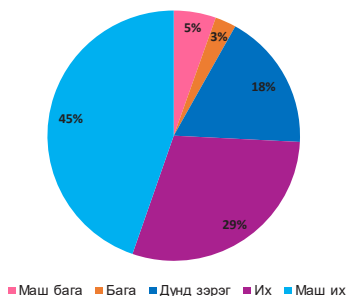
Ойр тойрондоо "Маш дотно" харилцдаг хүмүүсийн эзлэх хувь

Судалгаанд оролцсон 4 эмэгтэй тутмын 3 нь хосын харилцаандаа сэтгэл хангалуун, 12 эмэгтэй тутмын 1 нь сэтгэл хангалуун бус байдаг.

График 45 Хосын харилцаан дахь сэтгэл хангалуун байдал, хувиар

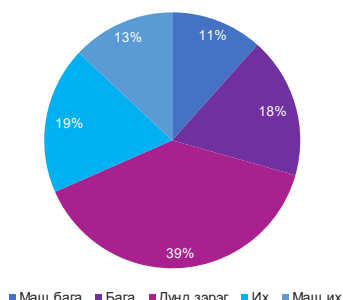
Хосын харилцаандаа хэр зэрэг сэтгэл хангалуун байдаг вэ?

Харин 3 эмэгтэй тутмын 1 нь хөршийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун байдаг бол мөн ойролцоо тооны эмэгтэйчүүд сэтгэл хангалуун бус байдаг. Судалгаанд оролцогчдын 39 хувь нь хөршүүдийнхээ тухай ямар нэгэн эерэг, сөрөг бодолгүй хэмээн хариулжээ.

График 46 Хөршийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун байдал

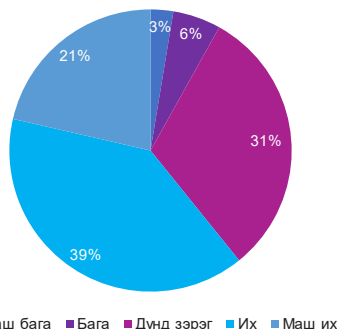
Хөршийн харилцаандаа хэр зэрэг сэтгэл хангалуун байдаг вэ?

Хамт олондоо сэтгэл хангалуун байдлыг авч үзвэл 5 эмэгтэй тутмын 3 нь сэтгэл хангалуун байдаг бол дөнгөж 8.1 хувь нь сэтгэл хангалуун бус байдаг хэмээн хариулжээ.

График 47 Хамт олондоо сэтгэл хангалуун байдал

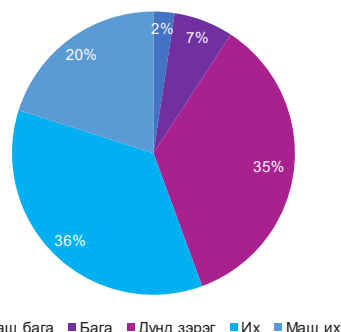
Хамт олондоо хэр зэрэг сэтгэл хангалуун байдаг вэ?

Эмэгтэйчүүдийн 55.6 хувь нь нийгмийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун байдаг бол 9.2 хувь нь сэтгэл хангалуун бус байдаг. 5 эмэгтэй тутмын нэг нь өөрийн нийгмийн харилцаан нөхцөлд байдлыг маш сайн гэж үнэлсэн байна.

График 48 Нийгмийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун байдал

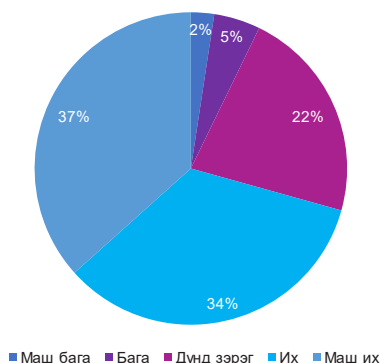
Нийгмийн харилцаандаа хэр зэрэг сэтгэл хангалуун байдаг вэ?

Харин эмэгтэйчүүд өөрсдийн аз жаргалыг хэрхэн үнэлж буй сонирхвол нийт судалгаанд оролцогчдын 36.6 хувь буюу 3 хүн тутмын 1 нь маш их аз жаргалтай, 34 хувь нь аз жаргалтай амьдардаг гэсэн бол 7.2 хувь нь аз жаргалгүй байна гэж хариулсан.

График 49 Аз жаргалтай байдлын үнэлгээ

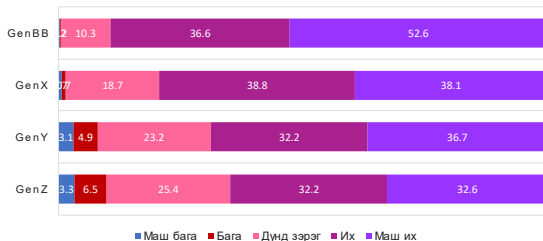
Та өөрийгөө аз жаргалтай гэж боддог уу?

Аз жаргалын түвшин үе хооронд ялгаатай эсэхийг тодруулахад харилцан хамаарал ажиглагдаж байна. Нас нэмэгдэх тусам аз жаргалыг илүү мэдэрч байгаа нь судалгаагаар тогтоогдсон бөгөөд GenBB үеийн 2 эмэгтэй тутмын нэг нь өөрийгөө маш их аз жаргалтай байна гэж үнэлсэн бол бусад үеүдэд энэ тоо 30 гаруй хувьтай байна.

График 50 Аз жаргалтай байдлын үнэлгээ, насны үечлэлээр

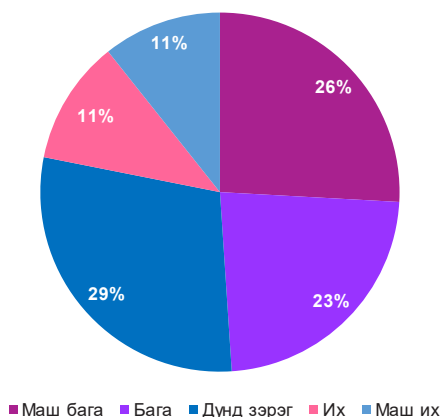
Та өөрийгөө аз жаргалтай гэж боддог уу?

Өөр өөр хүрээлэл дэх харилцааны сэтгэл ханамжийн тодруулахын зэрэгцээ ганцаарддаг эсэхийг судалгаанд оролцогч бүрээс тодруулсан. Үр дүнд нь 4 эмэгтэй тутмын 1 нь бараг ганцаарддаггүй, 10 эмэгтэй тутмын нэг нь маш их ганцаарддаг гэж хариулсан.

График 51 Ганцаарддаг эсэх үнэлгээ

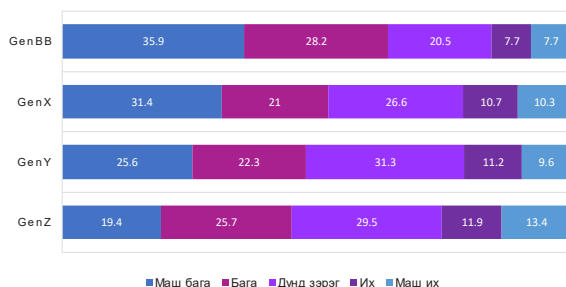
Та ганцаарддаг уу?

Түүнчлэн эмэгтэйчүүдийн ганцаардал мэдэрч байгаа нь наснаас хамаарах магадлалтай хэмээн таамаглаж дараах графикайг гаргалаа. Үүнээс харахад ахмад үеийнхэн залуу үеийнхнийг бодвол ганцаардал мэдрэх нь харьцангуй бага байдаг байна. GenZ үеийн 4 эмэгтэй тутмын 1 нэг нь ганцаардлыг ихээр мэдэрдэг бол энэ тоо GenBB-ын хувьд 7-д 1 оногдох жишээтэй.

График 52 Ганцаарддаг эсэх үнэлгээ, насны үечлэлээр

Та ганцаарддаг уу?

Гэр бүл, нийгмийн харилцааны үзүүлэлтүүдийг бусад хувьсагчуудтай харилцан хамааралтай эсэхийг тодруулахад:

- Биеийн жингийн индекс хэвийн, ажил амьдралын тэнцвэр сайн, амьжиргааны түвшин өндөр байх тусмаа хосын харилцаа дотно байна. Харин гэр бүлийн орлогын ихэнх хувийг эмэгтэйчүүд бүрдүүлэх тусмаа хосын харилцаа таагүй болдог гэсэн сонирхолтой үр дүн илэрлээ.

- Нас ахих тусам, ажил амьдралын тэнцвэр сайтай байх тусам үр хүүхдүүдтэйгээ дотно харилцаатай байдаг. Харин боловсролын түвшин нэмэгдэх тусам үр хүүхдүүдтэйгээ хөндий харилцдаг гэсэн үр дүн гарсан.
- Нас залуу, цөөн хүүхэдтэй, хэвийн жинтэй, нийгмийн оролцооны түвшин өндөр, амьжиргааны түвшин өндөр, ажил амьдралын тэнцвэр сайн байх тусмаа найз нөхөдтэйгээ дотно харилцдаг бол боловсролын түвшин нэмэгдэх тусам хөндий харьцаж байна. Ажлын хамт олны тухайд мөн ижил дүгнэлтүүд үйлчилнэ.
- Харин нас нэмэгдэж, ажил амьдралын баланс сайжирч, нийгмийн оролцооны түвшин нэмэгдэх тусмаа хөршүүдтэйгээ дотно харилцдаг бол боловсролын болон орлогын түвшин багасах тусмаа хөршүүдтэй илүү дотно харилцаатай байдаг байна.
- Бага насны хүүхдийн тоо цөөн, нийгмийн оролцооны түвшин өндөр, амьжиргаа сайтай, ажил амьдралын баланс сайн байх тусам ЕБС-ын нэг анги төгсөгчидтэйгээ дотно байдаг.
- Нас залуу, цөөн хүүхэдтэй, өндөр орлоготой байх тусмаа их сургуулийн ангийнхантайгаа илүү дотно харилцаатай байна.
- Нас ахиж, нийгмийн оролцооны түвшин нэмэгдэж, үр хүүхдүүд өсч том болох тусам нутгийнхантайгаа дотно харилцдаг.
- Орлогын түвшин өндөр, амьжиргаа сайтай байх тусмаа хамаатан саднуудтайгаа дотно харилцдаг гэсэн сонирхолтой үр дүн гарсан. Энэ нь монголчуудын соёлын онцлогоос шалтгаалдаг байх талтай.
- Боловсрол түвшин өндөр, эрүүл амьдралын хэв маягтай байх тусмаа эцэг эхтэйгээ дотно харилцаатай байдаг.
- Ажил амьдралын баланс сайтай, амьжиргааны түвшин өндөр, сарын орлогын хэмжээ өсөх тусмаа хосын харилцаанд сэтгэл хангалуун байдаг.

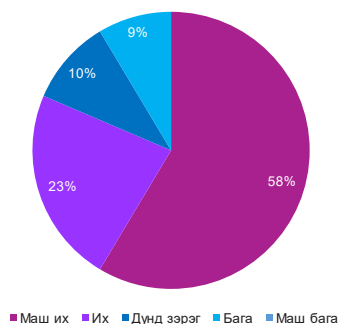
- Эмэгтэйчүүд санхүүгийн хувьд аль болох бие даасан байх тусмаа нийгмийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун байдаг.
- Нас залуу, бага насны олон хүүхэдтэй, ажил амьдралын тэнцвэр муутай, өрхийн орлого бага, боловсролын түвшин доогуур байх тусмаа ганцаардал мэдэрдэг.

3.5. Боловсрол, ур чадвар

Судалгаанд шат шатны боловсрол эзэмшсэн эмэгтэйчүүдийг төлөөлүүлэн оруулсныг түүврийн шинж чанараас харж болно. Боловсролын түвшингээс үл хамааран боловсролын байдалдаа сэтгэл хангалуун эсэхийг тодруулахад 3 эмэгтэй тутмын 2 нь сэтгэл ханамжтай байсан бол 10 эмэгтэй тутмын 1 нь одоогийн боловсролын түвшиндээ сэтгэл хангалуун бус, дээшлүүлэх хүсэлтэй байдаг нь харагдсан.

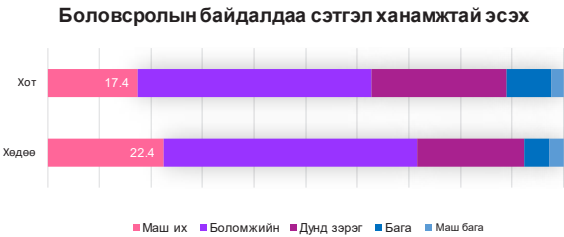
График 53 Боловсролын байдалдаа сэтгэл хангалуун байдал

Боловсролын байдалдаа сэтгэл ханамжтай эсэх

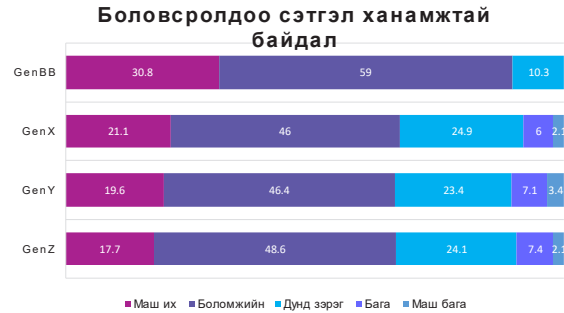
Хамгийн сонирхолтой нь боловсролын түвшин өндөр байх тусмаа боловсролын байдалдаа сэтгэл хангалуун бус байдаг гэх сөрөг хамаарал илэрч байна. Боловсролын байдалдаа сэтгэл хангалуун эсэхийг хот, хөдөөгөөр ялгаатай авч үзэхэд статистикийн хувьд ач холбогдолтой ялгаа илэрсэн. Хөдөө орон нутагт оршин суугч 4 эмэгтэй тутмын 3 нь сэтгэл хангалуун байсан бол хотод энэ үзүүлэлт 62.7 хувьтай гарсан байна.

График 54 Боловсролын байдалдаа сэтгэл хангалуун эсэх, хот/хөдөөгөөр

Боловсролын байдалдаа сэтгэл ханамжтай эсэх үзүүлэлт насны хувьд бас ихээхэн ялгаатай. Тухайлбал залуу үеийнхэн боловсролын түвшнээс үл хамааран боловсролоо сайжруулах хүсэлтэй байгаа бол нас ахих энэхүү сонирхол буурч байна. Нөгөө талаас олон нийтийн дунд насан туршийн боловсрол хэмээх ойлголт сайтар бэхжээгүй холбоотой гарсан үр дүн байж болно.

График 55 Боловсролдоо сэтгэл хангалуун байдал, насны үечлэлээр

Түүнчлэн боловсролын түвшин, сэтгэл ханамжаас гадна эмэгтэйчүүдийн ур чадварын түвшинг тодорхойлох, дутагдаж буй ур чадваруудыг тогтоох оролдлого хийлээ. Туршилт судалгаагаар хамгийн өндөр давтамжтайгаар хариулт авсан 12 хувилбарыг сонгож 1-5 оноогоор үнэлүүлсэнийг дараах графикаас харж болно. Эмэгтэйчүүд тухайн 12 ур чадварыг маш сайн, сайн гэсэн түвшинд төдийлөн үнэлээгүй нь өөрсдийн ур чадварт итгэлтэй бус байдгийг харуулж байж болох юм. Эмэгтэйчүүдийн хувьд хамгийн өндрөөр үнэлсэн ур чадварууд нь 1-рт бичих, бичгэн харилцаа, 2-рт харилцааны ур чадвар, 3-рт дүн шинжилгээ хийх гэж хариулсан байна. Харин компьютертай ажиллах, системийн шинжилгээ хийх, ёс заншил түүхээ танин мэдэх ур чадваруудыг дутмаг байна хэмээн үнэллээ.

График 56 Эмэгтэйчүүдийн ур чадвараа үнэлсэн байдал

Ур чадварын түвшинг хот, болон хөдөөгөөр ялгаатай авч үзэхэд статистикийн хувьд өндөр ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдаагүй боловч хөдөө орон нутагт оршин суудаг эмэгтэйчүүд өөрсдийн ур чадварыг хотод оршин суудаг эмэгтэйчүүдээс илүү өндрөөр үнэлэх хандлага байна. Гагцхүү харилцааны ур чадварын хувьд хотод оршин суугч эмэгтэйчүүд хөдөө орон нутагт амьдардаг эмэгтэйчүүдээс илүү үнэлсэн байгааг доорх хүснэгтэд үзүүллээ.

Хүснэгт 17 Эмэгтэйчүүдийн ур чадвараа үнэлсэн байдал, хот/хөдөөгөөр

	Дундаж	Хотын дундаж	Хөдөөний дундаж
Компьютер ашиглах чадвар	3.63	3.53	3.71
Интернэт орчинд ажиллах	3.84	3.81	3.89
Ёс заншил, уламжлал, түүхээ танин мэдэх	3.63	3.55	3.69
Бичих чадвар бичгэн харилцаа	4.09	4.07	4.09
Харилцааны чадвар	4.05	4.05	4.01
Сэтгэл зүйн эрүүл мэндээ хамгаалах	3.75	3.68	3.82
Биеийн эрүүл мэндээ хамгаалах	3.71	3.66	3.74
Дүн шинжилгээ хийх	3.86	3.83	3.88
Асуудлыг оношлох, шийдвэрлэх	3.84	3.79	3.87
Үр ашигтай харилцаа холбоо тогтоох	3.77	3.72	3.81
Системийн шинжилгээ, үнэлгээ хийх	3.53	3.47	3.58
Манлайлах, нөлөөлөх	3.72	3.68	3.76

Дутагдаж буй, сайжруулахыг хүсдэг ур чадварыг нээлттэй асуултаар асууж, хариултуудыг ижил төстэй байдлаар бүлэглэн эмэгтэйчүүдийн сайжруулахыг хүсдэг ТОП ур чадваруудыг нэрлэлээ.

График 57 Эмэгтэйчүүдэд дутагдаж буй ур чадварын үнэлгээ

Дутагдаж буй ур чадвар

Тухайлбал судалгаанд оролцсон 4 эмэгтэй тутмын нэг нь гадаад мэдлэгээ сайжруулах хүсэлтэй байсан бол 8 эмэгтэй тутмын нэг нь холбоо харилцаа тогтоох буюу нэтворк үүсгэх чадвараа дээшлүүлэх, 10 эмэгтэй тутмын нэг нь цахим орчинд ажиллах ур чадваруудаа тус тус сайжруулах шаардлагатай гэж үзсэн байна. Харин 6.2 хувь нь сайжруулахыг хүссэн ур чадвар байхгүй гэж хариулсан.

Сайжруулахыг хүсэж буй ур чадварыг хот, хөдөөгөөр харахад төдийлөн их ялгаа байхгүй. Харин хотод оршин сууж буй эмэгтэйчүүдийн 11.3 хувь нь цахим ур чадвараа нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэж үзсэн бол энэ тоо хөдөө орон нутагт 7.8 хувь байна. Өөрөөр хэлбэл хотод амьдарч буй эмэгтэйчүүдэд цахим орчинд ажиллах хэрэгцээ шаардлага илүүтэй үүсч байгаа нь ажил мэргэжлийн өөрчлөлтүүдтэй холбоотой.

График 58 Эмэгтэйчүүдэд дутагдаж буй ур чадварын үнэлгээ, хот/хөдөөгөөр

Дутагдаж буй ур чадвар

Эдгээр ур чадварууд үе хооронд ялгаатай байх магадлалтай тул дараах хүснэгтэд насны үеүдээр задлан харууллаа.

GenZ үеийнхэнд гадаад хэлний түвшингээ сайжруулах, харилцаа холбоогоо тэлэх, сэтгэл зүйгээ удирдах чадварууд бусад үеүдтэй харьцуулахад хамгийн ихээр дутагдаж байгаа бол GenY үеийнхэнд багаар ажиллах чадвар, хуулийн мэдлэг GenX үеийнхэнд асуудал шийдвэрлэх чадвар, харин GenBB үеийнхэнд цахим ур чадвар, бусдын өмнө ярих илтгэх, бизнес санхүүгийн мэдлэг харьцангуй дутагдаж байна гэж үзсэн байна.

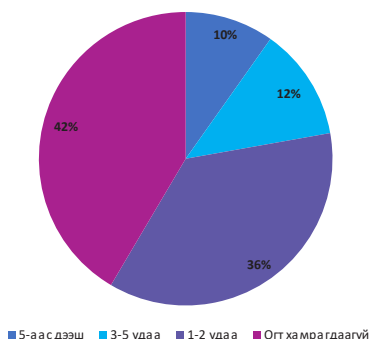
Хүснэгт 18 Эмэгтэйчүүдэд дутагдаж буй ур чадвар, насны үечлэлээр

	Гадаад хэл	Холбоо харилцаа тогтоох	Цахим ур чадвар	Бусдын өмнө ярих, илтгэх	Сэтгэл зүйгээ удирдах	Асуудал шийдвэрлэх	Багаар ажиллах	Бие даан суралцах, танин мэдэх	Бизнес, санхүүгийн мэдлэг	Хуулийн мэдлэг
GenZ	29.4%	14.9%	6.7%	3.5%	14.2%	3.5%	3.2%	3.5%	1.1%	2.8%
GenY	24.4%	13.3%	7.3%	5.6%	8.3%	1.8%	6.2%	3.8%	2.4%	6.3%
GenX	21.8%	11.6%	14.7%	6.7%	4.9%	3.9%	4.6%	3.9%	3.5%	4.2%
GenBB	12.8%	5.1%	20.5%	7.7%	5.1%	2.6%	2.6%	33.6%	5.1%	5.1%

Эмэгтэйчүүд өөрсдийгөө хөгжүүлэх зорилгоор сургалт, дамжаанд хамрагддаг давтамжийг судлахад 5 хүн тутмын 1 нь сүүлийн нэг жил огт хамрагдаагүй, 3 хүн тутмын нэг нь 1-2 удаа хамрагдсан, 8 хүн тутмын нэг нь 3-5 удаа, 10 хүн тутмын нэг нь 5-аас дээш удаа тус тус хамрагдсан байна.

График 59 Эмэгтэйчүүдэд дутагдаж буй ур чадвар, нийгмийн үеүдээр

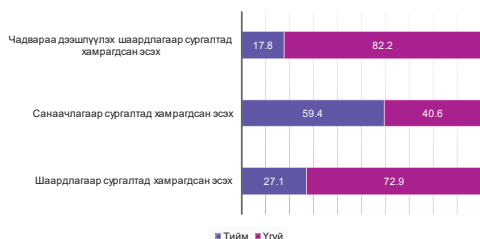
Та сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдсан уу?

Эмэгтэйчүүдийн 17.8 хувь нь мэргэжлээ дээшлүүлэх хэрэгцээ шаардлагын улмаас сургалт дамжаанд хамрагдаж боловсролдоо хөрөнгө оруулдаг бол 27.1 хувь нь ажлын шаардлагаар хамрагддаг байна. Харин сүүлийн нэг жилд 5 эмэгтэй тутмын 2 нь өөрийн санаачлагаар сургалт дамжаанд хамрагдаж боловсролдоо хөрөнгө оруулсан байгаа нь тэдэнд өсч хөгжих хэрэгцээ өндөр байгааг харуулж байна.

График 60 Сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдсан хэрэгцээ шаардлага

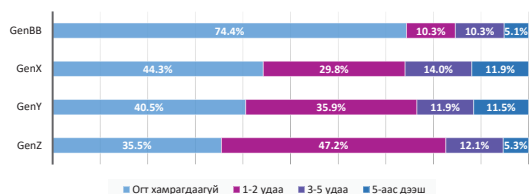
Сургалтад хамрагдсан байдал

Сүүлийн нэг жилд сургалтад хамрагдсан давтамжийг насны үечлэлээр харвал залуу үеийнхэн буюу GenZ илүү идэвхтэй байна. Харин давтамжийг авч үзэхэд ажлын туршлага хангалттай хуримтлуулсан GenX үеийнхэн илүү давтамжтайгаар хамрагддаг нь судалгаагаар тогтоогдлоо.

График 61 Сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдсан давтамж, хувийн, нийгмийн үеүдээр

Сүүлийн нэг жил сургалтад хамрагдсан давтамж

Эмэгтэйчүүдээс өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт, дамжаанд хамрагдаж өөртөө хөрөнгө оруулж чадаагүй шалтгааныг тодруулахад зав цаг муутай, мэдээлэл хомс байдаг гэсэн шалтгаануудыг хамгийн ихээр нэрлэж байлаа. Хотод оршин суудаг эмэгтэйчүүд хөдөөд оршин суудаг эмэгтэйчүүдтэй харьцуулахад мэдээлэл сайтай байдаг боловч сургалтад зарцуулах цаг зав хомс байдаг байна. Харин судалгаанд оролцогчдын 5 орчим хувь нь гэр бүлийнхэн дэмжээгүй учраас өөрийгөө хөгжүүлэх сургалтад хамрагдаж чадаагүй гэж хариулсан байна. Энэ нь хэдийгээр бага тоо мэт боловч эмэгтэйчүүдэд гэр бүлийн шалтгаанаар өөрийгөө хөгжүүлэх боломжоос татгалзах хандлага байгааг харууллаа.

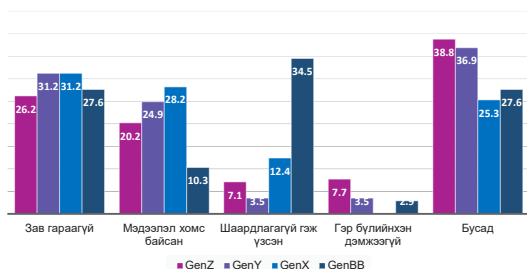
График 62 Сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдаагүй шалтгаан, хот/хөдөөгөөр

Шалтгааныг үе хоорондын ялгаатай эсэхийг тодруулахад GenZ буюу залуу үеийнхэн GenBB буюу ахмад үеийнхэн мэдээлэл хомс байдаг гэсэн шалтгааныг бусад үеүдтэй харьцангуй бага давтамжтэй өгсөн байна. Өөрөөр хэлбэл GenZ болон GenBB үеийнхэн өөрт хэрэгтэй боломжуудын талаарх мэдээллийг илүүтэй эрж хайх чадвартай байна. Харамсалтай нь GenZ буюу залуу үеийнхэнд гэр бүлийн дэмжлэг байхгүй гэсэн шалтгаан бусад үеүдийг бодвол илүү ихээр нөлөөлжээ.

График 63 Сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдаагүй шалтгаан, насны үеэлэлээр

Сургалтад хамрагдаж чадаагүй шалтгаан

Өөрийн санаачлагаар сургалтад хамрагдсан байдлыг үе хоорондын ялгаагаар судлахад аль болох нас залуу байх тусмаа өөрийгөө хөгжүүлэх санаачлага өндөр байдаг нь харагдлаа. Судалгаанд оролцогч 2 GenZ тутмын нэг нь, 3 GenY GenX тутмын 1 нь, 5 GenBB тутмын нэг нь өөрийн санаачлагаар сургалтад хамрагдсан байна.

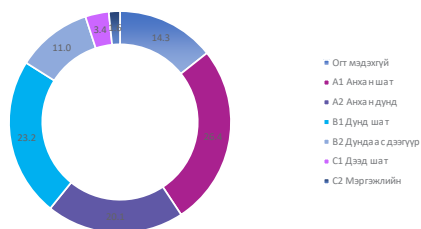
График 64 Өөрийн санаачлагаар сүүлийн 1 жил өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдсан байдал, насны үеэлэлээр

Эмэгтэйчүүдийн англи хэлний мэдлэг нь амьдралын чанарыг илэрхийлэх түлхүүр үзүүлэлт биш боловч түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлстэй хэрхэн холбогддог нь сонирхолтой юм. Англи хэлний мэдлэгийг 7 түвшнээр үнэлэхэд дундаж түвшин 3 буюу ихэнх эмэгтэйчүүдийн хувьд анхан болон дунд шат хүртэлх түвшинд суралцсан байна. Судалгаанд оролцсон 7 хүн тутмын 1 нь англи хэлийг огт мэдэхгүй гэж хариулсан бол 5.1 хувь нь дээд түвшинд эзэмшсэн, 46.5 хувь нь анхан шат, 34.2 хувь нь дунд шатны мэдлэгтэй гэж хариулжээ.

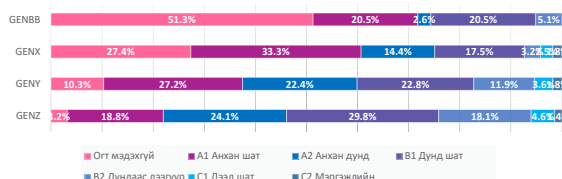
График 65 Англи хэлний түвшин, хувиар

Англи хэлний түвшин

Англи хэлний түвшин үе хоорондын ялгаатай байх тул дараах хүснэгтэд зөрүүг харууллаа. 25-аас дотогш насны эмэгтэйчүүдийн 3.2 хувь англи хэлний мэдлэггүй, 42.9 хувь нь анхан шат, 47.9 хувь нь дунд шат, үлдсэн 6 хувь нь англи хэлийг мэргэжлийн түвшинд эзэмшсэн байна. Өөрөөр хэлбэл залуучууд англи хэлийг өмнөх үеэ бодвол илүү сайн сурч байгаа нь хөдөлмөрийн зах зээлд англи хэлний мэдлэг шаардагдаж байгаагийн илрэл байж болно.

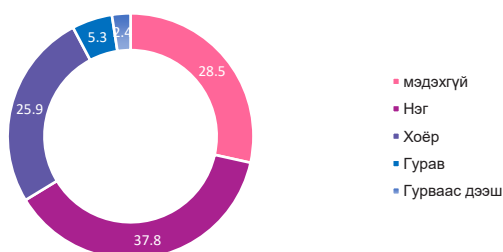
Англи хэлний түвшин, үеүдээр

Харин гадаад хэлний тоо буюу хэдэн гадаад хэл дээр мэдээлэл авч чаддаг эсэхийг тодруулахад 37.8 хувь нь нэг, 25.9 хувь нь 2, 7.7 хувь нь гурав болон түүнээс дээш гадаад хэлийг хэрэглэх чадамжтай гэж хариулсан.

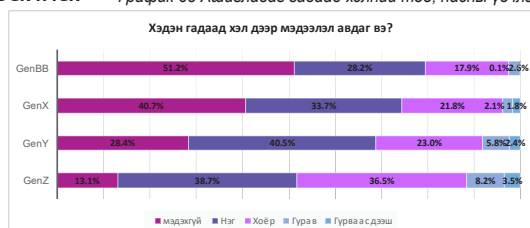
График 67 Ашигладаг гадаад хэлний тоо, хувиар

Ашигладаг гадаад хэлний тоо

Гадаад хэлний мэдлэгийг үе хоорондын ялгаагаар харахад мөн адил нас залуу байх тусмаа олон гадаад хэл дээр мэдээлэл авдаг бөгөөд үүнээс харахад залуучууд англи хэл болон гадаад хэл нэмж сурахыг ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

График 68 Ашигладаг гадаад хэлний тоо, насны үечлэлээр

Эмэгтэйчүүд өөрсдөдөө дутагдаж байгаа ур чадвараа сайжруулах, өөрийгөө хөгжүүлэхэд хэдий хэмжээний цагийг зарцуулах боломжтой судлахад 7 хоногт дунджаар 11.8 цагийг зарцуулахаар хуваарилсан буюу өдөрт дунджаар 101 минутыг зориулж чадна гэжээ. Энэ хугацаа хотод оршин суудаг эмэгтэйчүүдэд 12.6 цаг, хөдөө орон нутагт оршин суудаг эмэгтэйчүүдийн хувьд 11.1 цаг байна. Боловсрол ур чадварын үзүүлэлтүүдийг бусад хувьсагчуудтай харилцан хамааралтай эсэхийг тодруулахад:

- Компьютер ашиглах, интернэт орчинд ажиллах чадвар, англи хэлний түвшин, эзэмшсэн гадаад хэлний тоо зэрэг нь наснаас урвуу хамааралтай. Харин харилцааны ур чадвар, сэтгэлзүйн болон биеийн эрүүл мэндээ хамгаалах чадвар, манлайлах, бусдад нөлөөлөх зэрэг нь наснаас эерэг хамааралтай байна.
- Боловсролын түвшин өндөр байх тусмаа цөөн хүүхэд төрүүлэх хандлагатай байгаа бол ам бүл цөөн байх тусмаа компьютер ашиглах, интернэт орчинд ажиллах, бичгийн ур чадвар, англи хэлний мэдлэг сайтай байна.
- 0-3 насны хүүхдийн тоо олон байх тусмаа өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт, дамжаанд хамрагдах нь багасч байна. Энэ нь бага насны хүүхдийг асрах үүрэг эмэгтэйчүүдэд илүү ногддогтой холбоотой.
- Өндөр орлоготой эмэгтэйчүүд компьютер ашиглах, интернэт орчинд ажиллах, ёс уламжлал түүхээ ойлгох, сэтгэл зүйн эрүүл мэндээ хангах, дүн шинжилгээ хийх, асуудлыг оношлох, манлайлах чадварууд болон англи хэлний түвшнээ өндрөөр үнэлсэн. Нөгөө талаас эдгээр ур чадварууд нь өндөр орлого олох хөшүүрэг болох талтай. Мөн орлогын түвшин, ур чадвараа нэмэгдүүлэхэд зарцуулах хугацаа нь эерэг хамааралтай байна.
- Хуримтлалын хэмжээ нь цахим ур чадвар, англи хэлний түвшин, мэддэг гадаад хэлний тоо, бичгийн ур чадвартай хүчтэй эерэг хамааралтай.
- Санхүүгийн хувьд бие даасан байх тусмаа өөрийн ур чадваруудаа өндрөөр үнэлдэг бөгөөд англи хэлний мэдлэг сайтай байна.
- Англи хэлний түвшин, эзэмшсэн гадаад хэлний тоо их байх тусмаа өөрт дутагдаж буй ур чадварыг хөгжүүлэхэд олон цаг зарцуулахад бэлэн байдаг. Нөгөө талаар өөрийгөө хөгжүүлэхэд олон цаг зарцуулах хүсэлтэй байх тусмаа гадаад хэлийг сонирхон сурч

- Ур чадвараа хэдий өндрөөр үнэлэх тусмаа өөрийгөө хөгжүүлэх сургалт дамжаанд хамрагдахад бэлэн байдаг. Эмэгтэйчүүд хангалттай өндөр ур чадвартай байсан ч тасралтгүй өөрийгөө хөгжүүлэх сонирхолтой байдаг нь харагдлаа.
- Ажил амьдралын балансын үзүүлэлтүүд нь компьютертэй ажиллах чадвартай сөрөг хамааралтай гарсан нь тун сонирхолтой үзүүлэлт байна.
- Цахим ур чадвар болон бичих ур чадвар өндөр байх тусмаа хүйсийн үүргийн талаарх хэвшмэл ойлголт багатай байдаг буюу сөрөг хамааралтай.
- Цахим ур чадвар сайтай эмэгтэйчүүд нийгэм дэх хүйсийн ялгаварлалыг илүүтэй мэдэрдэг байна. Харин хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байх тусмаа өөрийгөө хөгжүүлэхэд илүү цаг гаргадаг боловч биеийн болон сэтгэлзүйн эрүүл мэндээ хамгаалах чадвар муутай байна. Үүнээс үзэхэд хүйсийн ялгаварлал нь нийгэм эдийн засгийн хурцадмал асуудлуудын нэг бөгөөд жендэрийн эрхийн ойлголтыг олон нийтэд түгээх нь нэн чухал юм.

Судалгаанд оролцсон эмэгтэйчүүд эрүүл мэндийн байдлаа дараах таван хүчин зүйлсээр үнэлэхэд сэтгэл зүй болон биеийн эрүүл мэндээ нийт 5 онооноос 3.7 орчим оноогоор үнэлсэн байгаа нь дунджаас дээгүүр үзүүлэлт юм. Харин эдгээр таван үзүүлэлтээс эрүүл хооллолт болон эрүүл, стрессгүй орчин нөхцөлд амьдарч чадаж буй эсэх үзүүлэлт хамгийн багаар үнэлэгдсэн байна.

Category	Average Score
Бийийн эрүүл мэндийн байдлаа үнэлнэ үү.	3.6
Сэтгэл зүйн эрүүл мэндийн байдлаа үнэлнэ үү.	3.2
Эрүүл хооллож чаддаг үү?	3.0
Хангалттай амарч, нойр авч чаддаг үү?	2.8
Прогрессгүй орчинд амьдрах чаддаг үү?	2.6

График 70 Биеийн эрүүл мэндийн байдлын үнэлгээ, нийгмийн үеүдээр

Generation	Маш муу	Мүү	Дунд зэрэг	Сайн	Маш сайн
GenBB	7.7%	41.0%	43.6%	7.7%	
GenX	4.8%	53.0%	35.4%	7.4%	
GenY	1.4%	33.3%	53.0%	10.7%	
GenZ	1.1%	29.4%	51.4%	16.3%	

Сэтгэл зүйн эрүүл мэндийн байдлаа үнэлнэ үү.

Generation	Маш мvv	Мvv	Дунд зээг	Сайн	Маш сайн
GenBB	15.4%	71.8%	12.8%	0%	0%
GenX	3.6%	30.9%	52.3%	12.6%	0%
GenY	4.2%	29.6%	51.0%	13.9%	0%
GenZ	8%	8.5%	37.6%	36.9%	15.2%

69

График 72 Эрүүл мэндэд эерэгээр нөлөөлж буй хүчин зүйлс

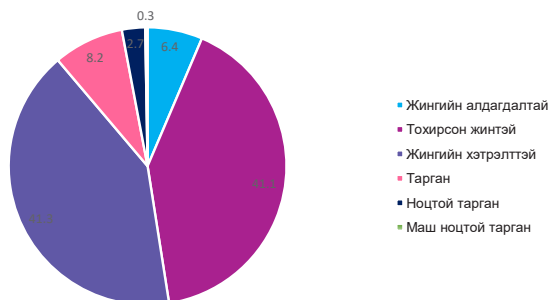
Эрүүл мэндэд эерэгээр нөлөөлж буй хүчин зүйлс

Гэвч хувь хүнээс шалтгаалах үзүүлэлтээс хооллолт, хүнсний баталгаагүй байдлын үзүүлэлт харьцангуй өндөр буюу 13.3%-ийг эзэлж байгаа бөгөөд судалгаанд оролцогчдын талаас илүү хувь нь биеийн жингийн индекс тооцох олон улсын аргачлалаар жингийн илүүдэлтэй ангилалд багтаж байна.

График 74 Биеийн жингийн индекс

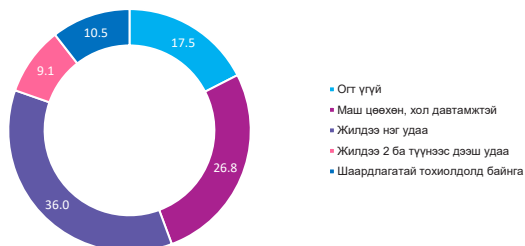
Биеийн жингийн индекс

Эрүүл мэндийн аливаа эрсдэлт хүчин зүйлээс зайлсхийж, цаг хугацаа алдалгүй эмнэлэгийн тусламж үйлчилгээ авч эрүүл аюулгүй амьдрахад урьдчилсан сэргийлэх үзлэг чухал юм. Гэтэл эрүүл мэндийн урьдчилсан сэргийлэх үзлэгт 10 эмэгтэй тутмын 2 нь огт хамрагддаггүй, 3 нь маш цөөн, хол давтамжтай хамрагддаг гэж хариулсан нь хангалтгүй үзүүлэлт байна. Харин жилд нэг буюу түүнээс дээш удаа тус үйлчилгээг авдаг эмэгтэйчүүд нийт эмэгтэйчүүдийн 50 гаруй хувийг эзэлж байна.

График 75 Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдалтын байдал

Та урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагддаг уу?

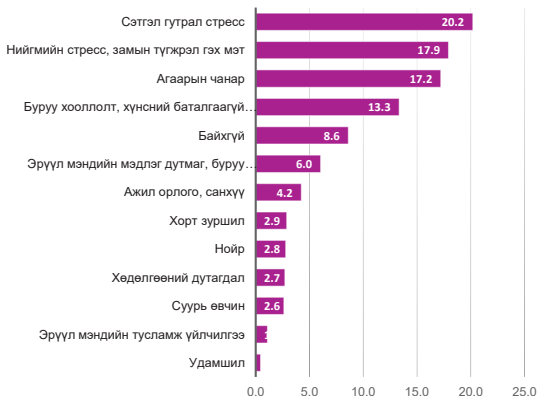
Эрүүл мэндийн үзлэгт тогтмол хамрагдах дадал зуршил наснаас хамааран ялгаатай тогтсон эсэхийг тандахад 25-аас дотогш насны залуучууд хамгийн бага давтамжтайгаар эрүүл мэндийн үзлэгт хамрагддаг. Энэ нь эрүүл мэндийн байдлаас шалтгаалж болох талтай ч залуу

Дээрхийн нэгэн адилаар эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж буй шалтгааны 40 орчим хувийг сэтгэл гутрал, хувь хүн болон нийгмийн стресс, түгжрэл зэрэг сэтгэл зүйн шинж чанартай хүчин зүйлс бүрдүүлжээ.

Түүнчлэн Улаанбаатар хотын агаарын бохирдолтой холбоотойгоор эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлж буй дараагийн зонхилох шалтгаан нь агаарын чанарын (17.2%) асуудал байна. Харин хувь хүний амьдарлын хэв маяг, дадал зуршил, өөртөө тавих анхаарлаас шалтгаалдаг хүчин зүйлс болох эрүүл мэндийн мэдлэг (6.0%), ажил, орлого санхүү (4.2%), хорт зуршил (2.9%), нойр (2.8%), хөдөлгөөний дутагдал (2.7%) зэрэг нь төдийлөн их жин эзлээгүй байгааг харж болно.

График 73 Эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйлс

Эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйлс

наснаас эхлэн эрүүл мэндийн үзлэгт тогтмол хамрагдах дадлын суулгах нь зүйтэй. GenZ үеийн залуу эмэгтэйчүүдийн 60.3 хувь нь эрүүл мэндийн урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хангалттай хамрагдаж чадахгүй байгааг анхаарууштай. Харин GenX буюу 41-56 насныхны 35.1 хувь нь хангалтгүй, үлдсэн 64.9 хувь нь хангалттай түвшинд урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагддаг нь бусад насны бүлгүүдээс хамгийн өндөр үзүүлэлт юм.

Хүснэгт 19 Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдалтын байдал, нийгмийн үеүдээр

	Огт үгүй	Маш цөөхөн, хол давтамжтай	Жилдээ нэг удаа	Жилдээ 2 ба түүнээс дээш удаа	Шаардлагатай тохиолдолд байнга
GenZ	28.0%	32.3%	24.1%	7.1%	8.5%
GenY	16.1%	25.4%	37.3%	9.1%	12.1%
GenX	9.8%	25.3%	46.0%	9.5%	9.5%
GenBB	15.4%	17.9%	33.3%	20.5%	12.8%
Нийт	17.5%	26.8%	36.0%	9.1%	10.5%

Харин урьдчилан сэргийлэх үзлэгийн хүртээмж хот, хөдөө, бүсчлэлээр ялгаатай эсэхийг дараах хүснэгтээс харж болно. Улаанбаатарт амьдарч буй 5 эмэгтэйн 1 нь урьдчилан сэргийлэх үзлэгт огт хамрагдаж байгаагүй бол Зүүн бүст энэ тоо 9 эмэгтэй тутмын 1 болж буурсан. Харин урьдчилсан үзлэгт хамрагдалт Баруун бүст хамгийн өндөр байгаа бол Улаанбаатар хот, Төвийн бүст хамгийн бага байна.

Хүснэгт 20 Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдалтын байдал, бүсээр

	Огт үгүй	Маш цөөхөн, хол давтамжтай	Жилдээ нэг удаа	Жилдээ 2 ба түүнээс дээш удаа	Шаардлагатай тохиолдолд байнга
Хангайн бүс	15.5%	22.7%	36.1%	11.9%	13.9%
Төвийн бүс	14.9%	30.9%	36.2%	5.3%	12.8%
Баруун бүс	16.5%	15.7%	47.8%	7.0%	13.0%
Зүүн бүс	11.3%	27.5%	39.4%	13.1%	8.8%
Улаанбаатар хот	20.7%	29.8%	32.5%	8.0%	9.0%
Нийт	17.5%	26.8%	36.0%	9.1%	10.5%

Эмэгтэйчүүдээс эрүүл мэндийн үзлэгийг чухалчилдаггүй шалтгааныг тодруулахад 17.2 хувь нь санхүүгийн боломжгүй, 16.8 хувь нь тус үйлчилгээ огт шаардлагагүй гэж үздэг бол 13.8 хувь нь цаг зав гардаггүй, 7.8 хувь нь хаана хандахаа мэддэггүй, 7.5 хувь нь эрүүл мэндийн үйлчилгээ хүртээмжгүй байдаг, 4.1 хувь нь тус шалтгаанаа мэддэггүй хэмээн хариулжээ.

График 76 Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагддаггүй шалтгаан, хувиар

Санхүүгийн боломжгүй хэмээн хариулсан эмэгтэйчүүдийн 14 хувь нь Улаанбаатар хотын оршин суугчид байгаа бол 20 гаруй хувь нь хөдөө орон нутгийн эмэгтэйчүүд байна.

График 77 Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагддаггүй шалтгаан, хот/хөдөөгөөр

Мөн тус үйлчилгээг огт шаардлагагүй, хаана хандахаа мэддэггүй хэмээн хариулсан эмэгтэйчүүдийн дийлэх нь 25 наснаас доош залуу үеийн эмэгтэйчүүд байна. Харин эрүүл мэндийн хүртээмжгүй байдлаас шалтгаалан урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдаж чаддаггүй хэмээн хариулагсдын дийлэнх нь тэтгэврийн насны, мөн хөдөө орон нутгийн эмэгтэйчүүд байна.

Хүснэгт 21 Урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагддаггүй шалтгаан, нийгмийн үеүдээр

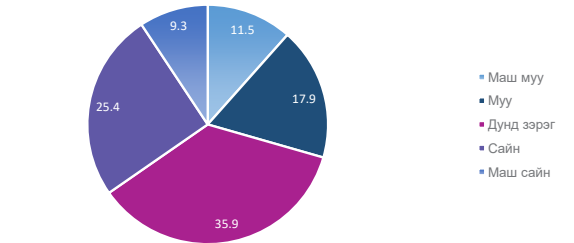
Таны урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагддаггүй шалтгаан юу вэ?

	Шаардлагагүй гэж үздэг	Хаана хандахаа мэддэггүй	Эрүүл мэндийн үйлчилгээ хүртээмжгүй байдаг	Цаг зав гардаггүй	Санхүүгийн боломжгүй байдаг	Мэдэхгүй	Бусад
GenZ	21.9%	15.1%	4.8%	11.0%	14.4%	7.5%	25.3%
GenY	13.9%	4.5%	5.9%	17.8%	18.3%	2.5%	37.1%
GenX	17.2%	4.0%	12.1%	11.1%	20.2%	2.0%	33.3%
GenBB	5.9%	5.9%	23.5%	5.9%	11.8%	5.9%	41.2%
Нийт	16.8%	7.8%	7.5%	13.8%	17.2%	4.1%	32.8%

Монгол Улсын эрүүл мэндийн байгууллагын үйлчилгээ түүний хүртээмжийг эмэгтэйчүүдийн дийлэнх олонх нь буюу 75 гаруй хувь нь төдийлөн сайнаар үнэлээгүй байгааг доорх зургаас харах боломжтой байна. Мөн Улаанбаатар хотын эмэгтэйчүүдийн 36.2 хувь нь эрүүл мэндийн байгууллагыг шаардлагатай үйлчилгээг маш муу, муу үзүүлдэг гэсэн бол бусад бүс нутагт уг үзүүлэлт даруй 10 гаруй хувиар бага байна.

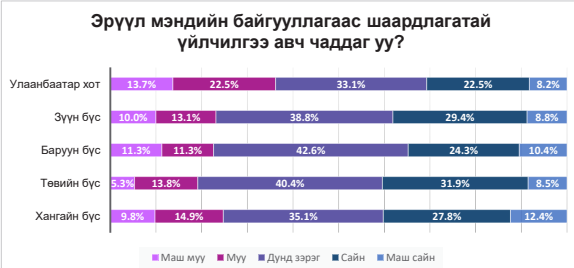
График 78 Эрүүл мэндийн байгууллагаас шаардлагатай үйлчилгээ авч чаддаг эсэх, хувиар

Эрүүл мэндийн байгууллагаас шаардлагатай үйлчилгээ авч чаддаг уу?

Эрүүл мэндийн байгууллагаас шаардлагатай үйлчилгээг авч чадаж буй эсэхийг аймаг бүсээр тодруулахад Төвийн болон Хангайн бүсүүдэд үйлчилгээний хүртээмж сайн, Улаанбаатар хотод хамгийн муу гэсэн үзүүлэлттэй байна.

График 79 Эрүүл мэндийн байгууллагаас шаардлагатай үйлчилгээ авч чаддаг эсэх, бүсээр

Аймгуудаас Дорнод, Завхан, Архангай аймгуудад эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж бусад аймгуудтай харьцуулахад өндөр байгаа бол Баян-Өлгий аймаг болон Налайх дүүрэгт харьцангуй муу байна.

Хүснэгт 22 Эрүүл мэндийн байгууллагаас шаардлагатай үйлчилгээ авч чаддаг эсэх, түүвэрлэсэн байршлаар

Эрүүл мэндийн байгууллагаас шаардлагатай үйлчилгээ авч чаддаг уу?	Маш муу	Муу	Дунд зэрэг	Сайн	Маш сайн
Архангай	12.5%	12.5%	29.2%	31.3%	14.6%
Баян-Өлгий	15.9%	13.0%	43.5%	20.3%	7.2%
Баянхонгор	3.0%	27.3%	39.4%	21.2%	9.1%
Дархан	7.0%	12.3%	38.6%	33.3%	8.8%
Дорнод	7.1%	8.6%	41.4%	34.3%	8.6%
Завхан	4.3%	8.7%	41.3%	30.4%	15.2%
Өвөрхангай	10.6%	12.4%	36.3%	28.3%	12.4%
Сүхбаатар	13.0%	13.0%	37.0%	28.3%	8.7%
Сэлэнгэ	2.7%	16.2%	43.2%	29.7%	8.1%
Хэнтий	11.4%	20.5%	36.4%	22.7%	9.1%
ХУД	15.2%	16.4%	31.5%	26.1%	10.9%
Налайх	5.8%	19.2%	51.9%	13.5%	9.6%
СХД	14.5%	23.9%	30.8%	23.9%	6.9%
Бусад	13.0%	37.0%	31.5%	13.0%	5.6%

Эрүүл мэндийн үзүүлэлтүүдийг бусад хувьсагчуудтай харилцан хамааралтай эсэхийг тодруулахад:

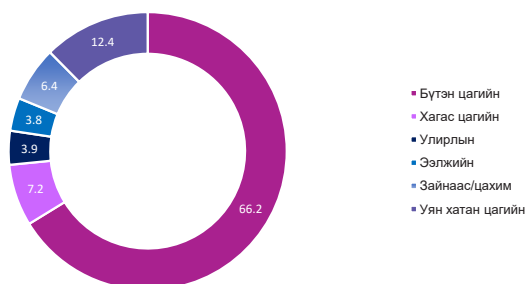
- Биеийн жингийн индекс нь нас, тогтмол зардлаас эерэг, орлогын түвшин, хуримтлалын хэмжээ, англи хэлний түвшин, хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг түвшин зэргээс сөрөг хамааралтай.
- Орлого, хуримтлалын хэмжээ, боловсролын түвшин, англи хэлний мэдрэг нэмэгдэх тусам биеийн эрүүл мэндийн байдлаа өндрөөр үнэлэх хандлагатай.
- Ажил амьдралын баланс сайтай, нийгмийн зүгээс хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэггүй байх тусмаа сэтгэл зүйн эрүүл мэндийн байдал сайн.
- Орлогын түвшин, хуримтлалын хэмжээ, ажил амьдралын баланс, боловсролын түвшин нэмэгдэх тусам өдөр тутамдаа эрүүл хооллох хандлагатай. Мөн эрүүл хооллодог байх тусмаа урьдчилан сэргийлэх үзрэгт хамрагдаж дадсан байна.
- Хангалттай нойр авч амарч чаддаг эсэх нь нас, орлогын түвшин, боловсролын түвшин, англи хэлний түвшнээс эерэг хамааралтай.
- Нас, орлого, боловсролын түвшин нэмэгдэх тусам эмэгтэйчүүд өөрсдийгөө эрүүл, стрессгүй орчинд амьдарч чадаж байна гэж дүгнэсэн бол хүйсийн нийгмээс ялгаварлал мэдэрдэг байх тусмаа амьдарч буй орчноо стресстэй эрүүл бус хэмээн дүгнэсэн байна.

3.7. НИЙГМИЙН ОРОЛЦОО, НИЙГЭМД ЭЗЛЭХ БАЙР СУУРЬ

Ажлын байрны хэлбэрүүдийн тархалтаас харахад Монгол улсад уян хатан хөдөлмөр эрхлэлтийн алгуур бий болж байгаа нь мэдрэгдэж байна. Судалгаанд оролцогчдын 66.2 хувь нь бүтэн цагийн ажил хийдэг бол үлдсэн 33.8 хувь нь ямар нэгэн байдлаар уян хатан цагаар ажилладаг байна. 8 эмэгтэй тутмын 1 нь уян хатан цагийн ажил хийдэг бол 7.2 хувь нь хагас цагийн, 6.4 хувь нь зайнаас ажилладаг.

График 80 Ажиллах хэлбэр, хувиар

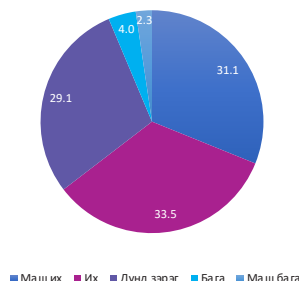
Ажлын байрны хэлбэр

Судалаанд оролцогчид өөрийн хийж буй ажилдаа сэтгэл ханамжтай эсэх асуултад 31.1 хувь нь маш их, 33.5 хувь нь их гэж хариулсан. Өөрөөр хэлбэл 3 хүн тутмын 2 нь өөрийн эрхэлж буй ажилдаа дуртай байдаг байна.

График 81 Эрхэлж буй ажил хийж буй зүйлдээ дуртай эсэх, хувиар

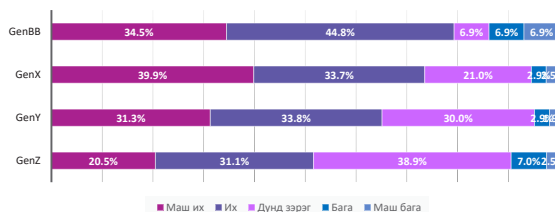
Та өөрийн хийж буй зүйлдээ/ эрхэлж буй ажилдаа дуртай юу?

Хийж буй ажилдаа дуртай эсэхийг үе хоорондын ялгаагаар харвал нас нэмэгдэх тусам сэтгэл ханамж нэмэгддэг болох нь нотлогдож байна. Тухайлбал 5 GenZ тутмын нэг нь л өөрийн хийж буй зүйлдээ маш их дуртай гэж хариулсан бол 5 GenX тутмын 2 нь маш их дуртай гэж хариулсан байна.

График 82 Эрхэлж буй ажил/хийж буй зүйлдээ дуртай эсэх, хувиар, нийгмийн үеүдээр

Та өөрийн хийж буй зүйлдээ/ эрхэлж буй ажилдаа дуртай юу?

Хийж буй ажилдаа дуртай эсэхийг хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар авч үзвэл олон улсын байгууллагад ажилладаг 2 хүн тутмын 1 нь, төрийн байгууллагад

ажилладаг 5 хүн тутмын 2 нь тус тус өөрийн хийж буй ажилдаа сэтгэл хангалуун байгаагаа илэрхийлжээ. Харин гэрийн эзэгтэйчүүдийн 55 хувь нь хийж буй зүйлдээ сэтгэл хангалуун байдаг гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 23 Эрхэлж буй ажил/хийж буй зүйлдээ дуртай эсэх, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлаар

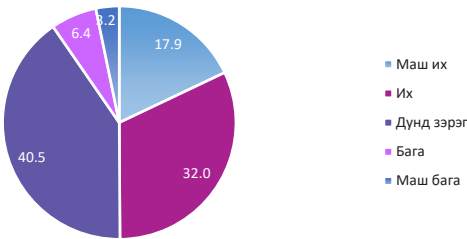
Та өөрийн хийж буй зүйлдээ/ эрхэлж буй ажилдаа дуртай юу?

	Маш их	Их	Дунд зэрэг	Бага	Маш бага
Төрийн байгууллага	41.3%	34.2%	22.3%	1.5%	0.7%
Хувийн байгууллага	20.9%	41.4%	31.3%	5.6%	0.8%
Төрийн бус байгууллагаа	32.0%	32.0%	32.0%	4.0%	0.0%
Улсын байгууллага	26.1%	43.5%	26.1%	4.3%	0.0%
Олон улсын байгууллага	50.0%	25.0%	25.0%	0.0%	0.0%
Хувиараа бизнес эрхэлдэг	33.7%	25.8%	37.1%	2.2%	1.1%
Гэрийн эзэгтэй	30.0%	25.0%	35.0%	2.5%	7.5%
Тэтгэвэрт	22.2%	40.7%	14.8%	7.4%	14.8%
Оюутан	17.4%	28.3%	43.5%	6.5%	4.3%
Малчин	0.0%	40.0%	60.0%	0.0%	0.0%
Хөдөлмөрийн чадваргүй/групп	16.7%	16.7%	50.0%	16.7%	0.0%
Ажил эрхэлдэггүй	21.6%	8.1%	32.4%	18.9%	18.9%
Нийт	31.1%	33.5%	29.1%	4.0%	2.3%

Эрхэлж буй ажлынхаа орчин нөхцөлийн талаар ямар бодитой байгааг тандахад судалдаанд оролцсон эмэгтэйчүүдийн 51.9 хувь нь сэтгэл хангалуун гэсэн бол дөнгөж 9.6 хувь нь үгүй гэж хариулсан.

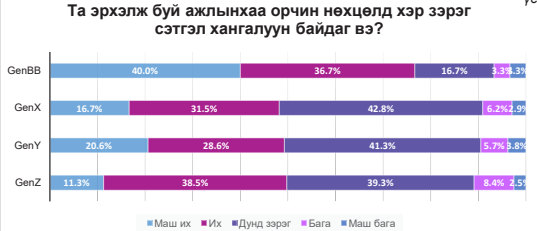
График 83 Эрхэлж буй ажлын орчин нөхцөлдөө сэтгэл хангалуун байдаг эсэх, хувиар

Та эрхэлж буй ажлынхаа орчин нөхцөлд хэр зэрэг сэтгэл хангалуун байдаг вэ?

Ажиллаж буй орчин нөхцөлдөө сэтгэл хангалуун байх нь насны үеүдээр мөн ялгаатай байна. GenBB үеийн ахмадуудын 76.7 хувьд, GenZ үеийн залуучуудын 48.2 хувьд нь сэтгэл ханамжийн түвшин өндөр байна.

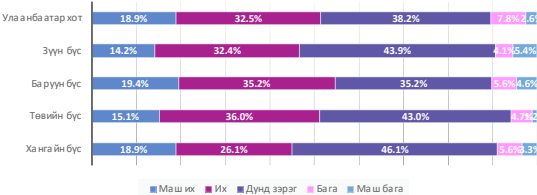
График 84 Эрхэлж буй ажлын орчин нөхцөлдөө сэтгэл хангалуун байдал, нийгмийн үеүдээр

Ажлын орчин нөхцөл хот, хөдөө орон нутгуудаар ялгаатай байгаа эсэхийг графикаас харахад Баруун бүсийн аймгууд болон Улаанбаатар хотод амьдарч буй эмэгтэйчүүд харьцангуй сэтгэл хангалуун байна. Харин Хангайн бүсийн аймгуудад оршин суудаг эмэгтэйчүүдийн 55 хувь нь ажлын орчин нөхцөлдөө сэтгэл хангалуун бус байдаг нь судалгааны үр дүнгээр батлагдлаа.

График 85 Эрхэлж буй ажлын орчин нөхцөлдөө сэтгэл хангалуун байдал, бүсээр

Та эрхэлж буй ажлынхаа орчин нөхцөлд хэр зэрэг сэтгэл хангалуун байдаг вэ?

Түүнчлэн нийгмийн оролцооны түвшинг 10 нийгмийн оролцооны хэлбэрээр тогтоосон ба графикаас харахад

- 10 эмэгтэй тутмын 9 нь сонгуульд саналаа өгдөг,
- 8 нь улс оронд болж буй цаг үеийн мэдээллийг ойр орчимдоо хуваалцдаг,
- 7 нь нийгмийн сайн сайханд чиглэсэн ажлуудад хандив өгч оролцдог,
- 6 нь сошиал болон бусад сувгуудаар бусдад хэрэгцээтэй мэдээ мэдээллийг түгээх замаар нийгэмдээ оролцдог гэж хариулсан байна.

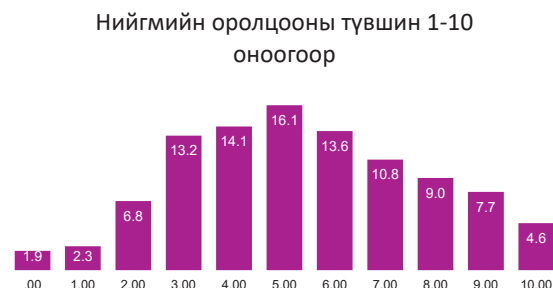
Харин жагсаал цуглаанд оролцох, улс төрийн намд гишүүнчлэх, төлөөллийн байгуулагаараа дамжуулан бодлого боловсруулагчдад өөрсдийн саналыг өгөх зэрэг нийгэмд бодлогын түвшинд нөлөөлөх үйл ажиллагаануудад бага оролцдог нь харагдаж байна.

График 86 Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн оролцооны хэлбэрүүд, хувиар

Нийгмийн оролцооны түвшинг 0-10 оноогоор үнэлэхэд эмэгтэйчүүдийн дийлэнх нь 3-7 оноо авсан байна. Тархалтаас харахад 61.8 хувь нь 5 буюу түүнээс дээш оноо авсан бөгөөд нийгмийн оролцооны түвшин өндөр гарсан байна.

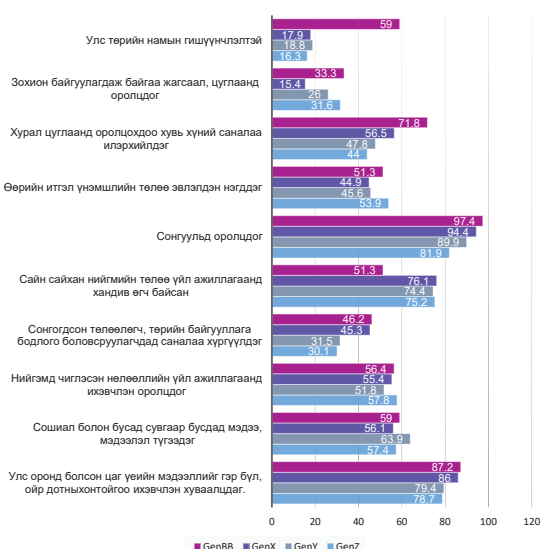
График 87 Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн оролцооны түвшин

Нийгмийн оролцооны хэлбэрүүд насны үечлэлээр нэлээдгүй ялгаатай харагдаж байна. Тухайлбал сонгуулийн оролцоо, улс төрийн намын гишүүнчлэл, хурал цуглаанд оролцох, төлөөллийн байгууллагаараа дамжуулан улс төрийн хэрэгт оролцох гэсэн хэлбэрүүдэд ялгаа ажиглагдсан. Ахмад GenBB үеийнхэн нийгмийн оролцооны дээрх хэлбэрүүдэд бусад үеийнхнээс мэдэгдэхүйц өндөр оролцоотой байдаг бол нийгмийн сайн сайхны төлөө хандив өгөх үйл ажиллагаанд бага оролцдог байна.

График 88 Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн оролцооны хэлбэрүүд, насны үечлэлээр

Нийгмийн оролцооны хэлбэр, үеүдээр

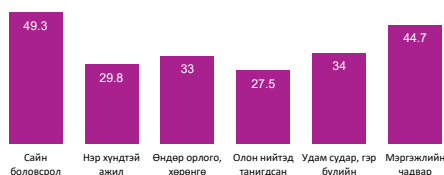
Мөн оролцооны түвшинг үеэр авч үзвэл GenZ үеийнхний 43.6 хувь, GenY үеийн 43.8 хувь, GenX үеийн 48.7 хувь, GenBB үеийн 53.8 хувь нь тус тус нийгмийн оролцоо сайтай буюу 6 болон түүнээс дээш оноо авсан. Энэ нь нийгмийн оролцоо нас ахих тусам нэмэгдэж байгааг илтгэхийн зэрэгцээ үеүдийн нийгмийн оролцооны тухай ойлголт хувьсаж байгааг давхар илэрхийлж байна.

	00	1.00	2.00	3.00	4.00	5.00	6.00	7.00	8.00	9.00	10.00
GENZ	0.7%	2.1%	7.1%	13.1%	15.5%	18.8%	18.4%	8.2%	6.7%	5.3%	5.0%
GENY	3.2%	2.8%	6.9%	13.3%	14.9%	15.1%	10.5%	12.1%	6.3%	9.7%	5.2%
GENX	1.1%	1.8%	6.3%	13.0%	12.6%	15.4%	15.4%	11.2%	14.7%	6.3%	2.1%
GENBB	0.0%	2.6%	5.1%	12.8%	10.3%	15.4%	5.1%	10.3%	17.9%	7.7%	12.8%
Нийт	1.9%	2.3%	6.8%	13.2%	14.1%	16.1%	13.6%	10.8%	9.0%	7.7%	4.6%

Мөн нийгэмд эзлэх байр суурь, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийн талаарх эмэгтэйчүүдийн санаа бодлыг ойлгох үүднээс тэдгээрийг эрэмбэлүүлэх дасгал ажиллуулж, үр дүнг дор нэгтгэв. Эмэгтэйчүүдийн хувьд нийгэмд эзлэх байр суурийг тодорхойлох хамгийн чухал хүчин зүйл бол боловсрол гэж үзсэн бол хоёрдугаарт мэргэжлийн чадвар, 3-рт удам судар, гэр бүлийн дэмжлэг гэж үзсэн байна. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэй хүн нийгмийн статусаар шат ахихад боловсролын, мэргэжлийн болон гэр бүлийн /удмын/ капитал хэрэгтэй гэж үзсэн бөгөөд энэ нь эмэгтэйчүүдийн боловсрол, мэдлэг мэргэжлээ дээшлүүлэхэд ихээхэн ач холбогдол өгдөг нэг шалтгаан байж болно.

График 89 Нийгэмд эзлэх байр суурийг тодорхойлоход чухал байр суурь эзэлдэг хүчин зүйлс, хувиар

Нийгэмд эзлэх байр суурийг тодорхойлоход дараах хүчин зүйлсийг чухалчилдаг байдал

Нийгмийн оролцооны үзүүлэлтүүдийг бусад хувьсагчуудтай харилцан хамааралтай эсэхийг тодруулахад:

- Нас нэмэгдэх тусам нийгмийн оролцооны түвшин нэмэгддэг бөгөөд аливаа нэг газраа удаан оршин суух тусмаа төлөөллийн байгууллагаараа дамжуулж улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох идэвх нэмэгддэг байна.
- Бага насны олон хүүхэдтэй, мөн ам бүлийн тоо олон байх тусмаа нийгмийн оролцоо хязгаарлагддаг.

- Аз жаргалын мэдрэмж нийгмийн оролцооны түвшин хоорондоо харилцан хамааралтай.
- Эмэгтэйчүүд орлого өндөртэй байхаас гадна өрхийн орлогынхоо ихэнх хувийг бүрдүүлдэг байх тусмаа нийгмийн оролцоо сайтай байна. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэйчүүдийн санхүүгийн бие даасан байдал нь нийгмийн оролцооны суурь нөхцөл болж байна.
- Боловсролын түвшин өндөр байх тусмаа нийгмийн оролцоо нэмэгддэг.
- Биеийн болон сэтгэл зүйн эрүүл мэндээ сайнаар үнэлсэн, ажил амьдралын баланс сайтай байх тусмаа нийгэмдээ оролцох боломж өндөр байна.
- Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн зүгээс хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байх тусмаа нийгмийн оролцооны түвшин өндөр байна. Нөгөө талаар нийгмийн амьдралд идэвхтэй оролцдог эмэгтэйчүүд хүйсийн ялгаварлалыг илүүтэйгээр мэдэрдэг байх талтай.

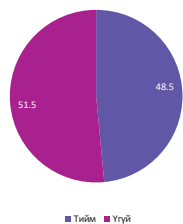
3.8. ЧӨЛӨӨТ ЦАГ, АЖИЛ АМЬДРАЛЫН ТЭНЦВЭР

Амьдралын чанарыг хэмжих хүрээнд эмэгтэйчүүдийн ажил, амьдрал хэр тэнцвэртэй байж, чөлөөт цагаа үр бүтээлтэй, аз жаргалтай өнгөрөөж чаддаг эсэхийг лавшруулан судаллаа.

Судалгаанд оролцсон эмэгтэйчүүдийн 48.5 хувь нь ихэнхдээ илүү цагаар ажилладаг гэж хариулсан бөгөөд энэ нь Үндэсний Статистикийн хорооны 3 хүн тутмын нэг нь илүү цагаар ажилладаг гэсэн үр дүнгээс ялимгүй өндөр байна. Судалгааны үр дүнгүүдийг харьцуулан үзвэл эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдийг бодвол илүү цагаар ажиллах явдал түгээмэл бөгөөд барагцаалбал 2 эмэгтэй тутмын нэг нь энэхүү асуудалтай нүүр тулж

байна. Хэдийгээр Азийн, тэр дундаа хөгжиж байгаа орнуудын хувьд илүү цагаар ажиллах явдал их байдаг ч энэ нь амьдралын чанарыг муутгах, гэр бүлийн болон бусад нийгмийн харилцаанд нөлөөлөхүйц үр дагавартай юм.

График 90 Илүү цагаар ажилладаг эсэх, хувиар
Илүү цагаар ажилладаг эсэх

Ажил, амьдралын тэнцвэртэй байдлыг хэмжих үүднээс дараах асуултуудыг судалгаанд оролцогчдоос тодрууллаа. Хэдийгээр 48.5 хувь нь илүү цагаар ажиллаж, 49.5 хувь нь хийж буй зүйлээсээ болж стресстдэг гэсэн боловч судалгаанд оролцогчдын олонх нь амралт, гэр бүлд гаргах цаг, бүтээмж зэргээ сайтар зохицуулж чаддаг гэж үзсэн байна. Тухайлбал 60.9 хувь нь хангалттай амарч чаддаг, 67.7 хувь нь эрч хүчтэй, бүтээмжтэй ажиллаж чаддаг, 63.6 хувь нь гэр бүлдээ хангалттай цаг зарцуулж чаддаг гэж хариулснаас үзвэл илүү цагаар ажиллах, ажлаас үүдэлтэйгээр стресстэх зэрэг нь ажил, амьдралын тэнцвэрийг дангаараа тодорхойлох хүчин зүйлс биш бололтой.

Хүснэгт 25 Ажил амьдралын балансаа зохицуулж чаддаг эсэх, хувиар
Тийм Үгүй

Ихэвчлэн илүү цагаар ажилладаг	48.5	51.5
Хангалттай амарч чаддаг	60.9	39.1
Өдрийн ихэнх цагт эрч хүчтэй байдаг	67.7	32.3
Ажил болон хувийн амьдралаа тэнцвэртэй зохицуулж чаддаг	79.9	20.1
Гэр бүлдээ хангалттай цаг зарцуулж чаддаг	63.6	36.4
Хийж буй ажлаасаа/ бизнесээсээ болж стресстдэг	49.5	20.5

Эмэгтэйчүүдийн 79.9 хувь нь өөрсдийгөө ажил болон хувийн амьдралаа тэнцвэртэй

зохицуулж чаддаг гэж үзсэнээс үзвэл ажил, амьдралын тэнцвэрийг өөдрөгөөр ойлгодог нь харагдаж байна. Ажил, амьдралын тэнцвэрийн түвшинг тогтооход 59.6 хувь нь тэнцвэртэйгээр зохицуулж чаддаг бол 25.7 хувь нь тэнцвэр алдагдсан гэсэн ангилалд багтсан. Харин үлдсэн 14.7 хувьд нь дундаж буюу анхаарах шаардлагатай гэсэн түвшинд байна.

График 91 Ажил амьдралын балансын түвшин

Эмэгтэйчүүд өдөр тутмын амьдралаа хэрхэн өнгөрүүлж, гэр бүлийн болон ойр зуурын ажлуудад хэдий хэр хугацааг дунджаар зарцуулдгийг судалгаагаар тогтоосон. Хэдийгээр цагийн хуваарилалтыг бүрэн хэмжээгээр илэрхийлж чадахгүй ч голлох үйл ажиллагаануудад хэдий хэр хугацаа зарцуулж байгааг доорх хүснэгтээс барагцаалж болно.

Хүснэгт 26 Өдөр тутмын амьдралын үйл ажиллагаануудад зарцуулдаг хугацаа, минутаар

Үйл ажиллагаанууд	Минут
Та хоногт хэдэн цаг унтдаг вэ?	443
Та өглөөний цай уухдаа дунджаар хэдэн цагийг зарцуулдаг вэ?/минут/	24
Та өдрийн хоолоо идэхдээ дунджаар хэдэн цагийг зарцуулдаг вэ? /минут	33
Та оройн хоол идэхдээ дунджаар хэдэн цагийг зарцуулдаг вэ? /минут	35
Та зөвхөн өөрийн чөлөөт цагтаа зориулж өдөрт дунджаар хэдэн цагийг зарцуулдаг вэ?	92
Та өдөрт дасгал хөдөлгөөн хийхэд дунджаар хэдэн цагийг зарцуулдаг вэ?	39
Та өдөрт ажиллах/суралцахад дунджаар хэдэн цагийг зарцуулдаг вэ?	290

Та өдөрт дунджаар хэдэн цагийг гэрийн ажил хийхэд зарцуулдаг вэ?	139
Та өдөрт дунджаар хэдэн цагийг хүүхдэдээ /тоглох, хичээл давтуулах гэх мэт/ зарцуулдаг вэ?	90
Та сошиал сүлжээ ашиглахад /Facebook, Instagram, twitter г.м/ дунджаар хэдэн цаг зарцуулдаг вэ?	132
Та өдөрт дунджаар хэдэн цагийг утсан харилцаанд зарцуулдаг вэ?	48

Тухайлбал эмэгтэйчүүд 7.38 цагийн унтахад, 4.83 цагийг ажиллаж, суралцахад, 2.2 цагийн интернэт болон сошиал сүлжээ ашиглахад зарцуулдаг бол 3.81 цагийг гэр орны ажил болон хүүхэд харахад зарцуулж, 1.53 цагийг өөрийн чөлөөт цагтаа зарцуулдаг гэж хариулжээ. Өөрөөр илэрхийлбэл өдрийн нийт цагийн 9.6 хувийг гэрийн ажилд, 6.3 хувийг хүүхэддээ, 6.4 хувийг хоол идэх, бэлтгэх зэрэгт зарцуулдаг байна. Цаг зарцуулалтыг хот болон хөдөөд оршин суугаа эмэгтэйчүүдэд ялгаатай эсэхийг авч үзвэл ихээхэн зөрүү байхгүй боловч хотын эмэгтэйчүүд ажиллаж, суралцахад 15 хувиар илүү цагийг зарцуулдаг гэсэн тооцоо гарлаа.

График 92 Амьдралын хэв маягт 7 хоногт дунджаар зарцуулдаг хугацаа, хот/хөдөөгөөр

Мөн ижил байдлаар дараах үйл ажиллагаануудад 7 хоногт зарцуулдаг цагийг асуухад агаарт гарахад 4.7 цагийг зарцуулж байгаа нь сонирхол татлаа. Амьдарч буй орчны агаарын чанараас шалтгаалан 4.7 цагийг дунджаар үр ашиггүй, зардал ихтэй өнгөрдөг бөгөөд агаарын бохирдол буурах тусмаа нийгмийн болон эдийн засгийн томоохон хэмнэлт авчрахаар байна.

Хүснэгт 27 Амьдралын хэрэгцээний үйл ажиллагаанд 7 хоногт зарцуулдаг дундаж хугацаа, цагаар

Та 7 хоногт дунджаар хэдэн цагийг гоо сайхандаа зарцуулдаг вэ?	2.6
Та 7 хоногт дунджаар хэдэн цагийг үзвэр үйлчилгээ үзэхэд зарцуулдаг вэ?	1.1
Та 7 хоногт дунджаар хэдэн цагийг найз нөхөдтэйгөө хөгжилдөхөд зарцуулдаг вэ?	2.3
Та 7 хоногт дунджаар хэдэн цагийг ном уншихад зарцуулдаг вэ?	2.7
Та 7 хоногт дунджаар хэдэн цагийг агаар салхинд гарахад зарцуулдаг вэ?	4.7
Та 7 хоногт дунджаар хэдэн цагийг өөрийн хамрагддаг клуб дугуйланд зарцуулдаг вэ?	1.2

7 хоногт зарим үйл ажиллагаануудад зарцуулдаг цагийг хот, хөдөөгийн ялгаанаас авч үзвэл хотод оршин суудаг эмэгтэйчүүдийн гоо сайхан болон найз нөхөддөө зарцуулах цаг хөдөө оршин суудаг эмэгтэйчүүдээс бага боловч дугуйлан клубт хамрагдахад зарцуулдаг цаг харьцангуй өндөр байна.

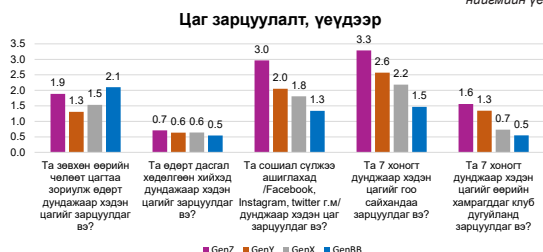
График 93 Амьдралын хэрэгцээний үйл ажиллагаанд 7 хоногт зарцуулдаг дундаж хугацаа, хот/хөдөөгөөр

Түүнчлэн цагаа хэрхэн хуваарилж, хэрхэн зарцуулдаг онцлог нь насны үеүдэд ялгаатай байх магадлалтай учраас нарийвчлан авч үзлээ. GenZ үеийнхэн

сошиал медиа ашиглах, гоо сайхан, дасгал хөдөлгөөн хийх болон дугуйлан клубт бусад үеүдийг бодвол харьцангуй олон цагийг зарцуулах боломжтой байна. Харин зөвхөн өөртөө цаг зарцуулах чадамжийг харвал GenBB болон GenZ үеийнхэн өндөр байгаа нь GenX болон GenY үеийнхэн хөдөлмөрийн зах зээл дээр идэвхтэй байдагтай холбоотой.

График 94 Амьдралын хэрэгцээний үйл ажиллагаанд 7 хоногт зарцуулдаг дундаж хугацаа, нийгмийн үеүдээр

Нэмэлтээр интернэт орчинд цаг заваа хэрхэн өнгөрөөдөг болохыг тодруулсан бөгөөд доорх үр дүн гарлаа. Эмэгтэйчүүд интернэт орчинд хамгийн ихээр олон нийтийн сүлжээ, мэдээ үзэх, цахим нийтлэл унших зэрэгт түлхүү цаг зарцуулдаг бол тоглоом тоглох, блог унших бичих, кино үзэх зэрэгт хамгийн бага цаг зарцуулдаг байна.

График 95 Интернетэд чөлөөт цагаа өнгөрөөдөг байдал

Чөлөөт цаг, ажил амьдралын тэнцвэрийн үзүүлэлтүүдийг бусад хувьсагчуудтай харилцан хамааралтай эсэхийг тодруулахад:

- Нас нэмэгдэх тусам хичээл давуулах, тоглох зэргээр хүүхдэд зарцуулах болон гэрийн ажилд зарцуулах цаг

нэмэгддэг бол үзвэр үйлчилгээ үзэх, гоо сайхандаа анхаарах, сошиал сүлжээ ашиглах, клуб дугуйланд хамрагдах, ном зэрэг цагууд багасч байна. Үүнээс харахад ахмад насны эмэгтэйчүүд ач зээгээ харж, хүмүүжүүлдэг нийтлэг соёл нь тэдгээрийн амьдралын чанарыг бууруулах шалтгаан болдог байх талтай.

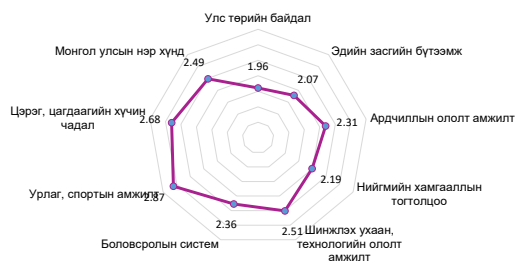
- Бага насны олон хүүхэдтэй, ам бүл олон байх тусмаа өөртөө зарцуулах цаг багасаж, ажиллах суралцах, гоо сайхандаа анхаарах, найз нөхөддөө зарцуулах цаг буурч байна. Өөрөөр хэлбэл хүүхдийн тооноос шалтгаалан эмэгтэйчүүд өөрсдийн сайн сайхны төлөө зарцуулах цагаа хязгаарлах нөхцөл үүсдэг гэдэг нь нотлогдлоо. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэйчүүдийн нийгмийн оролцоог хангах бодлогын орчин, дэд бүтцийн хүртээмж хангалтгүй байгааг шууд бусаар харуулж байна.
- Эмэгтэйчүүд өглөөний цай уухдаа илүү цаг зарцуулдаг байх тусмаа өөрсдийгөө аз жаргалтай хэмээн үнэлсэн. Мөн өөртөө болон хүүхдүүддээ гаргадаг цаг, аз жаргалын үнэлгээ зэрэг нь хүчтэй эерэг хамааралтай байна.
- Өрхийн орлого өндөр байх тусмаа өөртөө чөлөөт цаг гаргаж, дасгал хөдөлгөөн, ажиллаж суралцах, найз нөхөдтэйгээ уулзах зэрэгт олон цаг зарцуулдаг бол гэр орны ажил болон хүүхдэдээ зарцуулах цаг багасдаг байна. Үүнээс харахад эмэгтэйчүүдийн орлого эрэгтэйчүүдээс харьцангуй бага байдаг нь эдгээр ажлуудад илүү цаг зарцуулдагтай холбогддог нь батлагдаж байна.
- Мөн санхүүгийн хувьд бие даасан байх тусмаа өдрийн болон оройн хоол идэхэд зарцуулдаг цаг нэмэгдэж байгаа нь сонирхолтой. Санхүүгийн хувьд бие даасан байх тусмаа ажиллаж, суралцахад илүү цаг зарцуулж, гэр орны ажилд бага цаг зарцуулдаг.
- Боловсролын түвшин өндөр байх тусмаа хоол идэх, дасгал хөдөлгөөн

- хийх, дугуйлан секцэд хамрагдах зэрэгт илүү цаг гаргадаг.
- Англи хэлний түвшин болон гэрийн ажилд зарцуулах цаг, хүүхдэдээ гаргах цаг зэрэг нь сөрөг хамааралтай байна. Харин англи хэлний түвшин, чөлөөт цаг, ажиллах цаг, ном унших, үзвэр үйлчилгээ зэрэг нь эерэг хамааралтай.
- Унтах цаг, чөлөөт цаг, дасгал хөдөлгөөн хийх, сошиал сүлжээнд орох, гоо сайхан, үзвэр үйлчилгээ, агаар салхинд гарах цаг их байх тусмаа өөрийн биеийн эрүүл мэндийг өндрөөр үнэлдэг. Харин чөлөөт цаг, унтах, ажиллах, суралцах, хүүхдэдээ зарцуулах, ном унших, агаар салхинд гарах цаг их байх тусмаа сэтгэл зүйн эрүүл мэндээ өндрөөр үнэлсэн байна.
- Биеийн жингийн индекс нь чөлөөт цаг, гоо сайхан, агаар салхинд гарах, найз нөхөдтэйгээ уулзах, үзвэр үйлчилгээ үзэхэд зарцуулдаг цагтай сөрөг хамааралтай байгаа бол гэрийн ажил, хүүхдэдээ зарцуулдаг цагтай эерэг хамааралтай байна. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэйчүүдийн таргалалт нь нийгмийн шинжтэй байх талтай юм.
- Ажил амьдралын баланс сайх байх тусмаа олон цаг унтдаг, өглөөний цайндаа их хугацаа зарцуулдаг, дасгал хөдөлгөөн хийдэг, өөртөө цаг гаргадгаас гадна гэр орны ажил болон хүүхдүүддээ илүү олон цагийг зарцуулах хандлагатай байна.

спортын амжилт, цэрэг цагдаагийн хүчин чадавх зэрэгт харьцангуй өндөр оноо, улс төрийн нөхцөл байдал, эдийн засгийн бүтээмж зэрэгт хамгийн бага оноог өгсөн. Дэлгэрэнгүй үзүүлэлтийг доорх графикаас лавлаж болно.

График 96 Монгол Улсын нөхцөл байдал, сэтгэл ханамжийн түвшин

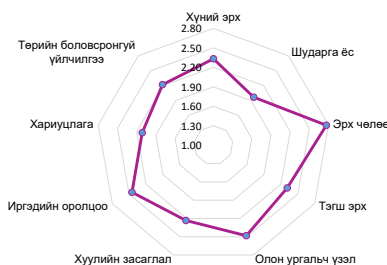
Монгол улсын нөхцөл байдал, сэтгэл ханамжийн түвшин

Ардчиллын үнэт зүйлс Монгол улсад хэр түвшинд бэхжив гэдгийг тодруулахад дараах дундаж оноог өгсөн. Эмэгтэйчүүд Монгол улсын эрх чөлөө, иргэдийн оролцоо, олон ургальч үзлийг дэмждэг байдлыг харьцангуй өндрөөр үнэлсэн бол шударга ёс, тэгш эрх, хариуцлагын үнэт зүйл хамгийн муу бэхэжсэн гэж үзсэн.

График 97 Ардчилалын үнэт зүйлс, сэтгэл ханамжийн түвшин

Ардчилалын үнэт зүйлс, сэтгэл ханамжийн түвшин

Харин эмэгтэйчүүд жендэрийн эрхийн тухай ойлголтуудыг мэддэг эсэхийг субьектив үнэлүүлэхэд нийт эмэгтэйчүүдийн 6.4 хувь нь огт мэдэхгүй, 19.1 хувь нь бараг мэдэхгүй гэж хариулсан буюу 4 эмэгтэй тутмын нэг нь ойлголтын түвшин хангалтгүй байна. Нөгөө талд 12.2 хувь нь маш сайн, 20.7 хувь нь сайн мэднэ, 41.6 хувь нь дунд зэрэг буюу боломжийн түвшинд ойлгодог гэж хариулсан. Үүнээс харахад эмэгтэйчүүдийн жендэрийн тухай ойлголтыг нийтээр

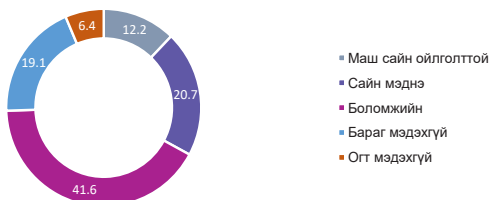
3.9. ЗАСАГЛАЛ, ЖЕНДЭРИЙН ЭРХ

Засаглал болон жендэрийн тухай ойлголт нь маш өргөн хүрээний сэдэв бөгөөд энэхүү судалгаанд хэрэглэхдээ Монгол улсын макро үзүүлэлтүүдийн талаарх сэтгэл ханамж, ардчиллын үнэт зүйлсийн талаарх санал бодол, жендэрийн тухай ойлголттой эсэх, жендэрийн стереотип буюу хэвшмэл ойлголтын түвшин, нийгмийн зүгээс хүйсийн ялгаварлал мэдэрч байсан эсэхийг тус тус тодруулсан. Монгол улсын макро орчны нөхцөл байдлыг эмэгтэйчүүдээр 1-5 оноогоор үнэлүүлэхэд бүхий л салбарт дунджаас доогуур буюу 3-аас доош оноо авсан бөгөөд урлаг,

сайжруулахад чиглэсэн олон нийтийн хөтөлбөрүүдийн хэрэгцээ, шаардлага байна.

График 98 Жендэрийн талаарх ойлголтын түвшин

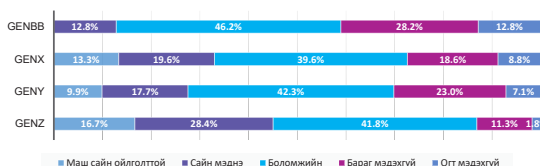
Та жендэрийн эрхийн талаар ойлголтуудыг хэр сайн мэдэх вэ?

Жендэрийн ойлголтыг үе хоорондын ялгаагаар авч үзэхэд чухал ач холбогдолтой ялгаа илэрч байгаа нь залуу үеийн жендэрийн тухай ойлголт сайжирч байгаа явдал юм. Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн үүргийг уламжлалт байдлаар тайлбарласан аливаа хязгаарлалтууд, түүнээс урган гарах нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн үр дагавруудыг ойлгох хөрс залуу үеийнхний дунд бэхжиж байгаа нь илэрхий байна.

График 99 Жендэрийн талаарх ойлголтын түвшин, нийгмийн үеүдээр

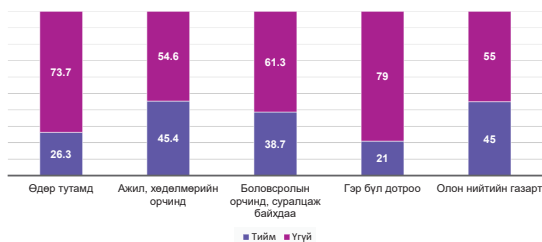
Та жендэрийн эрхийн талаар ойлголтуудыг хэр сайн мэдэх вэ?

Эмэгтэйчүүд нийгмийн зүгээс ямарваа нэгэн байдлаар хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг эсэхийг мөн тодрууллаа. Доорх хүснэгтээс харахад ойролцоогоор 4 эмэгтэй тутмын нэг нь өдөр тутамд, 2 эмэгтэй тутмын нэг нь ажил хөдөлмөрийн орчинд, 3 эмэгтэй тутмын нэг нь боловсрол, сургалтын орчинд, 5 эмэгтэй тутмын нэг нь гэр бүл дотроо, 2 эмэгтэй тутмын нэг нь олон нийтийн газарт тус тус хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг хэмээн хариулсан. Эдгээр тоонууд харьцангуй өндөр байгаа нь соёлын шалтгаантай байж болох талтай.

График 100 Хүйсийн ялгаварлал мэдэрч байсан эсэх, хувьшар

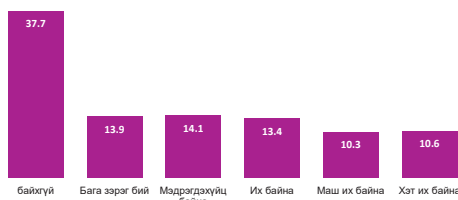
Хүйсийн ялгаварлал мэдэрч байсан эсэх

Хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг явдлыг зургаан түвшнээр үнэлэн харвал 37.7 хувь нь огт мэдэрдэггүй, харин 47.3 хувь нь ямарваа нэгэн байдлаар мэдэрдэг нь тогтоогдсон.

График 101 Эмэгтэйчүүдийн хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байдал

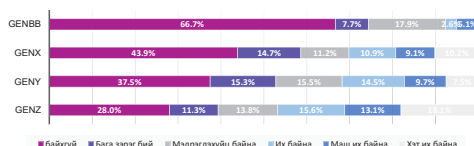
Эмэгтэйчүүдийн хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байдал

Энэхүү үзүүлэлт мөн үе хооронд ихээхэн ялгаатай байгаа бөгөөд залуу үеийнхэн хүйсийн ялгаварлал илүү мэдэрдэг бол ахмад үеийн харьцангуй бага мэдэрдэг гэж хариулсан. Энэ нь бодит байдал гэхээс илүү нийгэм дэх хүйсийн хэвшмэл ойлголтууд багасаж, нийгмийн хөгжлийн түвшин ахиж байгаатай дам холбоотой юм.

График 102 Эмэгтэйчүүдийн хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байдал, нийгмийн үеүдээр

Эмэгтэйчүүдийн хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байдал

Харин нийгэмд тогтсон хэвшмэл ойлголтуудыг лавшруулан асуухад дараах хариултуудыг өгсөн. Эмэгтэйчүүдийн 40.5 хувь нь хүүхдийг ээж нь түлхүү харах ёстой, 46.9 хувь нь эмэгтэйчүүд гэр орны ажилд эрэгтэйчүүдээс илүү тохирно гэж хариулсан бол 39.8 хувь нь эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс бага орлоготой байж болно, 16 хувь нь эмэгтэйчүүд дээд түвшний албан тушаалд тохирохгүй,

19.7 хувь нь эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс нийгэмд дээгүүр байр суурь эзэлнэ гэж тус тус үзжээ.

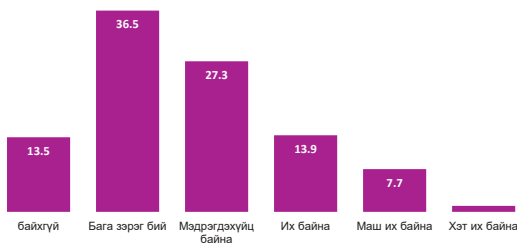
Хүснэгт 28 Нийгэмд тогтсон хэвшмэл ойлголтууд, хувиар

	Тийм	Үгүй
Бага насны хүүхдээ ээж нь түлхүү харах ёстой	40.5	59.5
Эмэгтэйчүүдийн орлого эрчүүдийнхээс доогуур байгааг тэвчиж болно	39.8	60.2
Ар гэрийн ажил эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс болхи байдаг	53.1	46.9
Эмэгтэйчүүд бол сайн гүйцэтгэгч болохоос шийдвэр гаргах түвшинд тохирохгүй	16	84
Эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс доогуур байр суурьтай байдаг нь Монголчуудын уламжлалт хандлага тул хүлээн зөвшөөрөхөөс аргагүй.	19.7	80.3

Нийгэмд тогтсон хэвшмэл ойлголтын хандлагыг таван түвшинд ангилан үзвэл 2 эмэгтэй тутмын нэг нь хэвшмэл ойлголттой, түүнийгээ хүлээн зөвшөөрдөг бол 13.5 хувь нь эмэгтэйчүүдийн үүргийн тухай хэвшмэл ойлголтуудыг огт хүлээн зөвшөөрдөггүй байна.

График 103 Эмэгтэйчүүдийн дундах жендерийн хэвшмэл ойлголтын түвшин

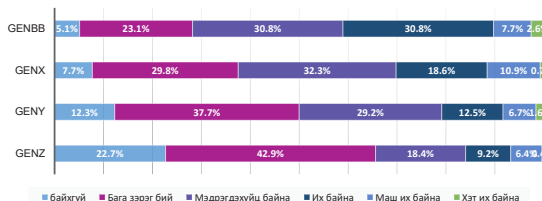
Эмэгтэйчүүдийн дундах жендерийн стереотипийн түвшин

Мөн хэвшмэл ойлголтын түвшин нь үе хоорондын ялгаа ихтэй буюу залуу үеийнхэн ахмад үеийнхнийг бодвол хэвшмэл ойлголт багатай байна. Тухайлбал GenZ үеийн 5 эмэгтэй тутмын 1, GenY үеийн 8 эмэгтэй тутмын 1, GenX үеийн 13 эмэгтэй тутмын 1, харин GenBB үеийн 20 эмэгтэй тутмын нэг нь жендерийн хэвшмэл ойлголтуудыг огт хүлээн зөвшөөрдөггүй гэжээ.

График 104 Эмэгтэйчүүдийн дундах жендерийн хэвшмэл ойлголтын түвшин, насны үеэлэлээр

Эмэгтэйчүүдийн дундах жендерийн стереотипийн түвшин

Засаглал, жендерийн үзүүлэлтүүдийг бусад хувьсагчуудтай харилцан хамааралтай эсэхийг тодруулахад:

- Орлогын түвшин нэмэгдэх тусам Монгол улсад эрх чөлөө, олон урьгалч үзлийг илүү сайн бэхэжсэн гэж үзсэн бол хариуцлага, жендерийн ойлголт муу бэхэжсэн гэж үзсэн байна. Мөн орлогын түвшин нэмэгдэх тусмаа хүйсийн нийгмийн үүргийн тухай хэвшмэл ойлголт багасдаг.
- Эмэгтэйчүүдийн хуримтлал ихтэй байх тусмаа нийгмийн зүгээс хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг гэжээ.
- Боловсролын түвшин нэмэгдэх тусмаа Монгол улсын эрх чөлөө, хүний эрх, олон урьгалч үзлийг дэмждэг байдал зэрэг нь сайн бэхэжсэн гэж үздэг бөгөөд хэвшмэл үзлийн түвшин багасч байна.
- Англи хэлний түвшин сайтай байх тусмаа Монгол улсын шударга ёс, тэгш эрх, хариуцлага, төрийн үйлчилгээний нөхцөл байдал маш муу байгаа хэмээн үнэлсэн байна. Харин эрх чөлөөний үзүүлэлт сайн гэж үзжээ. Мөн англи хэлний мэдлэг сайтай эмэгтэйчүүдийн жендерийн тухай ойлголт өндөр бөгөөд нийгмийн зүгээс ялгаварлал ихээр мэдэрдэг байна. Эдгээр дүгнэлтүүд олон гадаад хэл ашигладаг эмэгтэйчүүдийн хувьд мөн үнэн болох нь судалгаагаар харагдаж байна.
- Нийгмийн оролцооны түвшин нэмэгдэх тусмаа Монгол улсад хүний эрхийн ойлголтууд, үнэ цэнэ сайн бэхэжсэн гэж үзсэн байна.

3.10. УЛС ТӨРИЙН ОРОЛЦОО

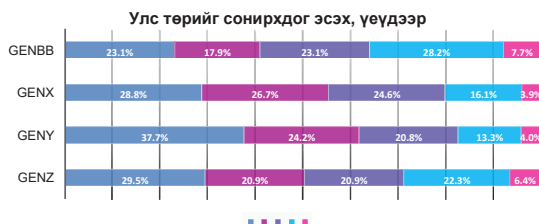
Эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцооны түвшинг тогтоохдоо улс төрийн мэдлэг, холбогдох туршлага, хандлагыг тодруулах 9 асуултын дагуу 1-5 оноогоор үнэлүүлсэн. Доорх графикт үзүүлсэн үр дүнг харахад эмэгтэйчүүд улс төрийг төдийлөн сонирхдоггүй, улс төрчдийг сайн танидаггүй, улс төрийн намуудын үзэл баримтлалыг сайн ялгаж мэддэггүй гэсэн хариултыг өгсөн байна. Харин сонгуульд оролцож, сайтар бодож дүгнэсний үндсэн дээр сонголтоо хийх замаар улс төрд оролцдог гэжээ.

График 105 Эмэгтэйчүүдийн улс төрийн оролцооны байдал

Улс төрийн оролцооны зарим үзүүлэлтийг нарийвчлан авч үзэж дараах үр дүнгүүдийг гаргалаа. Тухайлбал улс төр сонирхдог эсэхийг үе хоорондын ялгаагаар харахад GenY үеийнхний улс төрийн сонирхол хамгийн бага буюу 6 хүн тутмын нэг нь л сонирхдог гэсэн хариултыг өгсөн. Харин энэ тоо GenBB үеийнхэнд 35.9 хувь байгаа нь 3 хүн тутмын нэг гэсэн үг юм.

График 106 Эмэгтэйчүүдийн улс төрийг сонирхдог эсэх, насны үечлэлээр

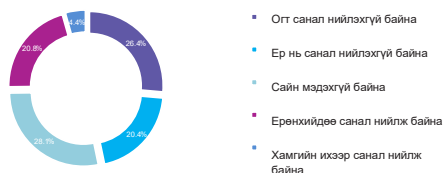

Судалгаанд оролцогчдын 26.4 хувь нь улс төрийн намуудын үзэл баримтлалын ялгааг огт мэддэггүй бол дөнгөж 4.4 хувь нь маш ойлголттой хэмээн хариулсан. Ерөнхий хандлагаар бол эмэгтэйчүүдийн улс төрийн мэдлэгийг илтгэх үзүүлэлтүүд

маш доогуур байгаа нь тэдний улс төрийн боловсролыг сайжруулах шаардлагыг илтгэж байна.

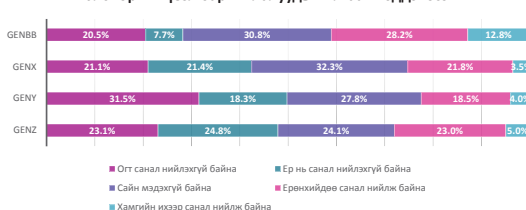
График 107 Улс төрийн үзэл баримтлалуудын ялгааг мэддэг эсэх

Улс төрийн үзэл баримтлалуудын ялгааг мэддэг эсэх

Харин улс төрийн үзэл баримтлалуудын ялгааг мэддэг эсэхийг асуухад GenY болон GenX үеийнхэн хамгийн бага мэдлэгтэй бөгөөд ойролцоогоор 4 хүн тутмын нэг нь ойлгодог гэж хариулсан бол GenBB үеийн 5 эмэгтэй тутмын 3 нь улс төрийн үзэл баримтлалын ялгааг мэднэ гэж хариулсан байна.

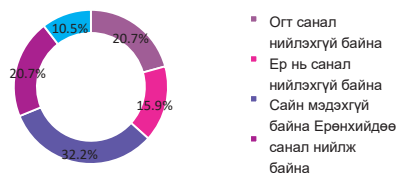
График 108 Улс төрийн үзэл баримтлалуудын ялгааг мэддэг эсэх, насны үечлэлээр

Сонгуулийн тогтолцооны ялгааг 5 эмэгтэй тутмын 1 нь огт мэддэггүй, харин 10 эмэгтэй тутмын 1 нь маш сайн ойлголттой байдаг.

График 109 Сонгуулийн тогтолцооны ялгааг (мажоритар, пропорциональ) мэддэг эсэх

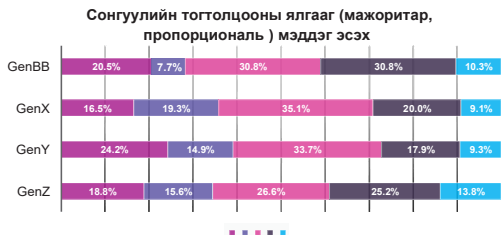
Сонгуулийн тогтолцооны ялгааг (мажоритар, пропорциональ) мэддэг эсэх

Энэхүү үзүүлэлтийг үе хоорондын ялгаагаар тогтооход GenX болон GenY үеийнхний сонгуулийн тогтолцооны мэдлэг бусад үеүдээс харьцангуй доогуур байгаа бөгөөд 3 хүн тутмын 1 нь л мажоритар болон пропорциональ тогтолцооны ялгааг мэднэ хэмээн хариулсан. Харин энэ үзүүлэлт GenBB болон GenX үеийн хувьд 40 орчим хувьтай байна. Үүнээс харахад улс төрийн ойлголтуудын тухай

мэдлэгийг залуу үеийнхэн өмнөх үеэ бодвол илүү сайн эзэмшиж байгаа бөгөөд ахмад үеийнхэн туршлага мэдлэг дээрээ үндэслэн илүү сайн ойлгодог бололтой.

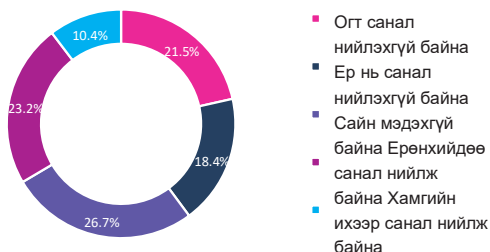
График 110 Сонгуулийн тогтолцооны ялгааг (мажоритар, пропорциональ) мэддэг эсэх, насны үечлэлээр

Эмэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээ улс төрд дэмждэг эсэхийг мөн тодруулахад 21.5 хувь нь огт дэмждэггүй, 18.4 хувь нь бараг дэмждэггүй гэсэн бол 33.6 хувь нь ямар нэгэн байдлаар дэмждэг гэдгээ илэрхийлсэн. Өөрөөр хэлбэл эмэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээ дэмждэггүй гэсэн нийгэмд тогтсон ойлголт байдаг нь үнэний хувьтай юм.

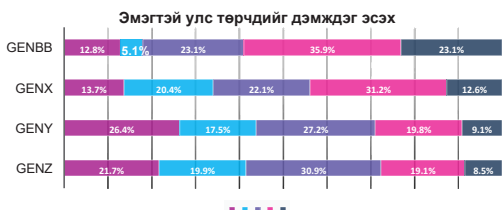
График 111 Эмэгтэй улс төрчдийг дэмждэг эсэх

Эмэгтэй улс төрчдийг дэмждэг эсэх

Уг үзүүлэлт үе хооронд ихээхэн ялгаатай бөгөөд залуу үеийнхэн буюу GenY болон GenZ үеийнхэн эмэгтэйчүүдийг шийдвэр гаргах түвшинд илүүтэй дэмжиж байна.

График 112 Эмэгтэй улс төрчдийг дэмждэг эсэх, насны үечлэлээр

Улс төрийн оролцооны үзүүлэлтүүдийг бусад хувьсагчуудтай харилцан хамааралтай эсэхийг тодруулахад:

- Эмэгтэйчүүд сонгуулийн тогтолцооны болон намуудын үзэл баримтлалын талаарх мэдлэг өндөр, өөрийн гэсэн улс төрийн итгэл үнэмшилтэй,

улс төрийг сонирхдог байх тусмаа нийгмийн хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байна. Эсвэл хүйсийн ялгаварлал мэдэрдэг байх тусмаа улс төрийн мэдлэг, хандлага сайжирдаг байх талтай.

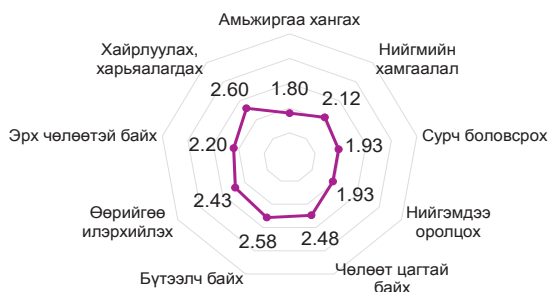
- Жендэрийн хэвшмэл ойлголттой байх тусмаа эмэгтэйчүүдийг улс төрд дэмждэггүй, улс төрийн мэдлэг сул, улс төрийн сонирхол багатай байдаг байна. Өөрөөр хэлбэл улс төр бол эмэгтэйчүүдийн ажил биш гэж үздэг хэвшмэл ойлголт эмэгтэйчүүдэд түгээмэл байна.
- Ажил амьдралын баланс сайтай эмэгтэйчүүд улс төрийн мэдлэг, сонирхлоосоо үл хамааран улс төрийн оролцоо сайтай, эмэгтэйчүүдийг улс төрд дэмждэг.
- Нийгмийн оролцооны түвшин болон улс төрийн оролцооны түвшин эерэг хамааралтай буюу нийгэмдээ идэвх зүтгэлтэй оролцдог эмэгтэйчүүдийн улс төрийн мэдлэг, туршлага, хандлага сайн байна.
- Улс төрийн оролцооны үзүүлэлтүүд англи хэлний түвшнээс эерэг хамаарч байна. Харин улс төрд эмэгтэйчүүдийг дэмждэг эсэх нь англи хэлний түвшнээс төдийлөн хамаардаггүй.
- Эмэгтэйчүүд санхүүгийн хувьд бие даасан байх тусмаа улс төрийн мэдлэг, оролцоо сайтай байдаг. Харин улс төрийн сонирхдог эсэх нь санхүүгийн байдлаас үл хамаардаг байна.
- Нас нэмэгдэх тусмаа улс төрийн тогтсон итгэл үнэмшилтэй, сонгуульд идэвхтэй оролцдог, өөрийн саналын үнэ цэнийг мэддэг байна. Мөн нийгэмд танигдсан улс төрчдийг сайтар таньдаг гэж хариулсан.
- Ам бүлийн тоо олон байх тусмаа эмэгтэйчүүдийн намуудын болон сонгуулийн тогтолцоо болон улс төрчдийн тухай мэдлэг бага, улс төрийн сонголтондоо хайнга ханддаг гэсэн үр дүн тус тус гарлаа.

3.11. ЭМЭГТЭЙЧҮҮДИЙН АМЬДРАЛЫН ЧАНАР БА КОВИД-19 ЦАР ТАХЛЫН НӨЛӨӨЛӨЛ

Цаг үеийн нөхцөл байдалтай уялдуулан эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарт цар тахлын нөлөөлөл хэрхэн туссаныг судалсан бөгөөд Макс Нээфийн ангиллын дагуух хэрэгцээг хангасан түвшин болон эдийн засаг, нийгмийн зарим үйл ажиллагаануудад үзүүлсэн нөлөөг тус тус нарийвчлан үнэллээ.

Цар тахлын нөлөөлөл дараах 9 суурь хэрэгцээнд хэрхэн туссаныг авч үзэхдээ 5 болон 4 оноог эерэг, 3 оноог дундаж, 2 болон 1 оноог сөрөг нөлөөлөлтэй гэж тохируулсан болно. Үнэлгээнээс харахад эмэгтэйчүүд хэрэгцээний ангиллаас үл хамааран цар тахлын нөлөөлөл сөрөг байсан хэмээн үзсэн байна. Тэр дундаа эмэгтэйчүүдийн амьжиргаагаа хангах, сурч боловсрох, нийгэмдээ оролцох хэрэгцээнд хамгийн сөргөөр нөлөөлсөн бол хайрлуулах, харьяалагдах, бүтээлч байх, чөлөөт цагтай байх хэрэгцээнд харьцангуй багаар нөлөөлсөн гэжээ.

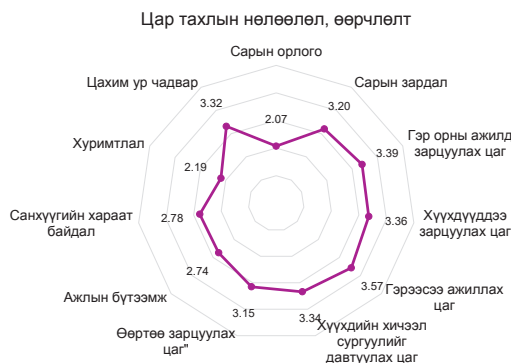
График 113 Цар тахлын нөлөөлөл ба хэрэгцээгээ хангах түвшин
Цар тахлын нөлөөлөл ба хэрэгцээгээ хангах түвшин

Харин дараах үзүүлэлтүүд өссөн эсвэл буурсан эсэхийг үнэлүүлэхэд сарын дундаж орлого, хуримтлалын хэмжээ, санхүүгийн бие даасан байдал, ажлын бүтээмжийг цар тахлын нөлөөллөөр буурсан гэж үзсэн бол гэрээс ажиллах цаг, гэр орны ажилд зарцуулах цаг, хүүхдийн хичээл давтуулах цаг, сарын зардал нэмэгдсэн гэж үзсэн байна. Цар тахлын нөлөөллөөр эмэгтэйчүүдийн амьжиргааны үзүүлэлтүүд буурч, гэр орны болон хүүхдүүдэд зарцуулах цалин хөлсгүй хөдөлмөрт зарцуулж буй цаг нэмэгдсэн нь

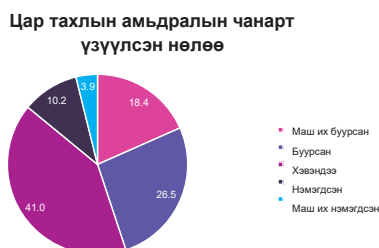
тэдний эдийн засгийн оролцоонд сөргөөр нөлөөлөх нь дамжиггүй.

График 114 Цар тахлын нөлөөлөл, өөрчлөлт

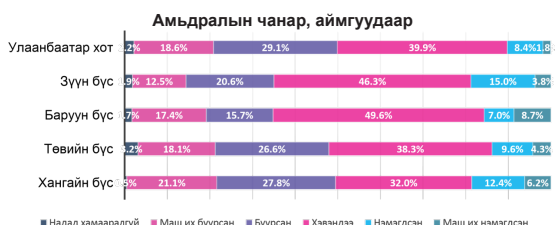
Эдгээр үзүүлэлтүүдийг тус бүрт нь нарийвчлан авч үзвэл дараах үр дүнгүүд харагдана. Эмэгтэйчүүдээс цар тахал амьдралын чанарт хэрхэн нөлөөлснийг асуухад 44.9 хувь нь ямар нэг түвшинд сөргөөр, 14.1 хувь нь эерэгээр, 41 хувь нь хэвэндээ гэж хариулсан байна.

График 115 Цар тахлын амьдралын чанарт үзүүлсэн нөлөө

Цар тахал амьдралын чанарт хэрхэн нөлөөлснийг бүсчлэн харвал Улаанбаатар хотын оршин суугч эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарт хамгийн сөргөөр нөлөөлсөн бол Зүүн болон Баруун бүсэд бусад бүсүүдтэй харьцуулахад сөрөг нөлөөлөл бага байна.

График 116 Цар тахлын амьдралын чанарт үзүүлсэн нөлөө, бүсээр

9 эмэгтэй тутмын 1-т нь гэр орны ажилд зарцуулах цаг маш их нэмэгдсэн, 5 эмэгтэй тутмын 2-т нэмэгдсэн бол 10 эмэгтэй тутмын 3 нь хэвэндээ, 6 эмэгтэй

тутмын 1 нь ямар нэг хэмжээнд буурсан гэж хариулсан.

График 117 Цар тахлын үед гэр орны ажилд зарцуулах цаг өөрчлөгдсөн байдал

Цар тахлын нөлөөгөөр 4 эмэгтэй тутмын 1-т нь санхүүгийн бие даасан байдал сайжирсан гэж үзсэн бол 36.2 хувьд нь энэ үзүүлэлт буурсан гэжээ.

График 118 Цар тахлын үед санхүүгийн бие даасан байдалд нөлөөлсөн байдал

Цар тахлын нөлөөгөөр эмэгтэйчүүдийн өөртөө зарцуулах цаг төдийлөн буураагүй байна. Харин судалгаанд оролцогчдын 42.5 хувь нь өөрт зарцуулах цаг нэмэгдсэн гэж хариулсан нь сонирхолтой.

График 119 Цар тахлын үед өөртөө зарцуулах цагт орсон өөрчлөлтийн байдал

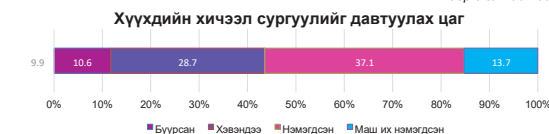
Нийт 51.7 хувь нь хүүхдэд зарцуулах цаг нэмэгдсэн гэж үзсэн бол дөнгөж 18.4 хувь нь буурсан гэж хариулсан байна.

График 120 Цар тахлын үед хүүхдүүдэд зарцуулах цагт орсон өөрчлөлтийн байдал

Мөн ялгаагүй хүүхдийн хичээл сургуулийг давтуулах цаг нэмэгдсэн бөгөөд 2 эмэгтэй тутмын 1 нь нэмэгдсэн, 10 эмэгтэй тутмын 1 нь буурсан гэж үзсэн.

График 121 Цар тахлын үед хүүхдийн хичээл сургуулийг давтуулах цагт орсон өөрчлөлтийн байдал

Ажлын бүтээмжийн хувьд сөрөг үр дүн гарсан бөгөөд 42.1 хувь нь ажлын бүтээмж буурсан, 23 хувь нь нэмэгдсэн, 34.8 хувь нь хэвэндээ байна гэж хариулсан. Энэ нь цахим ур чадвар, гэрээс ажиллах нөхцөл зэргээс шалтгаалж байгаа.

График 122 Цар тахлын үед ажлын бүтээмжид орсон өөрчлөлтийн байдал

Эмэгтэйчүүдийн 47.5 хувь нь цахим ур чадвар сайжирсан гэж үзсэн бол 22.4 хувь нь сайжирсан зүйл байхгүй гэж хариулсан нь цар тахлын эерэг нөлөөллийн нэг юм.

График 123 Цар тахлын үед цахим ур чадварт орсон өөрчлөлтийн байдал

Цар тахлын нөлөөллөөр эмэгтэйчүүдийн санхүүгийн байдал муудсаны нэг нь хуримтлал багассан явдал юм. Дөнгөж 9.6 хувь нь хуримтлалаа нэмэгдүүлж чадсан бол 61.5 хувь буюу 3 эмэгтэй тутмын 2-ынх нь хуримтлал буурсан байна.

График 124 Цар тахлын үед хуримтлалд орсон өөрчлөлтийн байдал

Сарын дундаж орлого зарлагын үзүүлэлтүүдийг бүсчлэн авч үзэхэд Зүүн бүст сөрөг нөлөөлөл харьцангуй бага, Хангайн бүс болон Улаанбаатар хотод хамгийн өндөр байна. Тухайлбал Хангайн бүсэд оршин суугч эмэгтэйчүүдийн 67.1, Улаанбаатар оршин сууж буй эмэгтэйчүүдийн 67 хувь нь тус тус цар тахлын нөлөөллөөр орлого буурсан гэж хариулсан. Нөгөө талд Улаанбаатар хот болон Төвийн бүсэд зардал хамгийн ихээр нэмэгдсэн бөгөөд 2 эмэгтэй тутмын нэг нь цар тахлын нөлөөгөөр сарын дундаж зардал өссөн гэж хариулсан байна.

График 125 Цар тахлын үед сарын орлогын өөрчлөлт, бүсээр

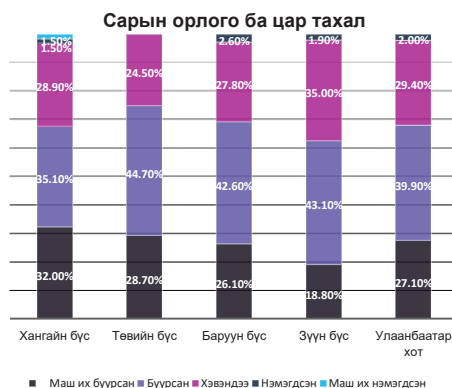
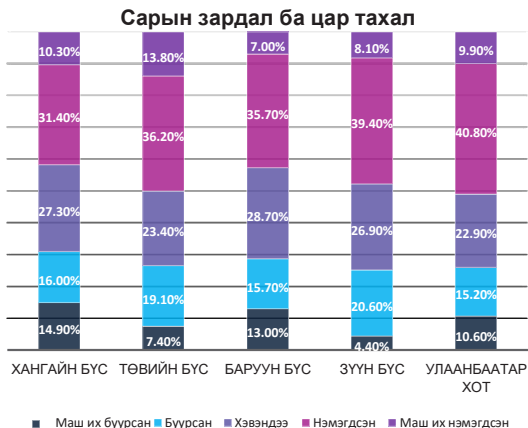

График 126 Цар тахлын үед сарын зардлын өөрчлөлт, бүсээр

Цар тахлын нөхцөл байдал удаан үргэлжилж, нийгэм эдийн засгийн бүхий л салбарт нөлөөлж, амьдралын чанар буурах нэг нөхцөл болж байгаа тул эмэгтэйчүүд цар тахлыг даван туулахын төлөө санхүүгийн хувьд хэдий хэмжээний золиос гаргах боломжтойг буюу төлөхөд бэлэн байдлыг таамаглах үүднээс төсөөлмөл асуултаар мэдээлэл цуглуулав.

Ойролцоогоор судалгаанд оролцсон 5 эмэгтэй тутмын нэг нь ямар ч хамаагүй үнээр цар тахлын даван туулахыг хүсч байсан бол 4 эмэгтэй тутмын нэг нь санхүүгийн хувьд ямар нэгэн золиос гаргаж чадахгүй гэсэн байна. 14.1 хувь нь нэг сарын орлоготойгоо дүйцэхүйц хэмжээний санхүүгийн золиос гаргах чадамжтай байгаа бол 40.5 хувь нь тухайн өвчнийг туссан тохиолдолд гарах зардлыг төлөхөд бэлэн гэжээ. Үүнээс харахад 59.2 хувь нь нэг сарын бүхий л орлого зориулахад бэлэн, 73.2 хувь нь өөрийн сарын орлогын 40-өөс илүү хувийг зарцуулахад бэлэн байгаа нь цар тахлын нөхцөл байдал төдий чинээ дарамт учруулж байна гэсэн үг юм.

График 127 Ковид-19-ыг даван туулах бэлэн байдал /төсөөлмөл асуулт/

Цар тахлын нөлөөллийн үзүүлэлтүүдийг бусад хувьсагчуудтай харилцан хамааралтай эсэхийг тодруулахад:

- Нас залуу байх тусмаа цар тахал сарын орлогод сөргөөр нөлөөлж, хүүхдэд зарцуулах цаг ихээр нэмэгдсэн гэжээ.
- Ам бүл олонтой байх тусмаа сарын орлого буурч, хуримтлал багассан бөгөөд өөртөө зарцуулах цаг багасаж, оронд нь хүүхдэд зарцуулах цаг нэмэгдсэн гэж үзсэн.
- Бага насны олон хүүхэдтэй эмэгтэйчүүд гэрээс ажиллах цаг нэмэгдсэн ч ажлын бүтээмж буурсан байна.
- Орлогын түвшин бага байх тусмаа цар тахлын үзүүлэх нөлөө өндөр байна. Өөрөөр хэлбэл санхүүгийн хувьд өндөр орлоготой бүлэгт цар тахлын нөхцөл байдал эерэгээр, бага орлоготой бүлэг маш сөргөөр нөлөөлсөн байна. Орлого өндөр байх тусмаа өөртөө зарцуулах цаг нэмэгдэж, ажлын бүтээмж, цахим ур чадвар сайжирч, хуримтлал нэмэгдсэн байна.
- Хамгийн сонирхолтой нь орлого өндөртэй байх тусмаа цар тахлыг даван туулахын төлөө төлөхөд бэлэн байдал буурч байна. Үүнээс харахад өндөр орлоготой бүлэгт цар тахлын нөлөөлөл төдийлөн мэдэгдэхгүй байгаа учраас ямар нэгэн санхүүгийн золиос гаргахыг хүсэхгүй байгаа бол эсрэгээрээ орлого багатай хэсэгт хүндээр нөлөөлж байгаа тул их хэмжээний санхүүгийн золиос гаргахад бэлэн байна.
- Цар тахлын үед хуримтлал багатай эмэгтэйчүүдийн хүүхдэдээ зарцуулах цаг багассан.
- Цар тахал боловсрол түвшин доогуур, англи хэлний түвшин муу эмэгтэйчүүдийн сарын орлогод сөргөөр нөлөөлсөн байна.
- Биеийн болон сэтгэл зүйн эрүүл мэндээ муугаар үнэлэх тусмаа цар тахлыг даван туулахын төлөө төлөхөд бэлэн байдал өндөр байна.

4. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг хэмжих арга зүйг олон улсад болон дотоодод судлагдсан эрдэм шинжилгээний болон практик зорилготой тайлангуудын мэдээлэл, үр дүнд үндэслэн боловсруулж, үндэсний хэмжээнд төлөөлөх чадвартай 1110 эмэгтэйг хамруулан тоон судалгааг хийлээ. Энэхүү тоон судалгааны үр дүнг дэмжих үүднээс баримт бичгийн судалгааг мөн гүйцэтгэсэн бөгөөд эмэгтэйчүүдийн чанарыг дээшлүүлэх бодлогын орчинг шинжилж, үндсэн хуулиар олгогдсон иргэний эрхийн хэрэгжилтийг статистик тоо мэдээллээр бататган харууллаа.

Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарыг Монгол улсад хэрхэн судалсныг тоймлон харвал энэ төрлийн судалгаа дутмаг, үндэсний хэмжээнд хэмжих оролдлогууд цөөн байгаагаас гадна амьдралын чанарын тухай ойлголтыг цогц байдлаар авч үзсэн судалгаа хараахан гараагүй байна. Тиймээс судалгааны практик ач холбогдол нь цаашид амьдралын чанарыг судалгаануудыг сайжруулах, эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарын үзүүлэлтүүдийг хугацаагаар харьцуулан үзэх нэгэн чухал эх сурвалж болоход оршино.

Амьдралын чанарыг нийт 10 дэд үзүүлэлтээр хэмжиж тус бүрт нь субъектив болон объектив үнэлгээ, тэдгээрийн шалтгаан, харилцан хамаарлыг тодруулсан бөгөөд үр дүнгүүдийг дэд хэсэг бүрт нарийвчлан танилцуулсан болно.

Тоон судалгааны үр дүнг харахад эмэгтэйчүүд өрхийн орлогын 43.4 хувийг бүрдүүлдэг боловч санхүүгийн шийдвэрийг бие даан гаргаж чаддаггүй, орлогын эх үүсвэр цөөн. Тиймээс цалин, гэр бүлийн дэмжлэгээс гадна хөрөнгө оруулалт, хадгаламж, түрээсийн гэх мэт орлогын олон эх үүсвэрүүдийг бий болгох, үр дүнтэй удирдах, санхүүгийн мэдлэгээ сайжруулж, орлогын эх үүсвэрээ төрөлжүүлэх шаардлага байна. Санхүүгийн аюулгүй байдлаа хангаж хуримтлал үүсгэх тухай ойлголт залуу үеийнхний дунд сайн бүрэлдсэн. Хэдий

ажлын туршлага бага, өндөр орлоготой биш ч залуусын дунд хуримтлуулах соёл бий болж байгаа нь сайшаалтай.

Нөгөө талаас сарын тогтмол зардлын бүтцийг авч үзвэл байрны түрээс, ипотекийн зээл, байр ашиглалтын зардал, хоол хүнс зэрэгт буюу амьжиргааны наад захын нөхцөлийг хангахад орлогын 81.5 хувийг зарцуулж байна. Монгол эмэгтэйчүүдийн зарлагын бүтэц төрөлжөөгүй нь амьдралын чанарын түвшин доогуур байгааг илэрхийлж болох юм.

Амьдрах орчин нөхцөл болон хүрээлэн буй орчны хувьд хот, хөдөөгийн ялгаа үлэмж их бөгөөд агаар, ус, хөрсний чанар, замын түгжрэл, орчны дуу чимээ зэрэг үзүүлэлтүүд хотод оршин сууж буй эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарт сөргөөр нөлөөлдөг.

Дэд бүтцээр хангагдсан байдлын үзүүлэлт, түүн дотроо ундны ус, цахилгааны хүртээмж маш сул байгаа нь нийт эмэгтэйчүүдийн 50 гаруй хувь нь төвийн шугамд холбогдоогүй орон сууцанд амьдарч буйтай холбоотой. Мөн нийтийн тээвэр болон явган хүний зам, ногоон байгууламж талбайн хүртээмж муу байгааг онцолсон нь хот, хөдөөд тогтвортой ногоон хөгжил дутагдаж байгааг сануулж байна.

Эмэгтэйчүүдийн эдийн засгийн болон хөдөлмөрийн оролцоонд сөргөөр нөлөөлж буй хүчин зүйл болох цэцэрлэг, сургуулийн хүртээмж аймаг, хотуудаар ихээхэн ялгаатай учраас тухайн бүсүүдэд зориулсан тусгайлсан бодлого явуулах шаардлагатай.

Судалгаанд оролцогчдын нийгмийн баталгаадутмагхангагдаж байгаа төдийгүй одоо үйлчилж буй нийгмийн даатгалын болон халамжийн тогтолцоонд сэтгэл дундуур, итгэдэггүйгээ илэрхийлсэн. Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй халамжийн хөтөлбөрүүд эмэгтэйчүүдийн нийгмийн баталгааг хангахад үр ашиг, хүртээмж багатай, зорилтот бүлэгт үр дүнтэй хуваарилагдаж чадахгүй байна гэж үзсэн. Мөн эмэгтэйчүүд ажлын байрны дарамт, дээрэлхэл, гэр бүлийн

хүчирхийлэлд илүүтэй өртөж, аюулгүй байдлын түвшин дутмаг хангагдсан байгааг судалгааны үр дүн харууллаа.

Эмэгтэйчүүд гэр бүлийн болон ойр тойрны хүмүүстэйгээ дотно харилцаж чаддаг боловч хамт олон, хөршүүд гэх мэт бүлгийн харилцаандаа хөндий ханддаг онцлогтой. Нэн ялангуяа залуу үеийнхэн нийгмийн харилцаанд ганцаардал ихээхэн мэдэрдэг нь цаашид бодлогын түвшин анхаарах хэрэгтэй асуудлын нэг юм.

Эмэгтэйчүүд чөлөөт цагаа ихэвчлэн гэр бүлийн хүрээнд зарцуулж, олон нийтийн үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцож чаддаггүй бөгөөд жагсаал цуглаанд оролцох, улс төрийн намд гишүүнчлэх, төлөөллийн байгууллагаараа дамжуулан бодлого боловсруулагчдад өөрсдийн саналыг өгөх зэрэг нийгэмд бодлогын түвшинд нөлөөлөх үйл ажиллагаануудад бага оролцдог. Мөн эмэгтэйчүүдийн улс төрийн болон шийдвэр гаргах түвшний оролцоо сул, улс төрийн мэдлэгийг илтгэх үзүүлэлтүүд маш доогуур байгаа юм.

Эмэгтэйчүүдийн нийгмийн үүргийг уламжлалт байдлаар тайлбарласан аливаа хязгаарлалтууд, түүнээс урган гарах нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн үр дагаврууд манай нийгэмд зонхилсоор байна. 2 эмэгтэй тутмын нэг нь жендэрийн хэвшмэл ойлголтуудыг хүлээн зөвшөөрөх хандлагатай байдаг нь жендэрийн тухай ойлголтыг нийтээр сайжруулах хэрэгцээг харууллаа. Эмэгтэйчүүд нийгмийн зүгээс ямарваа нэгэн байдлаар хүйсийн ялгаварлал мэдэрдгээс нийгэмд эзлэх байр суурь ялгаатай тогтож байгааг мөн анхаарууштай.

Эмэгтэйчүүд боловсролын түвшнээс үл хамааран өөрсдийн ур чадварыг сайжруулах, дээшлүүлэхэд илүүтэй анхаардаг. Судалгаанд оролцсон 4 эмэгтэй тутмын нэг нь гадаад мэдлэгээ сайжруулах хүсэлтэй байсан бол 8 эмэгтэй тутмын нэг нь холбоо харилцаа тогтоох буюу нэтворк үүсгэх чадвараа дээшлүүлэх, 10 эмэгтэй тутмын нэг нь цахим орчинд ажиллах ур чадваруудаа тус тус сайжруулах шаардлагатай гэж үзсэн.

Эмэгтэйчүүдийн 17.8 хувь нь мэргэжлээ дээшлүүлэх хэрэгцээ шаардлагын улмаас сургалт дамжаанд хамрагдаж боловсролдоо хөрөнгө оруулдаг бол 27.1 хувь нь ажлын шаардлагаар хамрагддаг байна. Харин сүүлийн нэг жилд 5 эмэгтэй тутмын 2 нь өөрийн санаачлагаар сургалт дамжаанд хамрагдаж боловсролдоо хөрөнгө оруулдаг нь тэдний өсч хөгжих хэрэгцээтэй холбоотой.

Эмэгтэйчүүдийг эрүүл байхад нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг жагсаахад хамгийн их жинг тэдний хүүхдүүд болон гэр бүлийн аз жаргал (19.5%) эзэлсэн бөгөөд энэ нь сэтгэл зүйн эрүүл мэндтэй холбоотой, эрүүл мэндэд дам нөлөөлөхүйц материаллаг бус хүчин зүйлс юм. Харин эмэгтэйчүүдийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж буй шалтгааны 40 орчим хувийг сэтгэл гутрал, хувь хүн болон нийгмийн стресс, түгжрэл зэрэг сэтгэл зүйн шинж чанартай хүчин зүйлс бүрдүүлсэн. Эмэгтэйчүүдийн урьдчилсан сэргийлэх үзлэгт хамрагдах давтамж бага, ач холбогдлыг нь ойлгодоггүй байдал элбэг байгаа нь эрсдэлт хүчин зүйл бөгөөд хот, хөдөөгийн ялгаа маш их байгаа нь эмнэлгийн үйлчилгээний хүртээмж сул байгааг харуулж байна.

Судалгааны үр дүнд үндэслэн

- Эмэгтэйчүүдийн санхүүгийн боловсролыг дэмжих, цаашлаад санхүүгийн бие даасан байдлыг бэхжүүлэх, орлогын эх үүсвэрийг нэмэгдүүлэх бодлогын хэрэгслүүдийг нэвтрүүлэх
- Гэр бүлийн гишүүдээ асрах, сувилах үүрэг хүлээж буй эмэгтэйчүүдийг “ажилгүй” гэдэг ангилалд багтаадаг. Иймээс ахмад настан, нярай, бага насны хүүхдүүд, хөгжлийн бэрхшээлтэй эцэг эх, ахан дүүсээ асарч буй эмэгтэйчүүдийн хөлсгүй хөдөлмөрийг үнэлдэг, хүндэтгэдэг нийгмийн уур амьсгал, ухамсрыг бүрдүүлэхийн төлөө төрийн болон төрийн бус байгууллагууд хамтран ажиллах нь илүү үр дүнтэй. Мөн төрөөс асрамж, сувилгааны дэд бүтцийг

бүрдүүлж ерөнхий боловсролын сургуулиудын өндөр өнжүүлэх ангийн хүртээмжийг сайжруулах хэрэгтэй. Мөн нийгмийн даатгалд асрамжийн даатгал гэдэг шинэ төрлийг нэвтрүүлэх замаар эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийг хөнгөвчлөх, орлогыг нэмэгдүүлэх боломж нээгдэх юм.

- Эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийн нөхцөлийг илүү уян хатан болгох замаар гэр бүлийн амьдрал ба ажил мэргэжлийн зохист тэнцвэрийг тогтоох боломжоор эмэгтэйчүүдийг хангах.
- Эмэгтэйчүүдийн гэр бүлдээ хүлээх үүргийн талаар монгол улсад тогтсон жендерийн стереотипийг өөрчлөх, эрэгтэй, эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийг тэгш, шударгаар үнэлэх, монголчуудын хөдөлмөрийн үнэлэмжийг дээшлүүлэх нь эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийн нөөцийг бүрэн дүүрэн ашиглаж нийгмийн хөгжлийг урагшлуулах чухал түлхүүр юм.
- “Амьжиргааны наад захын хэрэгцээг хангахад эмэгтэйчүүд сарын нийт орлогынхоо 81.5%-ийг зарцуулж байна. Эмэгтэйчүүдийн нийгэм, соёлын оролцоо хангагдахгүй байгаагийн цаад шалтгаан судалгааны үр дүнгээс тодорхой харагдана. Монгол хүний хөдөлмөрийн үнэлэмжийг дээшлүүлэх, эрэгтэйчүүд ба, эмэгтэйчүүдийн цалингийн зөрүүг арилгах, ижил хөдөлмөрт ижил цалин олгох зарчмыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Нийгмийн түншлэлийн талууд аймаг, салбар, үндэсний хэлэлцээрт хүйсийн тэгш байдлыг хангах, шударга цалин олгох тухай тодорхой бүлэг, заалт оруулж МХЕГ-ын байцаагч нар хяналтын листээр хянадаг байх нь зүйтэй юм.
- Одоогийн нийгмийн хамгаалал, даатгал, халамжийн тогтолцоог ажиллах хүчний хөдөлмөрийн зах зээл дээрх оролцоог дэмжих, албан бус эдийн засгийг бүртгэлжүүлэхэд чиглүүлэх
- Нийгмийн даатгалд итгэдэггүй, хамрагддаггүй хөдөлмөр эрхлэгсдэд

чиглэгдсэн сургалт, сурталчилгааг НДЕГ, эмэгтэйчүүдийн ТББ, улс төрийн намуудын дэргэдэх эмэгтэйчүүдийн байгууллагууд олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр байнга явуулах шаардлагатай. Нийгмийн даатгал нь өвчлөх, насан өндөр болох, осол гэмтэлд өртөх зэрэг амьдралын эрсдэлүүдээс хамгаалдаг эв санааны нэгдлийн үнэт зүйлс дээр суурилсан систем тул шимтгэл төлөх замаар ирээдүйн баталгаагаа хангах боломж гэдгийг сайн тайлбарлаж өгөх нь зүйтэй юм.

- Амьдрах орчны нөхцөл, дэд бүтцийг сайжруулах, нэн ялангуяа цэцэрлэг, сургууль гэх мэт нийгмийн дэд бүтцийн хэрэгцээ шаардлагыг оновчтой тогтоох
- Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулахаас гадна ач холбогдлыг ойлгуулах, урьдчилан сэргийлэх үзлэгт хамрагдах дадлыг олон нийтийн дунд түгээх
- Улс төрийн оролцоо ба мэдлэг сул байгаа нь зөвхөн эмэгтэйчүүдийнх бус монголын нийгэмд нийтлэг үзүүлэлт юм. Иймээс улс төрийн намууд мөрийн хөтөлбөр, үнэт зүйлс, бодлого хөтөлбөрөө таниулах сургалтыг зөвхөн намын гишүүддээ бус нийт иргэдэд явуулдаг байх нь зүйтэй. Улс төрийн тогтолцоо, улс төрийн намуудын үзэл баримтлалын ялгаа, парламентын ардчилалд улс төрийн намуудын гүйцэтгэх үүрэг зэрэг үндсэн мэдлэгийг олгодог төсвийн санхүүжилттэй, улс төрийн боловсролын сан байгуулах шаардлагатай.
- Шийдвэр гаргах түвшинд эмэгтэйчүүдийн оролцоог нэмэгдүүлэхийн тулд жендерийн тухай ойлголтуудыг олон нийтэд түгээж эмэгтэйчүүдийн улс төрийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, нөлөөллийн үйл ажиллагаанууд зохион байгуулах зэрэг нэн шаардлагатай ажлуудыг эхлүүлэхийг зөвлөж байна.
- Ажлын байран дээрх хүчирхийлэл, ялгаварлан гадуурхалт, бэлгийн

дарамтыг хориглох заалтыг хөдөлмөрийн шинэ хуульд тодорхой тусгасан. Энэ заалтын хэрэгжилт дээр мөн хөдөлмөрийн хяналтын байцаагч нар, ХЭҮК-ийн референтүүд хяналт тавьдаг, хариуцлага тооцдог байх ёстой.

- Энэхүү амьдралын чанарын судалгаа нь материаллаг байдлын объектив хэмжүүр болон субъектив хэмжүүрүүдээс бүрдсэн. Эмэгтэйчүүдийн дийлэнх нь сэтгэл зүйн эрүүл мэндийн байдлаа дунд зэрэг хэмээн үнэлжээ. Нэн ялангуяа ковид-19 цар тахлын хязгаарлалт, хөл хорионы үед сэтгэл зүйн эрүүл мэнд дэлхий даяар доройтож улс орнууд сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх үйлчилгээг идэвхжүүлж байна. Монгол улс иргэдийнхээ сэтгэл зүйн эрүүл мэндийг дэмжих чиглэлээр тодорхой бодлого, хөтөлбөр хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

НОМЗҮЙ

Г.Урангоо. 2020. Эрүүл мэндийн салбарын танилцуулга-2019. PDF, Улаанбаатар хот : Үндэсний статистикийн хороо , 75.

ҮСХ. 2021. Статистикийн нэгдсэн мэдээллийн сан. 06 30. Нэвтэрсэн 2020 оны 12 31. www.1212.mn.

Ц.Дулмаа. 2020. Гэмт хэргийн статистик-2019. PDF, Улаанбаатар хот: Үндэсний статистикийн хороо .

ХЭҮК. 2018. Монгол улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын тухай 17 дахь илтгэл . PDF, Улаанбаатар: Мөнхийн үсэг. Л.Дэлгэрзул. 2019. Агаарын бохирдол, эрүүл мэндийн чиглэлээрх эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын төлөв байдлын судалгаа. PDF, Улаанбаатар: НҮБ-ийн Хүүхдийн сан .

Г.Урангоо, О.Норовсамбуу, Х.Нарантуяа, Б.Уранбилэг. 2019. Улаанбаатар хотын гадаад орчны агаарын бохирдол ба эрүүл мэнд. PDF, Улаанбаатар хот: Үндэсний статистикийн хороо .

ЖҮХ. 2020. “Монгол улсын жендэрийн нөхцөл байдлын дүн шинжилгээ: 2005 оноос өнөөг хүртэлх ололт ба сурамж.”

МЭХ. 2020. Монгол улс дахь

эмэгтэйчүүдийн эрхийн нөхцөл байдал 2015-2019. PDF, Улаанбаатар: Монголын эмэгтэйчүүдийн сан.

Азийн сан, Швейцарийн хөгжлийн агентлаг, Уул уурхайн яам. 2014. Монгол улс дахь бичил уурхайн дахь жендэрийн тэгш бус байдал . PDF, Улаанбаатар : Азийн сан .

ХЭҮК. 2021. “Монгол улс дахь хүний эрхийн төлөв байдлын талаарх үндэсний илтгэл.”

ОУСБХБ. 2021. “Дэлхийн Банк Монгол Улсын хөдөлмөрийн зэх зээл дэх жендэрийн тэгш бус байдлын талаарх чанарын судалгаа .”

А.Гантуяа. 2020. “Монгол Улсын хөдөлмөрийн зах зээлийн жендэрийн тэгш байдалд Ковид -19 цар тахлын үзүүлж буй нөлөө.”

ХСИ. 2014. “жендэрийн шинжилгээ: Хууль эрх зүй, цалин хөлс, хөдөлмөр эрхлэлт.”

ФЭС. 2019. “Монголын эмэгтэйчүүд ба хөдөлмөрийн ирээдүй .”

банк, Дэлхийн. 2013. “Монгол улс: Хөдөлмөрийн зах зээлд жендэрийн тэгш бус байдал, бодлогын зөвлөмж .”

ХНХЯ. 2020. “Эмэгтэйчүүдийг алагчлах бүх хэлбэрийг устгах тухай Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагын Конвенцийн хэрэгжилтийн талаарх 10 дугаар тайлан илтгэл.”

UN. 2021. World Happiness Report. New York: Sustainable Development Solutions Network.

Numbeo. 2020. Numbeo. 31 12. Accessed 6 30, 2021. https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2015.1982. 2020. “Амьдралын чанарын судалгаа.”

Medvedev, Oleg N., and C. Erik Landhuis. 2018. “Exploring constructs of well-being, happiness and quality of life.” Peer J 1-16.

Guimaraes, Julio Cesar Ferro De. 2019. “Governance and quality of life in smart cities: Towards sustainable development goals.” Cleaner Production 1-13.

Batz, Cassondra, and Louis Tay. 2018. “Gender Differences in Subjective Well-Being.” Nobascholar 1-15.

- Vanleerberghe, Patricia, and et al. 2017. "The quality of life of older people aging in place: a literature review." *Quality of Life Research* 2899-2907.
- Şahin, Deniz Say, Özlem Özer, and Melek Zubaroğlu Yanardağ. 2019. "Perceived social support, quality of life and satisfaction with life in elderly people." *Educational Gerontology* 1-9.
- Lagadec, Nolwenn. 2018. "Factors influencing the quality of life of pregnant women: a systematic review." *BMC Pregnancy and Childbirth* 1-14.
- Haraldstad, et.al K. 2019. "A systematic review of quality of life research in medicine and health sciences." *Quality of Life research* 2641-2650.
- Mogilner, Cassie, and Michael I. Norton. 2018. "Time, Money, and Subjective Well-Being." *Nobascholar* 1-16.
- D'Ambrosio, Conchita. 2019. "Money and Happiness: Income, Wealth and Subjective." *Social Indicators Research*.
- Даваасүрэн. 2021. "Монголын хотын ахмад настны нийгмийн оролцоо амьдралын чанарт нөлөөлж буй нөлөөллийн тухай судалгаа.
- ЭЗХАХБ. 2017. Амьдралын чанарын үзүүлэлтүүдийн талаарх шинжээчдийн бүлгийн эцсийн тайлан. Stastical, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- ДЭМБ. 2005. "Constitution of the World Organization." Geneva.
- Eurofund. 2017. Европын амьдралын чанарын судалгаа. Overview, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Felce, D., & Perry, J. 1995. "Quality of Life: Its definition and measurement." *Research in Developmental Disabilities*.
- Thomas M. Gill, MD, and MD Alvan R. Feinstein. 1994. "A Critical Appraisal of the Quality of Quality-of-Life Measurements." *JAMA*.
- Keles, Ruşen. 2012. "The quality of life and the environment." *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 23-32.
- Edgerton J.D., Roberts L.W. 2012. *Education and Quality of Life*. Springer.
- Diener, E., & Suh, E. M. 1997. "Measuring Quality of Life: Economic, Social, and Subjective indicators." *Social Indicators Research* 189-216.
- Veenhoven, R. 2005. "Apparent Quality of Life in Nations. How Long and Happy People Live." *Social Indicators Research* 71: 61-68.
- Frey, B. S. & Stutzer, A. 2002. "What Can Economists Learn from Happiness Research?" *Journal of Economic Literature*, 40(2) 402-435.
- Ericsson, B. Lindstrom & B. 1993. "Quality of Life Among Children in the Nordic Countries." *Quality of Life Research* (2) 23-32.
- Cummins, R. A. 2000. "Objective and Subjective Quality of Life: an Interactive Model." *Social Indicators Research*, 52 (1) 55-72.
- Hagerty, M. R., Cummins, R. A., Ferriss, A. L., K., Michalos, A. C., Peterson, M., Sharpe, A., Sirgy, M. J. & Vogel, J. 2001. "Quality of Life Indexes for National Policy: Review and Agenda for Research." *Social Indicators Research*, 55(1) 1-96.
- Kenny, M. 2005. "The Economist Intelligence Unit's Quality-of-life Index." *The World in 2005*.
- Neef, Max. 2017. "Development and human needs." *Development Ethics Routledge* 169-186.
- НҮБХАС. 2018. "Монгол улсын нийгмийн үзүүлэлтийн түүвэр судалгааны тайлан." Улаанбаатар.
- НҮБХАС. 2017. "Жендэрт суурилсан хүчирхийллийн судалгааны тайлан." Улаанбаатар.
- Б.Амарбаяр. n.d. "Үндсэн хуулинд заасан шашин шүтэх эрхийг хамгаалах төрийн үүрэг оролцоо." ЭШХ-ын илтгэл.
- НАМЭХ. 2014. "Эмэгтэйчүүдийн амьдралын чанарын судалгаа." Улаанбаатар.
- ҮСХ. 2020. "Хүний Хөгжил." Статистикийн тайлан, Улаанбаатар.
- . 2019. www.1212.mn. 6 29. Нэвтэрсэн 2020 оны 12 31. <https://www.1212.mn/>.

Зохиогчийн тухай:

“Залуу судлаачдыг дэмжих сан” ТББ нь 1992 оноос эхлэн үйл ажиллагаагаа тогтвортой хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Манай байгууллага нь 1993 оноос залуучуудад судалгаа шинжилгээний арга барил эзэмшихэд нь дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор ШУТИС-БУХС-тай хамтран “Эрдмийн шувуу” оюутны эрдэм шинжилгээний бага хурлыг жил бүр зохион байгуулсаар ирсэн бөгөөд 2013 оноос үйл ажиллагаагаа өргөтгөн “Танин мэдэх аргад суралцах зорилготой залууст сэтгэлгээгээ хөгжүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх замаар харилцан үнэ цэнэ бүтээдэг талбар болно” гэсэн хэтийн зорилготойгоор сургалт, судалгаа, хэлэлцүүлэг, төсөл, хөтөлбөр зохион байгуулах зэргээр үйл ажиллагаагаа явуулж байна.

Импрессум

© 2021 Фридрих-Эбертийн сангийн
Монгол дахь суурин төлөөлөгчийн газар

Ландмарк төв
Сүхбаатар дүүрэг 1-р хороо
Чингисийн өргөн чөлөө 13
Шуудангийн хайрцаг 831
14251 Улаанбаатар
Монгол Улс

Агуулгын хариуцлагыг:
Бенедикт Ивановс | Монголыг хариуцсан суурин
төлөөлөгч

Фэйсбүүк: facebook.com/fesmongolia
Цахим хуудас: <https://mongolia.fes.de/>
Цахим шуудан: info@fes-mongolia.org

ФЭС-ээс эрхлэн гаргасан бүтээлийг тус сангаас
бичгээр олгосон зөвшөөрөлгүйгээр арилжааны
зорилгоор ашиглахыг хориглоно.

1925 онд байгуулагдсан Фридрих-Эбертийн сан нь Германы хамгийн ууган уламжлалт улс төрийн сан юм. Манай сан Германы эзэнт улсын анхны ардчилсан ерөнхийлөгч Фридрих Эбертийн гэрээслэлийн дагуу байгуулагдаж түүний нэрээр нэрлэгдсэн юм. Фридрих-Эбертийн сангийн улс төрийн өв, гүйцэтгэж буй үүрэг нь түүний үзэл санаа, гэрээслэлээс эхтэй.

ФЭС нь Монгол Улс 1990 онд Ардчилсан тогтолцоонд шилжсэн цагаас эхлэн тус улсад ардчилал, нийгмийн шударга ёсыг дэмжин ажиллаж байна.